बुद्ध सायमि कवि मखसा मखलेका म्वाव
बुद्ध सायमि प्रबुद्ध सायमिया ख्वया बिव

Tejeswar Babu Gongah, M.A. USA.
(Adult and Continuing Ed., Cultural anthropology)

Freelance Consultant
Rural dev. training, Planning, M & E
Education & culture.

Residence :
Nistha chhen,
Suryavinayak Marga, Bhaktapur.
Ph. 610038

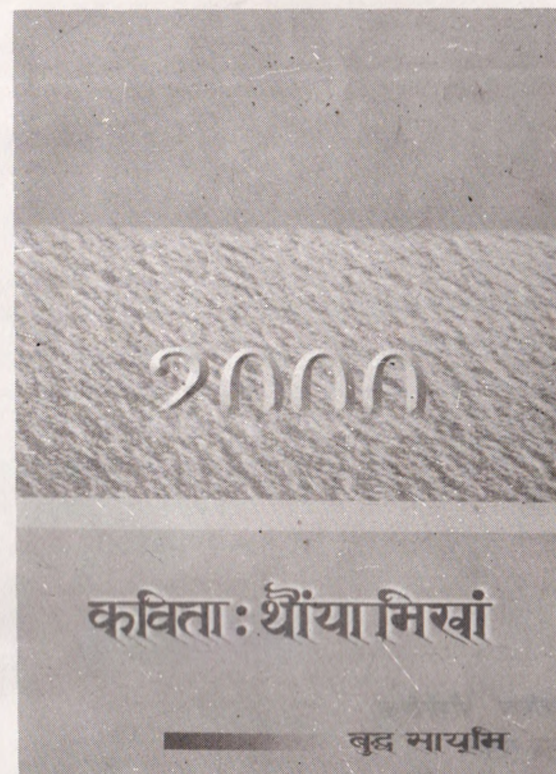
"जिन्दगी:......" या सफू पित-व्ययाय्
च्वमिया नुग:खँ क्वचायेवं लिच्व:कथं ब्यूगु
भिजिटिङ कार्ड

२०००

कविता : थौंया मिखां

बुद्ध सायमि

रवि शाक्य

कविता : थौंया मिखां

बुद्ध सायमि

सफू : *कविता : थौंया मिखां*
च्वमि : *बुद्ध सायमि*
पिकाक : *सम्यकलुमना पिथना*
चिकंमू, यें
देबः : *राजा शाक्य*
थाकू : *इन्द्रेणी अफसेट प्रेस, बागबजार*
न्हापां पिथना : *ने. सं. ११२० थिंलागाः दिसि*
१ जनवरी, २०००
न्हापां ध्वाना : *१००० *
हामा : *च्वमि*

KAVITA : THAUNYA MIKHAN
A collection of critiques on modern poetry
by Buddha Saymi

धलः

ल:ल्हाना

मांया ल्यू मां जुया: जित: सुसाकुसा या:म्ह मलेजु **गंगा मानन्धर**या थौंकन्हय् वालय् निक्व: डायलेसिस जुयाच्वंगु दु। वय्क:या उसाँय्या च्यूता: मयासे थ्व सफू पिकायेत ब्वांजुया च्वनागुलिं जि दुने ब्वलनाव:गु मि छुं क्वलाइ ला धैगु आसं थ्व सफू वय्क:यात ल:ल्हानाच्वना।

बुद्ध सायमि

सुभाय्

कविता, थ्व सफूया धुरा ख:। थुकिया गुगुं च्वसु कविता सम्बन्धी अवधारणाकथं दुसा, गुगुं कविता व वया भाषायात फयांफच्छि थुइकेगु /थुइकाबीगु आज्जुपाखे केन्द्रित दु। अकिं थुकिइ छ्यलाबुला जुयाच्वंगु भासाय् छुं भचा थथ्या:क्वथ्या: जूगु दयेफु।

न्ह्यागु न्ह्याथे जूसां थ्व फुक्कया श्रेय दकले न्हापां पासा जगदीश.चित्रकारयात बीमा:। वय्क:या हाथ्यां हे कवितायात कया: क्वथांपिने नवायेगु व च्वयेगुपाखे जित: न्ह्यज्याकूगु ख:।

समालोचकया दायित्व भ्यातु। जि समालोचक मखु। न त जि थ्व सम्बन्धी छम्ह विद्यार्थी हे ख:। साहित्यया भरायख्य: दुने, काव्य ब्व,वया नं छुं खण्डय् जक सीमित जि। छम्ह कविता च्वमि व ब्वमिया मिखां खना थें ब्वया। जिं स्व:या थें मेपिसं नं खनेमा: धैगु मदु। थ्व भावगत सत्य व सीप ख:, विकल्प थ्वया स्वभाव धर्म ख:। तर जिके छगू आत्म विश्वास दु। वहेकथं थुकिइ छुं कुलां लुया व:सा, उकिइ हे जि लुदं। न्हापा सुना नं धयात:गु दु मदु धैगु खँ छखे चीका:, न्ह्यब्वयातयागु खँयात थ:गु विवेकया कसिइ चुला: स्वयाबी धैगु भलसा याना। थ्व गुगुं निष्कर्ष मखु, छगूकथं विमर्श ख:, न्ह्यब्वयागु दु।

न्हू पुलां धैगु काल सापेक्ष खँ ख:, गुकिइ वस्तुं जक मखु, भावं नं उलि हे थाय् कयाच्वंगु दइ। न्हू जुइवं बांलाइ वा पुलां जुयेवं बांमलाइगुया खँ मखु। बांला: बांमला: गुणं क्वछीगु जूसां, थ्व नं निरपेक्ष मखु। संस्कार, लकस, सवा:आदिं भूमिका म्हिताच्वनी। थ्व फुक्क ख:सा नं बासि खँ, बासि भासं न्ह्यब्वइगु रचनां थ:गु म्हसिका ब्वये थाकुइ। थौंया रचनाय् थौंया म्वानासु दयेमा:।

थ्व गुगुं निर्धारित लागा दुने लाये नं फु, मलाये नं। थुकिया जिं च्यूता: मतया। तर थम्हं खंगु आज्जुं थ्व विचलन मजुइमा:। थुखेपाखे जिगु ध्यान अवश्य नं वंगु दु।

थुकिइ न्ह्यब्वया तइगु गुगुं नं दसु सन्दर्भकथं जक ख:। व्यक्ति वा कृतिप्रति आग्रह दुराग्रहकथं मकायेत जिगु इनाप दु।

थुकिइ दुथ्या:गु च्वसुया थुगु रुप जुइत/जुइकेत यक्वसिया सल्लाह व साहुतिं छाय्पीगु ज्या जूगु दु। पासापिं इन्द्र माली, पूर्णदाइ (कवि पूर्ण बैद्य), मल्ल के. सुन्दर, श्यामसुन्दर सैंजु ला जु हे जुल। नापं विशेष याना: वरिष्ठ समालोचक भाजुपिं कृष्णचन्द्रसिंह प्रधान व डा.

कमलप्रकाश मल्लया साहुति नं थुकिइ दुंथ्याः । अले कवि दुर्गालाल श्रेष्ठयात नं लुममंकुसे च्वने थाकु ।

व्याकरणया शुद्धाशुद्धी व सफूया छाय्पियाय् पासा राजा शाक्यया ग्यसुयंगु मिखा व सुरेश किरणया ईब्यः थुकिइ दुबिनाच्वंगु दु । देबः व छाय्पिया सदां थें पासा राजा शाक्यया हे हिचःतिं ब्वलंगु दु ।

कम्प्युटरया ग्वाहालि भाजु हिराकाजी डंगोल, मय्जु सचीता जोशी, भाजु तेजनारायण महर्जन, व भाजु दीनदयाल बादेश्रेष्ठपाखें चूलात । अले याकनं पितबीत पासा ज्ञानेन्द्र मानन्धरया कुतः जुल ।

वय्कःपिं सकलसित जिगु दुनुगलं सुभाय् देछाना ।

बुद्ध साय्मि
ख–३/१०२ चिकंमू
फोन २५४८३३
यें. म. पा. वडा २०, यें

खितिख्वं थाःगु परम्पराय् थःगु सही यायेत
जिं च्वसा ल्ह्वनागु मखु ।

थौंया रचना प्रक्रिया : जिं थू कथं

न्ह्याम्ह मनू नं छुं नं छुं थ:थ: कथंया कवि ख: धायेबलय् कविता मूल्यहीन जुइफु। तर थ्व असत्य मखु, गबलें गबलें मनुखं थ:त मछिनाः उकुमुकु धाइवलय्, हर्ष गदगद जुइबलय् वा भावावेशय् वइबलय् अजूचायापु कथं भाषा छ्यलाः वा सरल भाषां हे जुइमा थ:गु भाव मेपिनि नुगलय् थुंदिक्क स्वचाका बीय:। याउँक धा:गु खँ नं नुगः दुने न्ह्याये मदयेक चकना वनेयः, न्ह्यपुयात बिचाः यायेत बाध्य याकेयः। सदां मखु गबलें गबलें जक। थ्व हे गबलें गबलें जकया खँग्वलं सामान्य जन व कविता च्वमिया दथुइ छगू भू कियाबी। सुनां कविता च्वइ, वं भाषाया व चमत्कारी शक्तियात दुवालाः थ:गु भावयात कथंहंक पिब्वयेत स्वइ। मेपिसं थुखेपाखे खास च्यूताः तइमखु। संक्षिप्तं धायेगु खःसा प्रतिभा जन्मं घानाः वइमखु। थ्व असम्भव मखुसां विरल जुइ। प्रतिभा ब्वलनेत लकस, अवसर, मार्ग दर्शन, प्रेरणा आदिया थ:थ:गु थाय् ला द हे दु। धात्थें ला प्रतिभा जिन्दगीया भोगाइ, अध्ययन, चिन्तन, मनन व ग्यसुग्यंगु अभ्यासया साधनां जक थिनावइ। जीवन व जगतलिसेया थ:गु स्वापू व संघर्ष मनूदुने जुइगु अन्तरक्रियाया लिच्वः गथे ख: अथे मखु, बरु उकिं ब्वलंगु भावयात थ:गु चिन्तन अनुचिन्तन व अभ्यासं ब्वलंगु शीपया सामर्थ्यं पिब्वइ रचना/ कविता।

खतु, भाव-रचना वस्तु निर्माण मखु, गुकिया निर्माण प्रविधि प्रक्रिया छसीकथं ठोस रुपं न्ह्यब्वये फइ। आखिर भाव बिचाः हे मखा ! गबलय् गुकथं गन बुयावइ धाये थाकु। अथे जूसां भावया आधारभूमि गनं न गनं अवश्य दइ। मूलत भावं भौतिक निर्माण जुइगु मखसे भौतिक प्रभावं हे भावया प्रादुर्भाव जुइगु खः। थ्व हे लिधंसाय् रचना प्रक्रियायात ५ ग: "अ"या खँग्वलं थन न्ह्यब्वयाः स्वयेत्यंगु दु। रचना प्रक्रियाया थ्व गुगुं सीमांकन मखु, फगत रेखांकन यायेगु छगू कुतः जक खः। थ्व उपलब्धि मखु, बरु छगू कौतुहल

खः । थ्व अन्त मखु, छगू आरम्भ खः । लूगु स्वयाः नं थ्व मालेगु कुतः खः । थ्वयात लिसः मखु, न्ह्यसः कथं काये । क्वय् न्ह्यथने त्यनागु ५ गू चरणया गुगुं नं अवस्था व स्थितिइ गुगुं नं इलय् भाव बुयावयेफु । तर थः दुने भाव प्रकट जुइत वया नं छुं थःगु भूमि दइ, आवहवा दइ । थः दुने बुयावःगु भाव पिब्वयेत धाये व भाव मेपिन्त अनुभूत याकेत, फूचायेकेत थी थी उपाय दयेफु, लँपु दयेफु । उकियात कुलेत थन छकूचा कुतः जुइत्यंगु जक खः । छम्ह च्वमिं चायेकं मचायेकं क्वय् न्ह्यथनागु प्रक्रियाय् थःत छ्यलाच्वंगु दइ ।

१) अनुभव/अध्ययन,

२) अनुशीलन,

३) अनुभूति – अवधारणा

४) अभ्यास

क) अनुकरण,

ख) अस्तित्व बोध,

ग) अहा ! अह !

५) अभिव्यक्ति ।

१) **अनुभव/अध्ययन** :– भोगाइ, जिन्दगीया अनिवार्यता खःसा म्वायेया निंतिं बाध्यता नं खः । थ्व हे भोगाइलय् मनुखं थःगु संवेदन व चेतया चालनिं अनुभव यलाकाइ । जिन्दगीया हाकः, ब्या व जालय् अनुभव गुलि ब्वलनी, गुलि न्हनावनी, गुलि ल्यनी, गुलि हिलावं वनाच्वनी थ्वया ल्याःचाः मदु । जा थुइबलय् जासिया द्यःने च्वंगु भुयात जाया दासिवःगु तिं ल्ह्वनाच्वनीगु फुकस्यां खनाच्वंगु दृष्य खः । थ्व जिन्दगीया सामान्य अनुभव खः । मनुखं थःगु अनुभवयात गुलि दुवाली उलि हे उपलब्धिमूलक लिच्वः पिलुयावइ । दासिवःगु जाया तिं भुयात ल्ह्वंगु शक्तियात अध्ययन यानाः हे जेम्स वाटं वाष्प इन्जिनया आविष्कार यात । थ्व अनुभवंनिसें ञाविष्कारतकया दथुइ छगू ताःहाकःगु क्रम दु । गन दासिवःगु जाया ति गन वाष्प इन्जिन ! थ्व छकलं वइगु उपलब्धि मखु । मनूतय् यक्को यक्को चिन्तन व प्रयत्नया लिच्वः खः, आविष्कार ।

भ्री थम्हं म्वानागु जिन्दगीं अनुभव मुनाकाइ सा करकिया अनुभव भ्रीसं अध्ययन यानाः इयाकायेत स्वइ । मनूया आकांक्षा, उत्सुकता वा दुस्साहस धाये, वं थःगु तुच्छ जिन्दगीं असीम जगतयात थुइकेत स्वयाच्वनी, जगतया सूत्र लुइकेगु चेस्ता यानाच्वनी । मेखे वं थम्हं थःत हे म्हमसियाः हीमी चायाच्वनी । थ्व उद्देश्य पूर्तिया निंतिं जक मखु, व्यक्तिनिष्ठ जुयाः मनू म्वायेत स्वःसां वयात अध्ययनया आवश्यक जुयाच्वनी ।

भाव वस्तु मखु धैगु खँ सत्य खः । सुविधाया निंतिं जक थन वस्तुयात न्ह्यथने त्यंगु दु । ह्वयाच्वंगु कपाय्यात थ्वयाः, तिनाः, वयात फ्यनाः, तानय् थाज्या थानाः, रङ्ग

छिनाः, कापः दयेकाः, वयात माछि माःकथं चानाः, सुयाः छपाः लं तयार जुइ । थन तयार जूगु छपाः लं रचना कथं काःसा कपाय्यात अनुभव/अध्ययन कथं कायेफु । तर भाव रचनाया मूल तत्व गुगु भाव खः, व मनूया चेत लोकय् गबलय् गुकथं गन बुयावइ धाये थाकु । अनुभव/अध्ययन यायां नं भाव बुयावयेफु, अनुशीलनया स्थितिइ नं थ्वया चुलि ह्वयेफु । अनुभूतिइ नं थ्व ब्वलनेफु, अभ्यासया साधनाय् नं थ्व लुयावयेफु । तर न्ह्यागु स्थितिइ भाव बुया वःसां वया मूल मामां वंसा अनुभव व अध्ययन हे वया आधार जुयाच्वनी ।

२) **अनुशीलन** :– अनुभवयात अभ्र व्याप्ति बीत, अध्ययन यात सत्य सापेक्ष यानाः आत्मसात यायेत, अनुभवयात अध्ययन यायेगु व अध्ययनयात थःगु अनुभवया कसिइ चुलेगु निंतिं भ्री दुने-पिने वाःचायेकं मचायेकं अन्तरक्रिया जुयाच्वनी । छगू निष्कर्षय् वयेत थीथी अनुभव व थीथी अध्ययनया दथुइ नं थुकथंया अन्तरक्रिया, अनुशीलन जुयाच्वनी । अनुशीलनं हे छम्ह मनूया दृष्टिइ व्याप्ति हइ ।

भाव ब्वलनाच्वंगु अवस्थाय् जूसा थीथी भोगाइ, अध्ययन व अनुभूतिपाखें थःत यःकथं, थःत छिंकथं, थःत माःकथं, थःगु सामर्थ्यकथं तत्वत ल्ययाः, समिश्रण यानाः अनुशीलन न्ह्यज्याइ । अन कल्पनां पपू चकंका हइ । अनुशीलनं हे कल्पनायात ब्वयेत आकाश बीसा उकिं हे कल्पना अवतरित जुइत यथार्थया धरातल लुइकाबी । अनुशीलनं हे सादृष्य लुयावइ, प्रतीक बुयावइ, वस्तु व विषय सजीव जुयाः सनाहइ, बिम्ब संयोजन जुयावइ । थुकथं भावं गति कयाः खँग्वलय् न्ह्याःवइ, रङ्ग व रेखाय् छिनावइ, अन्त्यय् छगू रुप काइ ।

गबलें गबलें उज्वःगु कविता नं खनेदु, गुगु बांलाः ताः । तर व कवितां छु धायेत स्वःगु खः च्वमियाके न्ह्यसः तःसा च्वमि अलमल जुइफु । अभ्यासय् अभ्यस्त जुयाच्वंगु क्रमय्, अवचेतनं प्रतिक्रिया याइगु अवस्थाय् वा अन्य अवस्थाय् ब्वलंगु रचनां नं थ्व स्थिति हयेफु । रचना च्वये न्ह्यः, च्वयाच्वंबलय् वा रचना पूवंके धुंकाः जूसां यदि च्वमिं अनुशीलन यानाः अनुभूति काःगु जूसा अलमलया व स्थिति मवइगु खइ ।

अन्त्यय् थुकथं निष्कर्ष वयेफु -

क) विषय वा वस्तुबोधया क्रमय् चिन्तन अनुचिन्तन जुयाच्वनी ।

ख) भाव विस्तार यायेत वा भावयात मूर्तरुप बीत अभिव्यक्तिया शीप साधनाय् नं अनुशीलन जुयाच्वनी ।

३) **अनुभूति–अवधारणा** :– अनुभव/अध्ययनयात थःथःगु सामर्थ्य अनुशीलन यानाः, थः दुने थवंपिने अन्तरक्रिया यानाः, भावया गहणताय् दुबिनाः मनुखं अनुभूति मुनेत स्वइ । व अनुभूति, सुखानुभूति, पीडानुभूति, सौन्दर्यानुभूति आदि छुं नं जुइफु । व

अनुभूति आस्थागत, अनास्थागत नं जुइफु । थ्व हे अनुभूतिया संचयं मनुखं थःगु अवधारणा ब्वलंकी । ईकथं व अवधारणा परिमार्जन जुजुं वनाच्वनेफु । थ्व हे अवधारणा छम्ह मनूया गुगुं वस्तु वा विषययात स्वयेगु मिखा जूवनेफु, स्वायेगु पहः जूवनेफु । अवधारणा जुइमफुगु अनुभुति न्हना नं वनाच्वनी ।

गुगुं अवधारणा मनूया म्हय् छ्यंगू थें प्यपुना च्वनेयः । अजःगु अनुभूति/अवधारणा मनुखं म्हुतुं पिमब्वःसां वया चहःपहः, वया ज्यां, वं हनाच्वंगु जिन्दगीं क्यनाच्वनी । समूहगत अवधारणा समाजया छगू कथंया मूल्य मान्यता जूवनेफु । अथे हे तुं समूहगत जिन्दगीया भोगाइ नं ब्यूगु लिच्वलं पुलांगु मू व मान्यता समाजय् बुलुहुं न्हना नं वनाच्वनी । थ्वयात भचा चकंकाः स्वये ।

खयत ला मनूया गुगुं अवधारणा ब्वलनेत यक्को तत्वं थाय् कयाच्वंगु दइ । छगू जक तत्वं नं गुलि प्रभाव लाकेफु, छक्वः स्वये :- द्यःखुं द्यःया मूर्ति जक मखु, द्यःया शक्ति नं खुयाबिल । वया अस्तित्वय् हे न्ह्यसःया चिं तयाबिल । जुइफु ईश्वर व असत्य खः, सुनां सत्यया लँपाखे समाजयात न्ह्याकेत बः बिइ । तर व सत्य गुलितक दनाः ल्यनाच्वनी, सुया आधार असत्यय् दु ? थौं ब्वलंम्ह मचाया खँ छखे हे, व मचाया थौं म्वानाच्वंम्ह समस्याग्रस्त अबु वा बाज्यां मू जक यक्को वःसा थम्हं पुज्याना तःम्ह द्यः तकं मीत लिफः मस्वः । थ्व यथार्थ खः । थौंया मनुखं थःत गबलय् गुकथं माल द्यःयात छ्यलाच्वंगु दु । थन खँ फगत द्यःया मखु, थ्वला छगू प्रतीक जक खः । थ्वया मू कारण भी दुने स्वथना तःगु/च्वंगु पुलांगु भ्रामक आस्था थुने/दुने धुंकल । न्हापाया मू व मान्यता न्हनावने धुंकल । तर युगानुकूल आस्था स्वने मफुत । न्हूगु मूल्य व मान्यता थने मफुत । पुलांगु न्हनावं थें युगानुकूल न्हूगु आस्था, मूल्य व मान्यता प्रतिस्थापन याये मफुगु हे थौंया मनूया निंतिं दकले तःधंगु हाथ्या जूगु दु ।

थौं मनुखं थःगु कवितां, च्वसां वा भाषणं न्ह्याक्व हे मूल्य व मान्यताया प्रतिवाद यायेत स्वयाच्वंगु जुइबिउ, गन थःगु स्वार्थय् घाः जुइ वा गन थःगु स्वार्थय् ध्वये जक त्यनी अन वया स्वभाव, वया प्रकृतिया वास्तविक स्वरुप खने दःवइ । वया ख्वालं ख्वाःपाः ब्वलावइ । थ्वयात व्यवहारवादी, अस्तित्ववादी, जीवनवादी वा अवसरवादी यग्गु धयादिसँ । थ्व थौंया मनूया स्वायेगु पहः जूगु दु । थ्व हे थौंया जिन्दगीं समाजपाखें काःगु अनुभूतिया लिच्वः खः । थ्वया अर्थ मनूतय्के मानवीय मूल्य थुलि पतन जुल कि वया किचः तक नं मन्त धाये त्यनागु मखु । थःगु स्वार्थय् घाः मजूतले, प्रलोभनया छुं किचः खने मदुतले थन यक्कोसिनं मानवीय मूल्य व मान्यताया वकालत यानाच्वनी । गुकिया परिणाम गुलिखे मनूतय् जीवन नं अन्त जुइफु/जुयाच्वंगु दु । थ्वयात भावावेशया असामान्य स्थितिकथं काये ।

च्वयया न्ह्यथनां स्पष्ट याः – मनूतय्के गुगुं अनुभूति लुयाः नं बिना वनेफु, छकः प्राप्त याःगु अनुभूति, ई अनुसार परिमार्जित जुजुं वनेफु, गुगुं अनुभूति अवधारणा मनूया हिनुलिइ हि थें न्ह्यानाच्वनी पिने खने मदयेक, दुनें ज्यानया नं ज्यान जुयाच्वनी ।

४) **अभ्यास** — अनुकरण / अस्तित्व बोध / अहा ! अह ! — ५) **अभिव्यक्ति**

न्ह्याम्ह मनू न्ह्यागु खँय् नं अनुभवं निसें अनुभूति तक थ्यनी वा थ्यनेमाः धैगु मदु । छम्ह मनुखं गुगुं वस्तुविषयय् अनुभूति यात धाःसां व ल्यने नं फु मल्यने नं फु । धापू दु, बन्द न्ह्यपुइ बुयावइगु बिचाः लःया फोका स्वयाः याकनं तनेयः ।

अनुभवं अनुभूतिया प्रक्रियातक आपाःसिया लँपुइ छुं सामाञ्जस्य दइ, स्वापू दइ । अनुभूतिं लिपा छम्ह च्वमि/कवि/कलाकारं मेपिनि स्वयाः ब्यागः थःथःगु विधाकथंया लँपुइ न्ह्यज्याइ । कवि/कलाकारं प्राप्त याःगु अनुभूति गुगुं भावबोधया थजु, थःपाखें पिब्वयेत स्वइ । सुयातं कनेत स्वइ । थ्व हे पिब्वया वया अभिव्यक्ति खः । वया रचना खः । वया कृति खः ।

भाव भाषाय् रुपान्तर जुइवं अभिव्यक्ति जुइ, तर रचना वा कृति जुइ मखु । गुगुं अभिव्यक्ति छगू रचना, छगू कृति जुइकेत छगू तःधंगु खुसि छिइ माः । व खः अभ्यासया खुसि । चिन्तन अनुचिन्तनया अभ्यासं थःगु अनुभूति/अवधारणा सत्यनाप सतिना वनी, थःत पिब्वयेगु अभ्यासं थःगु बिचाः अनुभूति मेपिंथाय् थ्यंकेत, मेपिंत अनुभूत याकेत सक्षम जुजुंवनी ।

अनुभूति/अवधारणायात गथे खः अथे हे ब्वयेगु खःसा मेपिंसं पचेयाये मफैगु उपदेश जुइफु, छगू सूत्र जुइफु । तर व कविता जुइ थाकुइ, कृति जुइ थाकुइ । अनुभूतियात कविताया स्वरुप बीत, दकले न्हापां ला भाव ब्वलंके माल । तर भाव गुगुं नं स्थितिइ ब्वलनेफु । अनुभूति वयाः जक भाव ब्वलनी धैगु मदु । अनुभूतिइ वा मेगु अवस्थाय् ब्वलंगु भावयात वया मूल भूमिं ल्येहेंथने माले यः । थुकथं मूल भूमिं ब्यागः जूगु भावयात मेगु भूमि, मेगु लकस (वातावरण) बीमाली । कविताया रचना प्रक्रियाय् थुकथं अनुभूति, भावया स्वरुप बुलुहुं हिलावनी । अन्त्यय् वया स्वरुप गज्वःगु जुइ, उकिं पाठकयात गुलि प्रभावित याइ/यायेफै धैगु खँ च्वमिया अभ्यासय् निर्भर जुइ, अभ्यासया विकास क्रमय् निर्भर जुइ । अभ्यासया न्हापांया त्वाथः खः, अनुकरण ।

क) अनुकरण :- मांबौपाखें मचां थें कवि / कलाकारं अतीत पाखें व जःखःपाखें अनुकरण यानाः न्हापां थःगु पलाः च्वयेकी । तर गबलें गबलें कवि/कलाकार अनुकरणय् अभ्यस्त जुजुं वं ल्वःमंकेयः – व सुयागुं लँपुइ वा छपु हे लँपुइ इरुथिरु जुयाच्वना धैगु खँ ।

वं त्वःमंके यः – छगू आज्जुइ थ्वंकेत मेमेगु लँपु नं दइ / दयेफु धयागु खँ । वं त्वःमंकेयः – अमौलिकता हे वया मौलिक जुयाच्वंगु खँ । वं त्वःमंके यः – जिन्दगीया स्वरुप छगू कुनं खं थें जक जुइमखु धैगु खँ । थ्व छम्ह कवि वा च्वमिया खँ मखु । मुक्कं छगू युग हे थुकथं तनावंगु भ्रीसं खंकेफु । भारतया अतीत कालया हिन्दी साहित्यय् छकः लिफः स्वःसा,"सामन्त युगय् व ईया साहित्य श्रृङ्गारय्, वीर गाथाय् व आध्यात्मिकय् जक भूमरीइ थें चाःहुलाच्वंगु खंकेफु" (पेज१२३, आखिर रचना क्यों : मुक्तिबोध)।

ख) अस्तित्वबोध :– अनुकरणं रचना यायेगुलिइ थः छुं अभ्यस्त जुयेवं छम्ह च्वमि वा कविं गुलि फत याकनं थःत वालाः थःगु अस्तित्वयात माले मालावइ । सुनां थुखेपाखे च्यूताः तइ वं थम्हं ब्वयागु विचारय्, थःगु अभिव्यक्तिया पहलय् थःगु मौलिकता, थःगु म्हसिका ब्वयेत स्वइ । व सफल जुइमा मजुइमा, वयात जनमानसं नालेमा मनालेमा, वं कुनाच्वंगु लःयात छगू निकास बिइत कुतः याइ । वं कुलामय् न्हूगु कुलां लुइकेत स्वइ, न्हूगु आयाम तनेत स्वइ, भाषाय् न्हूगु भाय् ब्वलंकेत स्वइ । सःयात तिबः बीत स्वइ । थनथाय् हे वं ध्वदुके फु बुद्धयाके मेम्ह बुद्ध । वं खंकेफु हरामयाके राम । रामदुने हराम । थुकिं मेपिन्त नं थःगु अस्तित्वया थःगु म्हसिकाया प्याःचायेका बीफु । फलया रुपय् वयात नाला काःसां मकाःसां थःगु चेत व अवचेतं वयात पुसा यानाः छ्यलीपिं दयेफु / दइ । व्यक्तिनिष्ठ जुयाः स्वयेगु खःसा, थःगु अस्तित्वया खोज खः समष्टिगत कथं स्वयेगु खःसा, मौलिकता गति प्रगतिया चिं खः ।

थ्व सत्य खः, न्हू न्हूगु बिचाः ब्वलंकाच्वने थाकुइ जक मखु फै नं मखु । तर थौंया च्वमिं थौंया युग सत्ययात ग्रहण यायेगु सामर्थ्य मुनाच्वनी । बासि विचार भाव, बासि भाषां प्वंकेगु खःसा व च्वसु न्ह्याम्हसिनं च्वःगु जूसां वं मू काये थाकुइ । थ्वया निंतिं चिन्तनय् निरंतरता दयेमाः । थौंया ज्ञान विज्ञानया थीथी विधा व थौंया मनूया समस्या व संघर्षं ब्यूगु चेतनाया लिधंसाय् वस्तुयात, विषययात फेरकथं स्वयाः सत्य सापेक्ष ब्वयेगु सामर्थ्य थौंया च्वमिं ब्वलंकाच्वनी ।

मिखां खनाच्वनागु भ्रामक सत्यया लिधंसाय् "सुथ जुयेवं निभाः त्वल, सन्याइलय् निभाः बित", भ्रीसं धयाच्वना । तर सुथ जुइगु धैगु भ्रीगु न्ह्यःने निभाः वइगु मखु कि भ्री च्वंच्वनागु पृथ्वीया ब्व निभाः न्ह्यःने थ्यनीगु खः । अथे हे पृथ्वीया भ्रीगु ब्व निभालं फहिलेवं सन्याः जुइगु सत्य, थौं निगू कक्षाया विद्यार्थीपिन्त ब्वंकाच्वंगु यथार्थ खः । मू धापू – थौंया सत्य पिब्वयेत म्हिगःया भाषां म्हिगः थें ब्वये पायुछि मजुइयः ।

अथे हे "तमसोमा ज्योतिर्गमय, असतो मा सद्गमय" थ्व भ्वलं ख्युंलं जतिइ (प्रकाशय्) वनिगु धैगु, असत्यं सत्यपाखे वनेगु भाव-बिचाः पिब्वः । छु धात्थें जतिं (प्रकाशं) सदां सत्य उलाक्यं ला ? भ्रीगु अनुभवं छु धाइ ? छकः स्वये – सुथ जुयेवं विस्तारं आकाश

यचुसे सफा खने दइ । मानो अन छुं मदु । तर निभाःया जः छखे लायेवं भ्रीसं खनी– न्हाचः तक निभाःया जतिं त्वपुयातःगु आकाश जायेक नगुत । जः निरपेक्ष सत्य मखु । जतिं क्यना बीगु जक मखु, खनेदैगुयात नं त्वपुया बीगुयाः ।

धाइ, फय् मवयेकं हः सनी मखु । तर छु थौं छिं जिं थःत माछि माः कथं हः (पंखा) संकाः फय् वयेकामच्वना ला ? थ्व छुं खँत फगत दसुया कथं जकं ब्वयागु खः । न्हापा याउँक छ्यला वयाच्वंगु भाय्, खँग्वः, छुनाखँ, अवधारणा आदियात च्वय् न्ह्यथना थें फेरकथं चिन्तनया कसिइ चुलाः थौंया गुलि च्वमिं थःगु रचना प्रक्रिया न्ह्यज्याका च्वनीसा, गुलिसिनं थःगु मूल भाव पिब्वयेगु छगू सामान्य साधन कथं जक पुलांगु मूल्य मान्यतायात तयारी मसला कथं त्वाक छ्यानाः थःगु रचनाया सिर्जनाय् संलग्न जुयाच्वनी ।

ग) अहा ! अह ! :– रचना वा अभिव्यक्ति धैगु हे छु ? थवं पिने थःगु खँ पिब्वयेगु मखा ? व पिब्वये धैगु हे मेपिन्त न्यंके वा कनेगु मखुला ? उकिं च्वमिं वा कविया अभ्यन्तर इच्छा जुयाच्वनी – वं सिर्जना याःगु रचना न्यंपिनि, स्वःपिनि, ब्वंपिनि म्हुतुं पिज्वया ब्यु - अहा ! थौंयापिन्त थःगु रचना मखु, भविष्यया पुस्तायात धाइपिनि नं आः मखुसां भविष्ययापिसं सां थःगु रचनायात अहा ! धायेमा धैगु आकांक्षा जुयाच्वनी । तर बु हे मबूनिम्ह मचा पङ्घा वा ल्यासे जुइबलय् वयात यइकथं लं सुया धकाः आत्मसन्तोष कायेगु छता खः, भविष्यय् पङ्घा वा ल्यासे जुइम्हं उगु ईब्यःकथं मनंतुनाः गजःगु लं पुनेत ययेकिगु खः, व मेगु खँ खः ।

थनथाय् वयाः छम्ह च्वमिं छगू तःधंगु हाथ्या ध्वदुके मालेफु । थःत निका लँया दथुइ थनाच्वना थें तायेकेफु । पाठकयात ज्वने वा मौलिकता ब्वयाः न्हूगु आयाम ब्वलंकेत छगू कुतः तने ? गुखे वने ? थन हे छम्ह च्वमिया शीप व कौशलताया ओज खंके फइ । धात्थें ला मौलिकता समस्या मखु बरु साधन खः, आकर्षण मखुसा कौतुहल खः । पाठकं ययेकिगु मययेकिगु वया सवाः वा संस्कारया प्रभाव नं जुइफु । पाठकं ययेकाः अहा ! धायेके मफुसां पाठकया न्ह्यपुइ अह ! छु गुकथं धाःगु धैगु आहत अर्थात प्रभाव लाके मफुसा प्रहार जक याये फुसां च्वमिया थःगु सफलता खः । मौलिकता छगू कथं ताजापन खः । ताजा/साजीया थःगु हे सवाः दइ ।

रचनाया दकले लिपाया तर दकले महत्वपूर्ण प्रक्रिया खः - अभिव्यक्ति । अभिव्यक्तिं हे च्वमिया भावलोकयात यथार्थ लोकय् अवतरित याके हइ । शब्दं भावयात रुप बीगु ज्या जुइ । थ्व अन्तिम प्रक्रियाय् च्वमिं थःत थी थी अवस्थाय् छ्यले मालेयः । च्वमिया थ्व छगू सत्यया खोज व शब्द-सीपया साधना खः । थन सत्य व्यक्ति सापेक्ष नं जुइफु, समष्टि सापेक्ष नं जुइफु ।

छता खँ, गबलय् अभावया स्थिति दइ अबलय् जक सृजनशीलताया नामं जूगु गुगुं

नं रचनां थाय् कयाच्वनी । तर थौं अंग्रेजी वा मेगु भाषाया खँ त्वःता छ्वये, हिन्दी भाषाय् जक मिखा ब्वःसां पिब्वयाच्वंगु थीथी कथंया सफूत अल्याख दु । थौंया पाठकतय् ई तसकं म्हो, तसकं महत्वपूर्ण । म्वायेत हलंज्वलं मालेत हे थौंया मनूतयृत आछु आछु । थौंया थ्व प्रतिस्पर्धाया युगय् छम्ह मनुखं थःगु पेशागत व इच्छागत सफू ब्वनेत जक नं माछि ई मलुया च्वनेफु । काव्य दकले पुलांगु विधा जक मखु, न्हापा न्हापा शिक्षा, दर्शन, धर्म, ज्योतिषी शास्त्र, चिकित्साशास्त्र आदिया माध्यम पद्यमय, छुं कथं काव्यमय जुयाच्वनी । बैद्ययात आतकं कविराज धैच्वंगु लुमंके बहजू । ई हिले धुंकल । आः ज्ञान विज्ञानया ख्यः अनन्त जूगु दु । साहित्यया नामं पिहां वइगु गुगुं नं सफू चुइ वा पाठकं ब्वनेमाः धैगु मदु । थ्व बिन्दुइ भावुकता मखु, यथार्थपरक जुइगु आवश्यक । थम्हं छुं च्वयाधकाः लुदंके सिबे नं थःगु रचना ब्वनीपिं पाठकं "छुं कया" धायेके फयेमाः थें ताः । थःगु रचना सार्वजनिक याये न्ह्यः वयात थम्हं हे वालेगु, लनेगु कुतः जुयाच्वने माः । उकिं छम्ह सृजनशील व्यक्तियाके स्रष्टा जक मखु, स्रष्टां ब्यागःम्ह द्रष्टा नं मालाच्वनी । थःगु अभिव्यक्ति, थःगु रचना अप्वः स्वयां अप्वः परिमार्जन यायेया निंतिं थ्व खं मननीय थें ताः ।

अभिव्यक्ति वा सृजनशील प्रक्रियाय् थःदुने बुयावःगु भाव अनुभूतिया मूल भूमिनापं गथे खः अथे पिब्वयेबलय् कविता मजुइफु । थम्हं लुइकागु भावयात वया मूल भूमिं ल्यहें थनाः मेगु भूमिइ प्रत्यारोपण याये मालेयः, मेगु लकस बी मालेयः । थ्व छगू कथं, जि स्वये, कविता साधनाया छगू कष्टप्रद प्रक्रिया खः ।

थःगु छगू अनुभव जिं थन न्ह्यथने । खतु २०२२ सालया भाषिक आन्दोलनय् जिगु कविता ब्वलंगु खः । तर भाषायात हे विषय यानाः गबलें कविता च्वयेमलं । वंगु भाद्र (२०५३)पाखे साहित्य सन्ध्याया पासापिसं जितः नं थःगु गोष्ठीइ सःतल । नेपाली मांभाय्यापिन्त जनजातिया भाषिक पीडा छकः न्यंके मंजुल । मनूया भाय्या विडम्वना कविताय् ब्वयेत कुतः याना । जिगु छातीइ दिनाच्वंगु छगू घटना जिगु मिखा न्ह्यःने वल । २०२१ सालया अन्तपाखेया खँ । व इलय् जि झापाया अनारमुनी बिर्ताय् । निगः स्वंगः बैल गाडी सदर मुकाम चन्द्रगढीपाखे स्वकाहल । व बैल गाडीइ च्वनावःपिं आपाः मनूत धाइते । छम्हसिया छातीइ बाण स्वचानाच्वंगु दु । वया छाती मनावयाः मिसातय् छाती थें थहां वः । थथ्याःक्वथ्याःगु लं यानाः गाडीं झत्का बीबलय् घालं हि पिहांवयेगु याः । सायद इमिसं बाण लिकायेगु आँट यायेमफुत जुइ । बाणया कथि जक त्वथुला तःगु दु । इमिपाखें थूगु खँ थथे खः – चान्हय् डांकातसें हमला याःवःगु खनी । इमिसं पनेत स्वःबलय् डांकातसें बाण कयेकाः घाःपाः यानाब्यूगु जुयाच्वन । कन्हय् कुन्हु सुथय् सिपाहीत गांपाखे स्वयावन । सन्याःकाः ई जुइ न्ह्यः हे सिपाहितसें १०-१२ म्ह सतारतय्त

ज्वनाहल । गुम्हं खू काः, गुम्हसिनं थःगु जँ बांलाक्क धस्वाके मफु । अन हे सास्ना यानाहःगु जुयाच्वन । डांकात ज्वनाहःगुलिइ फुकस्यां सन्तोष काल । निन्हु स्वन्हु लिपा व घटनाया वास्तविकता न्यने दत । घाःपाःनःपिं पहाडीतसें हे सतार गामय् वनाः लुटय् याःवंगु जुयाच्वन । आत्मा रक्षाया निंतिं सतारतसें थःगु गामय् हे बाण कयेकूगु खनी । सतारतय् भाय् थूपिं मदुगु हुनिं इमिसं सास्ना नयेमाल । वयात जिं कविताय् थुकथं ब्वयेत स्वया ।

गुलिं थःगु खँ ध्वाथुइकीपिं मदयाः
थःथाय् डकैत याःवःपिसं
थःत हे डांकु धायेकाः सास्ना नयाच्वनी ।

तर थःत हे लुमदन । थ्व भाव मेकथं ब्वयेत सकसक जुयाच्वन । मनंतुना थें खँग्वः मलुयाच्वन । अन्त्यय् जिं शासकीय भाषाया सुविधा, जनभाषाभाषीया उपेक्षा कथं व घटनाया मूल तत्व जक ज्वनेत स्वया । थ्व भाव अनुभूतिया मूलभुमिं ल्यहें थना । अर्थात घटनायात चीकाः मूल भाव कयेच्याना । अले व भाव पिब्वयेत जिगु न्ह्यपुं मेगु भूमि माःजुल । व भावयात मेगु भूमि, मेगु लकस (वातावरण) बियाः थनेगु कुतः यायां वनाबलय् जि थन थ्यँन ।

भाय्या छु खँल्हाये ?
गुगुं भाय् सल जुल
गुगुं भाय् सवार जुल ।
गुगुं सेवक जुल
गुगुं सरकार ।
....
खयृत भाय् थः हे मनू मनूया दथुइ छपु ताँ खः
थौं गुकथं पःखाः जुल ?
छगूयात जः सा
मेगुयात गुकथं किचः धाये फत ?

थ्वया नं न्ह्यःने जि न्ह्यज्याःगुसा धुकिया गुगु रुप जुइगु खः, जिं मस्यु । तर जि थन हे दिना । थ्व हे कविताया न्हापांया भवःत छक्वः न्ह्यथने –

जिगु भाय् मथूगुया जितः च्यूता मदु
थःत पिब्वयेगु छपु लँ स्वयाः अप्वः
भाय् छु हे खः ?
तर चाकःछिंया मिखा न्ह्यःने

मनुखं गबलय् थःत सुचुकेत स्वइ
खँया पर्दा हे मखुला भाय्
मनुखं सिर्जना याःगु ?

थ्व कविता क्वचायेके धुंकाः मनय् खुलदुल जुयाच्वन। जिं धायेगु छुं त्वःफिका थें तायाच्वन। जिं थम्हं सन्तोष काये मफुत। अले न्हापांया भ्वः क्वसं छभ्वः तना।

जिगु भाय् मथूगुया जितः च्यूताः मदु
दुःख ला जितः भाय् थुयाः नं मनू मथुइगु लिइ दु।

थःत लुदं थें ताल। तर कन्हय् कुन्हु जितः भ्रल्यास्स लुमन। जिं तनागु भ्वःया भाव क्वय्या भ्वःलं न्ह्यथने धुंगु।

मनुखं गबले थःत सुचुकेत स्वइ
खँया पर्दा हे मखु ला भाय्
मनुखं सिर्जना याःगु ?

लिपा तनागु भ्वः लिकयाः कवितायात अन्तिम रुप बिया। खयेत ला थुकथं न्हापा गथे च्वया उकथं हे मेगु भ्वः मतंसे कविता पूवंका। तर भ्वः तनाः हानं लिकयाः गुगु जिं यथारुप बिया, अनथाय् जिं सन्तुष्टिया छत्वाथः गया थें ताल।

छम्ह कविया धापू लुमंसे वइ। "गबलय् कविता च्वये सिधइ, व्यथा जुयाच्वंम्ह मिसां मचा बुइकाः भ्रासु लं थें थःत याउँसे च्वनी।" मामं पीडाया लिच्वः व छम्ह स्रष्टा जुयागु अहं ज्वनाः थः मचायात मिखा ब्वइ, अतिकं बांलाः तायेकी। नकतिनि च्वये सिधःगु इलय् थःगु रचनाप्रति मांया थें हे सम्मोह दयाः च्वनेथः। थजःगु स्थितिइ थः दुने निर्लिप्त द्रष्टा ब्वलने थाकुइफु। तर रचनाय् परिमार्जन हयेत थः दुने निर्लिप्त द्रष्टा ब्वलंके नित्तान्त आवश्यक।

भावभूमि परिवर्तन यानाः पिब्वःगु कविता बारे च्वय् न्ह्यथना। आः थःगु हे भावयात अःखतं स्वयाः पूवंकागु छपु कविता न्ह्यब्वये।

व ई चिकुलाया जुइफु, सायद मजुइ नं फु। क्वःछी मफु। चाकु कुचा थलेत पाःगु चुपिइ चाकु थानाच्वंगु दृष्य, गुगुं इलय् खंगु जुइफु, भ्रल्यास्स व दृष्य लुमना वल। उकिं हे चाकु पानातःगु छगू बिम्ब बुयावल। पञ्चायती व्यवस्थाया ई। च्वयेत छुं लू थें ताल। उकिइ थःगु वातावरण दुबिकाः थःगु पीडा ब्वयेत स्वया, छगू स्थिति न्ह्यःने ब्वया।

चुपिइ पानातःगु चाकु फ्यया
म्येय् घाः लात
नवाये मफुत

थ्वयां उखे जि न्ह्यज्याये मफुत। कविता न्ह्यज्याके मफुगु छगू ब्याकुलता थः दुने ब्वलना वयाच्वन। थुकिइ मेमेगु भ्वः तनेत स्वया। तर थःत हे लुमदन। च्वयेगु इलय् जिं थःत न्ह्याक्व हे एकाग्रह यायेत स्वंःसां गबलें गबलें जि थातं च्वने मफये यः। तलय् पल्लिइ वना। कविता न्ह्यज्याके मफुत। भ्वात्त मतिइ लुयावल|थ्वयात छकः छाय् अःखतं मस्वये ? अले चुपिइ पानातःगु चाकू फ्ययाः नं नवाये फुम्ह मनू / मनूत थःगु मिखा न्ह्यःने दंवल। थः आज्जुइ थ्यं थें ताल। कविताया भाय्यात फेरकथं हना। जिं " चाकु, चुपि व म्ये" कविता थुकथं पूवंका।

फ्ययेत जिं नं फ्यया
चुपिइ पानातःगु चाकु
तर म्येय् घाः लात
नवाये मफुत।
खः, छं नं फ्यल
चुपिया चाकु
चंख छ, छन्त घाः मजू
तर अपशोच
थौं छंगु म्ये चुपिया बखान जुल
धाः ज्वयेकीगु शान जुल।

क्वचायेके न्ह्यः जिंथुलि हे धाये –

जि कवि मखु, कविता च्वमि जक खः।१ हानं छकः न्ह्यथने – थन जिं गुगु न्ह्यब्वया जिगु थःदुनेया कौतुहलता खः। जिं ग्वयाच्वनागु पःखाः मखु, जिं मालाच्वनागु लुखा खः। तृप्ति मखु, थ्व जिगु तृष्णा खः। थ्व लिसः मखु, न्ह्यसः खः। ❑

('जिन्दगी : बँय् वाःगु हि/ चेतनाया मि' पाखें)

१ब्वनादिसं परिशिष्टया सफू विमोचन इलय्या नुगः खँ

शब्द :
छ्यलाया हलिमय्

शब्द (खँग्वः) या गरिमा ब्वयेत, खँग्वःया महिमा बखान यायेत मिथकं धाये पौराणिक आख्यानपाखें यक्को ज्या काःगु खनेदु। सुनां थःगु बचनं धाये (खँग्वलं) थःगु नैसर्गिक स्वभावयात कस्सिक चित, प्रकृतिया विरुद्धय् पलाः छित व देवव्रत जुल – भीष्मपितामह । सुनां थः अबुया शब्द नालाः १४ दँ वनवास वन व जुल – मर्यादा पुरुषोत्तम। थम्हं वाःचाःसां करकिया धूर्त शब्दयात नं सुनां संतुष्टि बिल व जुल – दानवीर कर्ण। चाकरीं लयूतायाः थःगु शब्दं शक्तिदान ब्यूम्ह महादेव थः हे बिस्युं जुइमाल भष्मासुरं लित्तुलीकाः। अथेहे आज्ञाकारिताया नामय् थः अबुया शब्द चुपि यानाः परशुरामं थः हे मांयात हत्या याःजुल। खः, थुकथं शब्दयात मूर्त यायेत धाये शब्दयात जीवन बीत गुलिसिनं थःगु जीवन फ्यायेत न्ह्यचिलसा गुलिसिनं करकिया जीवन स्वहायेकेत नं लिफः मस्वत।

तर थौं मनूतय् विश्वास शब्दपाखें ल्यहें दंगु दु, चलः वंगु दु। थौं फ्री विश्वासहीन शब्दया घेराय्, अर्थ स्वब्याःगु कालाकुल सःया जालय् तक्यनाच्वंगु दु। शब्दपाखें मनूया आस्था न्हंकेगु ज्या आपाः राजनीतिं यातसा, छुं पूंजीपतितसें, छुं धर्मगुरुतसें, अर्थात समाजया ठेकेदारतयूपाखें शब्दया अर्थ न्हंकेगु ज्या जुल। थ्व खँय् बुद्धिजीवीपिनि नं उतिकं ल्हाः मदुगु मखु। फ्रीगु देय्या हे दसु कायेगु खःसा पञ्चायती व्यवस्थाया पुसा प्यूबलय् जनता ला मौन। बुद्धिजीवीपिसं हे न्हापां पञ्चायती व्यवस्थाया किर्तन यानाः मेपिं सामान्यजनतयूत हस्ते हाइँसे यानाः साःजुल। २०४६ साल लिपा नं सत्य मालाः उकिइ न्ह्यज्यायेत / न्ह्यज्याकेया पलेसा, बुद्धिजीवीत शब्दपाखें मलया ज्या कायेत सक्रिय जुल, थःथःगु बुँबालि ब्वलंकेत। थन गांयापिं मिसा मचात शहरय् हयाः पेशा याके थें शब्दया बनयूज्या यानाच्वंगु दु। शब्दया म्हं ला थ्वथ्वं नयाः कंलाय्

यानाब्यूगु दु। थ्वया लिच्वः – मुक्कं समाज प्रदुषित जुल, निर्जीव ध्वगिगु शब्दं।

थौं प्रत्येक ख्यःया न्ह्यलुवात आयूबू, थःथःगु म्येच्वकां शब्द थ्वात्तुथ्वायेत। खः, थन मनूत आयूबू, शब्दया हिनू मालाः प्याःचाः लंकेत। गुलिखे मनूतय् निंतिं शब्द छगू कण्डोम खः, थःगु ज्या क्वचायेवं निरर्थक। मनुखं शब्दयात थुलि दुरुपयोग यात, थुलि अतिभोग यात, थौं थ्वया न थःगु वास्तविक स्वरुप ल्यन न थ्वया स्वभाव। सुनां ल्हातय् काल वं शब्दयात थः भ्वातिं यात। राजनेतापिनिगु निंतिं शब्द कच्चा पदार्थ जुल, गबलें पूमवनीगु म्हगसया जाः ग्वयेत। गुलिसिया निंतिं शब्द इमि त्याग जुल, छुं त्वःते म्वायेक। अथे हे शब्द सुयां परिश्रम जुल, हिचःति हायेके म्वाःगु। मतिना कासामिया निंतिं प्रेमिकाया बैस तिसीगु शब्द सम्मोहक मेसिन जुल। अज्याःम्ह हे प्रेमिकाया निंतिं प्रेमिया खल्ति स्वहायेकेगु बल्सि जुल – शब्द। गुलिसिनं ला शब्दया सलाइ च्याकाः मनूतयूत म्वाःम्वाकं छ्वयेकाः मि पनेगु ज्या यात। अर्थात शब्दयात थःगु दायित्वहीन निहित स्वार्थय् छ्यलेगु हे थौंया शिक्षा व सभ्यताया उपलब्धि जुयाबिल।

थौं शब्द अर्थहीन, सन्दर्भहीन, विश्वासहीन जूगुया हा मामां वंसा, हानं अन हे थ्यनेफु गन थ्वया अर्थात शब्द वचनया चिलाख च्यानाच्वंगु दु – व हे मिथकय्, पौराणिक आख्यानय्। महाभारतय् थीथी पात्रतपाखें शब्द वचनया गरिमा गुलि थकयातःगु दु, अन उलि हे शब्दया इज्जत त्वकाब्यूगु दु, विश्वासहीन यानाब्यूगु दु। "नरो वा कुञ्जरो अश्वस्थामा हतो हतः" सत्यवादी धर्मराज युधिस्थिरया म्हुतुं पितबीकाः शस्त्रं स्याये थाकुम्ह द्रोणाचार्ययात असत्य शब्दं अःपुक स्यानाबिल।

कृष्णं महाभारत युद्धय् थम्हं अस्त्र मल्ह्वनेगु वचन ब्यूगु खः, तर भीष्मपितामहं वयात अस्त्र ल्ह्वंके मफुसा थः अबुया काय् मखु धकाः प्रण यायेवं कृष्ण सुम्क च्वनेमफुत। लिसलय् थम्हं अस्त्र ल्ह्वने माःसा थः अबुया काय् मखु धकाः कृष्णं नं हाथ्या बिल। (खतु न्ह्याथें जाःम्हसें जुइमा थःगु वा सुइगुं जन्मयात कयाः थुकथं बिचाः न्ह्यब्वयेगु थः मांप्रति जक मखु संपूर्ण मातृत्वप्रति हे तःधंगु अवहेलना खः)। युद्धभूमिइ भीष्मया आक्रमणं आजित जूम्ह कृष्ण, भीष्म ला मखु, थःगु प्रणय् अडिग जुइत। छुं सीप ज्याख्यले मवयेवं सुरक्षाया निंतिं बाध्य जुयाः कृष्णं सुदर्शन चक्र ल्ह्वनेमाल। व हे इलय् भीष्मं कृष्णयात लुमंकाबिल "अयूसा छु छ धात्थें थः अबुया काय् मखु ?.. "। कृष्णया लिसः गुलि मछालेपुसे च्वं " जि ला अथें बूम्ह, जिम्ह अबु धैम्ह हे मदुसा थ्व न्ह्यसःया छु अर्थ ? " खः, थुगु हे कथं महाभारतय् इलयूब्यलय् थायूथासय् स्वघोषित भगवानं प्रतिज्ञा याइ, थःगु शब्दयात थम्हं तुं अवज्ञा यायेत।

शब्दयात हे कयाः मेगु छगू प्रसंग न्ह्यथने – मांबौ नं आज्ञा जूगु खँग्वःकथं सुमेरु पर्वत चाःहिलावःम्ह कुमारयात ध्वाधः भाःपिल। छिपिं हे जिगु सुमेरु खः धकाः ब्वःगु ज्या

मयासे मांबौयात चाःहिलाः फछ्या याःम्ह अल्छी गणेशयात प्रशंसा व पुरस्कृत यानाबिल। थ्व प्रसंगं शब्दयात हिस्याःगु जक मखु, स्वजारथं ज्या याइपिं मूर्खत जक जुइ धैगु छगू गलत उदाहरण न्ह्यब्वयाबिल। चाकरी व चापलुसीबाजतय्‌त धार्मिक ग्रन्थय्‌ थुकथं कःघानाः श्रमया गरिमायात उपहास यानाबिल। गुगु संस्कार थौं नं फ्रीगु समाजया हिनुलिइ बांमलाक हा कयाच्वंगु दु। चाकरी गजबया जुक्ति खः! परिश्रमयात बाइपास यानाः फल जक याउँक ल्हातय्‌ लाकेगु। थ्व प्रवृत्तियात कृष्णं नं गीताय्‌ महत्व बियातःगु खनेदु। ज्ञान, कर्म व भक्ति स्वंगू मुक्तिया मार्ग मध्ये थ्व कलियुगय्‌ भक्ति मार्ग ईश्वर नापलाये अःपु जुइगु खँ न्ह्यथनातःगु दु। चाकरीया परिष्कृत व आध्यात्मिक मेगु खँग्वः खः – भक्ति। चाकरीइ सेवा प्यपुनाच्वनी स्वार्थगत। भक्तिइ पूर्णश्रद्धा दयाच्वनी निःस्वार्थया। निरञ्जन निराकार ईश्वरय्‌ भक्ति ब्वलनीगु उलि ग्यानापु मजू,जीवधारी अवतारतय्‌प्रति भक्ति ब्वलनीगु गुलि भयावह। प्रत्येक स्वघोषित अवतारं "मा मेकम शरणम्" धायेगु याः। हितलर नं थ्व युगया कृष्ण खः। थुकथं स्वयेबलय्‌ चाकरी स्वयाः कम भयानक मखु – भक्ति। खँ चाकरीया जूगुलिं थ्व हे प्रवृत्तिया भासं धायेगु खःसा – गणेश चाकरीया श्रीगणेश खः, अर्थात गणेश चाकरी प्रथाया प्रवर्तक खः।

तर न्ह्याथें जाःम्ह विश्वासघातीयात नं थः म्वायेत विश्वासया हे तिबः माःथें थ्व प्रदुषित समाजय्‌ मनू मनूकथं म्वानाच्वनेत/म्वाकातयेत शब्दया सार्थकता ल्यंकातयेगु/ब्वलंकातयेगु कुतः जुया हे च्वनी।

छम्ह कवि वा च्वमिया निंतिं शब्द अर्थात खँग्वः हे मू लिधंसा खः,मू साधन खः – थम्हं खंगु आज्जुइ थ्यनेत / थ्यंकेत। शब्द थःगु थासं स्खलन जुयाच्वंगु इलय्‌, वया अवमूल्यन जुयाच्वंगु लकसय्‌ छम्ह कविता च्वमिं मेपिसं थें थम्हं नं शब्दयात पेशा याकाः थःगु स्वार्थसिद्ध यायेगु खः वा शब्दया गरिमायात वया थासय्‌ पलिस्था यायेगु पायछि खः ? वाःचायेके माःगु दु। शब्दयात छम्ह कविं थःगु म्हिचाय्‌ च्वंगु संपत्ति कथं जक थः यत्थे छ्यलेगु खः, वा थम्हं छ्यलागु शब्दप्रति अले व शब्द गन छ्यलागु खः व समाजप्रति थःगु नं छुं जिम्मेवारी दु ? यदि थुखेपाखे छुं च्यूताः मतयेगु खःसा असहायपिन्त सुरक्षा बीगु पलेसा गुन्डागिरी यानाः पसःपसलं हप्ता म्हयाः जुइम्ह करातेबाज व छम्ह कविया विभेद छु जुल ? थन खँ उपदेशक जुइगु मखु न आदर्शया आडम्बरं त्वपुया जुइगुया खः ? मू खँ दायित्वबोधया खः।

शब्द (खँग्वः)यात कयाः गन कवि व च्वमिया खँ वइ,व सन्दर्भय्‌ छुं खँ न्ह्यथनेगु असान्दर्भिक मजुइमाः। तत्वबोध व भावबोध याइगु इलय्‌ सम्वेदनशील चेतय्‌ छगूकथं अन्तरक्रिया जुयाच्वनी। विषय व वस्तुइ गुलि दुबीत स्वइ उलि तनावग्रस्त जुइ। धैथें हे छगू निष्कर्षया आज्जुइ थ्यनेत तिबः बी।

थुकथं तत्वबोध व भावबोधं वःगु संवेदनां जाःगु अनुभूतियात रुपान्तर, भाषान्तर, स्थानान्तरया प्रक्रियाय्‌ संलग्न जुयाः पिब्वयेत छम्ह कविं/च्वमिं शब्दया बःकाइ। रचना–प्रक्रियाया थ्व अन्तिम व कठिन चरण खः। कविं/च्वमिं थःगु भावयात शब्दं मूर्त याइ अर्थात भावया संचार शब्दं याइ। मेकथं धायेगु खःसा कवि/च्वमिया अभिव्यक्तिया आधार खः शब्द–रचना।

जिन्दगीया लँय्‌ पलाःपतिं ध्वदुइगु प्रत्येक वस्तु, व्यक्ति व विषयय्‌ संवेदनशील नुगलं वालाजुइगु न व्यवहारिक खः न त सम्भव हे। तर गबलय्‌ गुगु वस्तु, व्यक्ति व विषयं संवेदनशील नुगलय्‌ थी ...न्ह्यपुं वालेगु ज्या याइ। गुञ्जनं अनुगुञ्जन ब्वलनी। वस्तु मेगु वस्तुनाप, व्यक्ति मेम्ह व्यक्तिनाप, छगू विषयं मेगु विषयनाप अफ्र धाये थ्व स्वथिकं छगू मेगुलिसे समीकरण यायेगु ज्या जुइ। अर्थात अनुभव व अध्ययन छगूयात मेगुया कसिइ चुलास्वयेगु थ्व छगू प्रक्रिया खः। थ्व छगू अनुशीलन खः, अनुभूति इयाकायेत। मेगु भासं धायेगु खःसा थुकथं जुइगु समीकरण, छम्ह दर्शकं थःगु दृष्टि चकंकाः द्रष्टा जुइगु त्वाथः खः। शब्दरचनाया हलंज्वलं थ्व हे फुक्कं मखु। थ्व फुक्कं मू दुलिधंसा जक खः। न्ह्याम्ह श्रष्टायाके नं मदयेक मगाःगु ब्व। कविताच्वमि नं छम्ह श्रष्टा खः। वया सिर्जनाया आधार खः – शब्द। छम्ह कविं चिन्तनया निंतिं न्ह्यागुलिं ग्वाहालि काःसां थःगु भाव ला शब्दं हे पिब्वइगु खः। कविं शब्दय्‌ जीवन स्वनी। स्वने फयेके माः। मखुसा शब्द (खँग्वः) आखःग्वः जक जुइ। शब्द फगत सः जक जुइ। यक्को नेताततसें याइगु भाषण न्ह्याक्व बांलाःसां सामान्यजनया नुगः साले मफुगु हुनि नं थ्व हे खः। इमिगु व्यवहारं थःपिसं पिब्वःगु शब्दयात जीवन बी मफुत।

छम्ह कविता च्वमिया निंतिं अनुभूति दुब्व खःसा, पिब्व खः – शब्द व थ्वया संरचना। थःगु अनुभूतियात कविं गुकथं नालाकायेगु अले वयात गुकथं छ्यलेगु, थःगु अनुभूति छ्यलेत, पिब्वयेत गनं गनं शब्दत (खँग्वःत) मुनाहयेगु अले व शब्दतय्‌त गुकथं समायोजन यायेगु खः, थुलि बिचाः यायेवं पूमवं – शब्दरचना। रचनाया मेगु नां खः – सिर्जना। फगत शब्दत मुनेवं, मुनाः माः हनेवं सिर्जना जुइमखु। वः, सिजः आदि थीथी धातु मुनाः छथाय्‌ तयेवं न्हूगु धातुया सिर्जना जुइमखु। सिर्जनशीलताया दिनिदिनि च्याःगु अगलय्‌ व धातुत फुक्क छथाय्‌ नायेवं तिनि कँय्‌ अर्थात छगू न्हूगु धातुया निर्माण जुइ। गुलि सिर्जनशीलताया ताप अर्थात तनावय्‌ रचना निर्माण जुयावइ रचनाया सामर्थ्यता व सशक्तता नं उकिं हे क्वःछीत तिबः बी। रचनाया सरलता व दुर्बोधता च्वमिया प्रवृति, वया साधना व सामर्थ्यता नापं ब्वमिया स्तर व लकसं नं थःथःगु थाय्‌ कयाच्वंगु दइ। सृजनशील कविताया बारे भारतीय कवि व समालोचक **भाजु मलयजया** थ्व खँपु लुमंके बहजू "भाषाया दुने लिकुनाच्वंगु शक्ति ब्वयेया निंतिं च्वयातःगु कविता

सृजनात्मक भावबोधयात उत्तेजित याइ। अले वं वस्तुइ च्वंगु संगठित आकारयात म्हसिके फुगु, वयात नालाकाये फुगु रचनात्मक बुद्धियात कुतुकुलेगु ज्या याइ .."।[1]

तर मू खँ शब्द जूगुलिं उकिइ हे केन्द्रित जुइत कुतः याये। न्ह्याम्ह मनुखं नं थःत माःकथं, थःत छिंकथं, थःगु सामर्थ्यकथं, थःगु स्वभाव व संस्कारकथं शब्दयात छ्यलाः थःगु धारणा, थःगु भावना प्वंकेत स्वइ। सुंनाप सामान्य खँलाबला यायेबलय् नं भीसं पिब्वयागु खँग्वःया लिच्वः गुकथं लाइ वा लायेफु धैगु बिचाः यानाः जक नवाइसा, छम्ह कवि/च्वमिं थ्व पक्षयात बेवास्ता याये जीला ? कवि वा च्वमिया रचना लिपिबद्ध जुइ, रिकर्ड जुइ, पलख न्ह्यःने च्वंम्हसित जक मखु, थम्हं गबलें मखंपिं, मखनीपिन्त नं हानं हानं लिपातकं उकिं लिच्वः लाकेफु। थज्याःगु रचनाय् छ्यलिगु खँग्वलय् छम्ह कविता च्वमिं छु ध्यान तये म्वाःली ला ? अवश्य माः।

हानं शब्द अभिव्यक्तिया साधन खःसा, थ्व नं छगू शक्ति खःसा, थ्वया छ्यला नं पायछि जुइमाल। धाये थःगु खँया सन्दर्भय् ल्वयेवं तुं "(फलाना)या न्ह्यःने मेय् ख्वयां छु याये ?" थजाःगु भाय् छ्यलेगु गुलित पायछि जुइ ? थःगु छुं छता खँया सन्दर्भया निंतिं मुक्कं छगू जातियात हे अपहेलित जुइक छ्यलाच्वंगु खँत्वाः खँभाय् थौं नं छ्यलेगु, छु युग सापेक्ष खः ? धाइ छम्ह कवि/च्वमि संवेदनशील प्राणी खः। अज्याःपिसं थुकथंया भाय् छ्यलाः थःगु शब्दरचना यायेगु गुलित ल्वः ? थजाःगु भाषा छ्यलाः सिर्जना याःगु रचनां वयकःपिसं समाजप्रतिया थःगु दायित्व पूवंकूगु जुइ ला ?

भीसं छुं हे मखु थें छ्यला वयाच्वनागु खँपुतिं थःगु नुगः व न्ह्यपुया क्वह्यं पहः ब्वया वयाच्वनागु भीसं हे वाःमचाः। धाये सुनानं भीत स्याक्क न्हुल, आल्पसें वा बेहोसिं। भीगु म्हुतुं छ्वाराक्क पिहांवयेगु याः"..कां ला कि छु ? मनू नं मखंम्ह "। भीगु सामर्थ्य स्वरे..! सद्धे मनुखं द्वंकूगुलिं ब्वला सायेत निरापराध कांम्ह मनूयात भीसं थःगु म्हुतुं छ्वावायेगु याना। एवंरितं सामर्थ्यवान धाःपिसं छम्हसिनं मेम्हसित ब्वला सायेत, ध्याचू न्यंकेभनं निर्धापिन्त मानसिक कसा बियाच्वनी। इमिगु द्वं थुलि हे खः कि फुपिनि न्ह्यःने इपिं मफु। इमिगु अपराध थ्व हे कि दुपिनि न्ह्यःने इमिके मदु।

संस्कारगत भीसं छ्यला वयाच्वनागु खँग्वः व खँत्वाकं राष्ट्रिय चिन्तनयात नं आहत यानाच्वंगु खनेदु। थ्व देय्या हिनूहिनुलिइ हा कयाच्वंपिं मनूतसें थ्व देय्या खुसिइ म्वःल्हुयाः जपेयाइगु ..हर काशी !..हर हर गंगे !..शब्दं तप्यंक थ्व देय्या लः व चायात लाय्बुयाच्वंगु दु । छुं छुं मेमेगु खँत्वाः व धापुतिं थ्व राष्ट्रप्रति हे अनास्था ब्वलंकेगु ज्या यानाच्वंगु दु, छुं अन्धविश्वासकथं सा, छुं अराष्ट्रिय चिन्तनया लिच्वःकथं।

थ्व देय्या हितय् थःत फ्याःपिनिगु गबलय् गबलय् अपमान जुइ, प्रबुद्ध धाःपिं

1 कविता से साक्षात्कार

बुद्धिजीवीतसें नं धायेगु व च्वयेगु याः – थ्व सतीं सराः ब्यूगु देय्। अर्थात थ्व देय्या हितय् थःत पाइपिनि गबलें जय जुइमखु, थ्व देय्या निंतिं थःत फ्यानाः छुं भिंगु फल दइमखु। थ्व सतीं सराः ब्यूगु देय्..थ्व धापुतिं राष्ट्रिय मखु अराष्ट्रिय चिन्तन यायेत/याकेत सी मदयेक हःपाः बियाच्वंगु खनेदु। जिं स्वये थजाःगु खँग्वःत व संस्कारपाखें छम्ह कवि वा च्वमिं थःत सतर्क याये फयेमाः। मनय् लूगु खँग्वः च्वये व ब्वये न्ह्यः थम्हं छ्यलागु धापुतिं छु लिच्वः लाइ धयागु खँय् नं वाःचायेके आवश्यक जू।

खँग्वलं म्हसिका ब्यूगु गुलिखे वस्तुयात हे खः, मनुखं श्रद्धा प्वंकीगु। तर वस्तुया गुण निरपेक्ष जुइ धाये थाकु। देश काल व लकसं भूमिका म्हिताच्वंगु दयेफु। धाय् पायेवं वस्तुया गुण हे अवगुणय् हिलेफु। वंगलसिमाया छगू दसु न्ह्यब्वये..। गुँ पर्वतय् ब्वलंगु वंगलसिमां चलः वनेबीमखु, फयांफछि खुसिं चुइका मछ्वयेकेत वया हां थः छचाःलिंया चा कयेच्यानातइ, थ्व बँय् वा गायेकेत ग्वाहालि याइ, लँजुवाःतय्त सिचु फय् इनी आदि इत्यादि। थज्याःगु हे तःताजि गुणं यानाः वंगलसिमा म्वाकातयेत, ल्यंकातयेत भीगु समाजय् छगू संस्कार ब्वलन। वं खः – वंगलसिमा पाले मत्यः, ल्यहैं थनेमत्यः।

तर थ्व हे निरपेक्ष संस्कारं यानाः, थ्व हे श्रद्धां यानाः भीगु हिचःति, भीगु सभ्यता हन्ता जूगु नं स्वये खनेदु। वंगलसिमा भीगु सभ्यताया छातीइ बुयावयेवं छैँयात छैं यानामबिल। देगः, चीभाः स्वस्वं भग्नावशेषय् हिल। वंगलसिमा न्ह्याथाय् बुयावःसां भीगु संस्कारं वयात स्वतन्त्रता बिल। खः, थुकथं हे भीसं वाःमचायेक गुलिखे संस्कार भी दुने वंगलसिमा जुयाः ब्वलनाच्वंगु दु। भीगु हिनूहिनुलिइ हा कयाः मनू व मनूसू (मानवता)यात चा यानाः गुलिखे संस्कार भीगु छ्यँनय् धस्वानाच्वंगु दु।

थौंया कविताच्वमिं थौंया मनू जूगुया नातां थज्याःगु दुराग्रही संस्कारं मुक्त जुइत कुतः याइ। मनू अतीतय् मखु, किंवदन्तीइ मखु यथार्थया भूगोलय् म्वाये फयेमाः। श्रद्धाया नामं आस्थाया नामं अःखः लकसय् नं वंगलसिमा थें जाःगु यक्को वस्तुइ भीपिं यग्गानाच्वनागु दु।

शब्द यक्कों खः, थ्व खँय् शंका मदु। तर यक्कोया अर्थ फुक्कं मखु। शब्द स्वयं संप्रभू खः, शब्द ब्रम्ह खः धैगु खँ तसकं विचारनीय जू, शोचनीय जू। शब्दयात जीवन बीम्ह वक्ता खः, च्वमि खः अर्थात श्रस्ता खः। अले खः, सुनां थ्वयात नालाकाइ, ग्रहण यानाकाइ। शब्द (खँग्वः)या जीवन वया अर्थ खः। शब्दया अर्थ सन्दर्भं क्वःछी । छम्ह च्वमिया नातां भावुक मजुसे कटु यथार्थयात नालाकायेत भारतया छम्ह काव्य साधक **मुक्तिबोधया** थ्व धापूयात लुमंके बह जू "...साहित्य पर आवश्यकता से अधिक भरोसा करना मूर्खता है .. ।"[2] थ्व खँय् साहित्यया थासय् शब्द नं उलि हे पायछि जू वः। शब्द

2 एक साहित्यिक की दायरी

अर्थात खँग्वलं च्वय् न्ह्यथनागु वंगलसिमां थें थायबाय् सन्दर्भ पायेवं गनं श्रद्धाया सा गनं संहारया भाव कयेच्यानाच्वनी ।

धापू छता हे खः, तर छ्यलीगु भाय् पायेवं दना व द्यना थें पाक्क लायेफुगु लिच्वः धकाः आपाःसिनं न्ह्यब्वयेगु यानाच्वंगु छगू दसुयात छक्वः वालास्वये । सायद बर्नाड शाया वाकपटुताया सन्दर्भया खँ खः । वयकलं छगू सभाय् मुनाच्वंपिं मनूतय्त इंगित यानाः थन ९५ प्रतिशत मनूत मूर्खत दु धायेवं वया न्ह्यःने गुलिसिनं लप्पा म्हूचिनाः वल हं । ध्व खनाः माफी फ्वसें वयकलं थन ५ प्रतिशत विद्वानपिं दु धायेवंतिनि सकसिनं संतोषया सासः ल्हात धाइ । अर्थात बर्नाड शानं थःगु धापू महीकुसे फगत भाय् जक हीका उपस्थित मनूतय्त ध्वंलाःगु जक खः धैगु अर्थय् ध्व प्रसंग न्ह्यथनेगु यानावयाच्वंगु खनेदु ।

तर छु विद्वान मखुपिं मनूत फुक्क मूर्ख जुइ ला ? अथे हे छु मूर्ख मजुयेवं मनूत विद्वान जुइ ला ? छु मनू धैपिं निथी जक दु ? छथी मूर्ख सा मेपिं विद्वान । सामान्य मनूया छुं अस्तित्व मदु ला ? धात्थें ला ल्याखं सामान्यजन झन अप्वः दःवयेफु । ९५ प्रतिशत मूर्ख धायेबलय् ल्यंगु ५ प्रतिशतय् गुलि सामान्यजन दइ, अले विद्वानत गुलि ल्यनीगु खः ? जुइफु अन १ प्रतिशत नं विद्वानत मदयेफु । अथे हे ५ प्रतिशत विद्वानत धायेबलय् ल्यंगु ९५ प्रतिशतय् गुलि सामान्यजन दइ व ब्व चीकाः मेगु ल्यंपुल्यं ब्वतिनि मूर्खत जुइ धैगु निष्कर्ष वइ । ध्व हे हुनिं ५ प्रतिशत विद्वान दुगु धापूयात अनया दर्शकतसें सहजं नालाकाःगु खः न कि प्रचलित धारणाकथं इपिं मूर्ख जूगु ।

छता हे भावार्थ पिब्वइगु थीथी खँपुइ खनेदैगु पीडाबोध व वर्गबोध गुकथं पानाच्वनी छक्वः वालास्वये । तंगु वस्तु मालेत भःन्हुयाच्वंगु कथं असार साउनय् बाःवःगु खुसियात कयाः कियातःगु भ्वः खः ध्व –

१)

मणि तंम्ह नाग थें

मचा तंम्ह मां थें

थथे हे तंगुया पिडाबोध ब्वयातःगु क्वय्या भ्वः छकःनं स्वये ।

२)

तमसुक तनाच्वंम्ह साहु – जि

न्ह्येकयाः हयागु बालघडी बाइस्कल तनाच्वंम्ह मनू – जि

च्वय् १ या मणि तंम्ह नाग, किंवदन्ती पात्र स्वयाः नं नाग (सर्प) धैम्हसिके मणि दइ धैगु खँ, पौराणिक सफुतिइ बाहेक यथार्थय् प्रमाणित जूगु मदु । थुकिइ जीवन सापेक्ष अनुभवया थासय् फगत अध्ययन (श्रवन)जक पिब्वयाच्वंगु खनेदु ।

१ या हे मेगु " मचा तंम्ह मां "या भ्वलय् च्वमि छम्ह मी मखुसां छम्ह मचा जुइलंम्ह ला अवश्य खः । मां तनीबलय्या मचाया पीडां नं मचा तंम्ह मांया पीडाबोध यायेत ग्वाहालि याइ । थुकथं अनुभवयात अध्ययनय् अनुशीलन यानाः वःगु अनुभूतिं जाःगु वर्गविहीन अझ धाये जीवमात्रया पिडाबोध थुकिइ दुब्यू ।

२ या न्हापांगु भ्वः "तमसुक तनाच्वंम्ह साहु – जि" थुकिइ साहुवर्गया तंगु पीडाबोध पिब्वयाच्वंगु दु सा मेगु "न्ह्येकयाः हयागु बालघडी बाइस्कल तनाच्वंम्ह मनू –जि" भ्वलं निम्नवर्गया थःगु सामर्थ्यं न्यायेमफुगु वस्तु तनाः पलेसा पुलेमाःगु पिडाबोध याकेब्यू ।

च्वय् न्ह्यब्वयागु दसुं स्पष्ट याः छगू हे भावबोध जूसां थीथीकथंया व थीथी वर्गया भाव ब्वमियात अनुभूत याकू । छम्ह कविं गजाःगु भाव गुकथं गुगु वर्गया प्रतिनिधित्व यानाः पिब्वयेगु खः, वाःचायेकी ।

कोरा अनुभव जक पिब्वयेबलय् नं गुलि हास्यास्पद जुइ धैगु छत्वाः खँ थन न्ह्यब्वयेगु असान्दर्भिक मजुइ । प्रजातय्सं नये मखन धाःबलय् जुजुं न्ह्यसः तल हं " छु इमिसं दुरुजा नं नये मखं ला ?" । दुरुजा नसा मध्ये दकले क्वह्यंगु धैगु जुजुया थःगु अनुभव खः । ब अनुभवयात करकिया अनुभवलिसे ह्वने मफुगु अर्थात अध्ययनया अभावया लिच्वः खः, जुजुया व न्ह्यसः । अनुभव हे संम्पूर्ण मखु, अनुभवया नं अनुशीलन जुइमाः । अर्थात अनुभवयात नं अध्ययनया कसिइ चुलास्वयेमाः धैगु खँय् थुकिं ध्यान आकर्षित याः ।

आज्ञाकारिता मेपिनि शब्दय् थःत व थःगु ज्याखँ छ्यलेगु खःसा, प्रतिज्ञा थःगु हे शब्दय् थःत फ्यायेगुया मेगु नां खः । जिगु धापू सत्य युगया कुलां जुयाबीगु मखु, शब्दया दास जुयाः । न त उपभोक्तावादीया प्रत्तीक जुयाः शब्दयात फक्व शोषण यानाः वया अर्थ वया मू आत्मा हे न्हंकेगु जिगु मनसुवा खः । थौं झी उपभोक्तावाद संस्कृतिं बांमलाक गाजलं दायेकाच्वनागु दु । आदर्शवाद व उपभोक्तावाद ध्व निताः खण्ड जक खः । ध्व निताय् छताजिं जक मुक्कं जीवन कःघाये फैमखु । शब्दयात वया गरिमा कथंया सम्मानित भूमि थौंया आवश्यकता खः ।

थन जिद्दु कृष्णमूर्तियात लुमंके बहजू – झीपिं बासि खः । फगत बानी व पूर्वग्रहतय् प्वः खः – झी, मानसिक व सामाजिकया, निजी व संस्थागतया[3] । अथे हे तर्कनिष्ठ अनुभववादया प्रवक्ता बर्टेण्ड रसेलया पूर्वग्रहतपाखें मुक्ति[4] नं लँ लुइकेत छु ग्वाहालि याइ । खतु थ्वयकपिं निम्हसिया धापू नं एकांगी पिने मलाः ।

3 आधुनिक विचार : नन्दकिशोर

4 " "

अन्त्यय् संक्षिप्तं धायेगु खःसा थुकथं न्ह्यब्वयेगु पायूछि ताया :–

पूर्वाग्रही जुयाः शब्दय् यमगाये। अथे हे कोरा उपभोक्तावादी जुयाः शब्दयात जिक्को न्ह्ययाः तुख्वः यानाः मल्ह्वये।

बुद्धिजीवीं शब्दया बन्जाः जुइगु समाजप्रति वं थःगु दायित्वया अवहेलना याःगु खः। छम्ह कविताच्वमि ला शब्दसाधक खः। वं नं शब्दयात पेशा याकेगु, जिं स्वये, साधक मखु शोषक जुइगु खः।

न्हू कविता च्वमिं पूर्वजं ब्यूगु क्वरंया थासय् थौंया युग सापेक्ष भाय् छ्यली। छ्यलेत सदां न्ह्यचिलाच्वनी ।

युगानुकूल न्हूगु मूल्य व मान्यता स्वनेया निंतिं स्थापित मूल्य मान्यता व खँत्वाः-खँभाय्यात नं वालेत कुतः यानाच्वनी थौंया च्वमिं।

मनू न शब्दया दास खः न शब्दयात दास यायेगु उपयुक्त जू। थ्व निथिकंया स्वापू व सम्बन्ध सहज व आत्मीय जुइमाः थें ताः। युग सापेक्ष शब्दया मर्यादित छ्यलां परोक्षरुपं मखुगु लिच्वः मलाइकथं वक्ताया श्रोतानाप, च्वमिया ब्वमिनाप दुग्यंक भाव संप्रेषण यायेत ग्वाहालि जुइ थें ताः ।

गथे अध्ययन एकांगी खः, अनुभव नं छब्व हे जक खः। उकिइ नं मुक्कं जीवन मलू। अनुशीलनं तिनि दृष्टियात व्याप्ति बी।

निरीह प्राणीपिन्त हतियार यानाः खँ न्ह्यब्वयाजुइगु थःगु सामर्थ्य सिबें नं थःगु असामर्थ्यया चिं मखुला ? ❑

('पलिस्था' दँ पौ : ने.सं. ११२० पाखे)

कविताया भाषा : भाषाय् दुने कविता

सामान्य प्राणिपिनि थें म्वायेगु छता हे जक मनूतय् जिन्दगीया उद्देश्य मखु। मनूतय् यक्को मध्येय् छगू तातुना खः – सत्य लुइकेगु, सत्यतक थ्यंकेगु। सत्ययात ब्वथला स्वयेबलय् निथी खनेदःवइ – छथी वस्तुगत-सत्य सा मेगु खः, भावगत-सत्य। विज्ञानया आज्जु मूलतः वस्तुगत-सत्य जुयाच्वनी। प्रकृतिया स्वभाव व गुणया मूल तत्व लुइकाः, थुइकाः, विज्ञानं थीथीकथं छ्यलाः सभ्यताया विकासयात तीव्र गति बियाच्वंगु दु सा, मेखे विनाश यायेत नं उतिकं तिबः बियाच्वंगु भीसं खनाच्वनागु दु। विज्ञानं प्रमाणित याःगु सत्य सर्वमान्य व सर्वव्यापी जुयाच्वनी। थुज्वःगु विज्ञान सम्मत सत्य हे वस्तुगत-सत्य खः। सत्य खयानं सर्वमान्य व सर्वव्यापीरुपय् विज्ञानं प्रमाणित यायेमफुगु, प्रमाणित यायेल्यंगु गुगु सत्यत दु, इमित अवधारणाकथं जक छ्यलाच्वंगु दइ, गुकिया विकल्प दइगु निर्विवाद खः। उज्वःगु सत्य हे भावगत-सत्य खः।

भावगत-सत्यया मूल आधार खः, सम्वेदनशील नुगः व चिन्तनशील न्ह्यपु। अर्थात मनूया जीवन हे भावगत सत्यया मू विषय खःसा, जीवन हे थ्वया प्रयोगशाला खः। मनू – रासायनिक संयोगया प्रतिफल खः सां, मनू समाजया पिने म्वायेमफुसां, न्ह्याम्ह मनूया नं थःगु स्वत्व दु।

खतु विज्ञानया ख्यः न्हियान्हिथं चकना वनाच्वंगु दु। गुलिखे भावना शारीरिक स्थितिया लिच्वः खः धैगु प्रमाणित नं जुजुं वनाच्वंगु दु। अथे जूसां छु छु मूल तत्वं मनूया प्रकृतिया निर्माण जुयाच्वंगु दु ? मनू म्वायेगुया मूल आधार छु खः ? मनूया मुक्कं समाज न्ह्याकेछिंगु मू लँपू गुगु खः ? मनूया मूल स्वभाव छु खः ? वं थःगु अहंयात महत्व बी अथवा वयात यौन प्रवृतिं म्हितकाच्वनी ? वं थःत सेवा भावय् गुलि छ्यली, स्वार्थय् गुलि ? विज्ञानं थ्व फुक्क समस्याया समाधान यायेत बःबीफइ, छुं छुंकथं जक, मुक्कं

मखु । मनूया स्वभावय् यक्को तत्वया भूमिका दयाच्वनी । तर सकसितं थीथी तत्वं सम्मानकथं समानरुपं प्रभावित यानाच्वनी धकाः धाये थाकु । धात्थें ला अजुबा जीव सुं दु सा व खः – मनू । उकिं भावगत-सत्य गुलि नं प्रतिपादित जुयाच्वंगु दु व फुक्क अवधारणा जक खः, निर्विकल्प मखु ।

सत्य वस्तुगत जुइमा वा भावगत, वयात विश्लेषण यायेत, प्रतिपादन यायेत भाषा मालीगु हे जुल । विज्ञानया गुलिखे सिद्धान्त प्रतिपादनया निंतिं खँग्वः ज्याख्यलय् जूसां, ज्याख्यलय् याःसां, खँग्वलं पायछिकथं भाव संम्प्रेषण जुइ धैगु खँय् संधिग्ध तायेकू । गुकिया लिच्वः खः थौंकन्हय् गुलिखे सिद्धान्त खँग्वलं मखु गणितीय भाषां प्रतिपादन यानातःगु भ्रीसं खंकेफु । थ्वया मू हुनि खः – खँग्वः (शव्द)या अर्थ विचलनया सम्भावना । च्वमिं गुगु अर्थय् खँग्वः (शब्द) छ्यःगु खः, ब्वमिं व खँग्वःयात उकथं मकासे मेकथं हे कायेफु, काइगु सम्भावना दयाच्वनी । शब्दया बहुअर्थया कारणं, शब्दयात स्वइगु, थुइकीगु थीथी दृष्टिकोणं यानाः भाव विचलन जइफु । थीथी सन्दर्भय् थीथीकथं अर्थ हिलावनीगु खँग्वः(शब्द)या स्वभावं यानाः नं अर्थ विचलनया सम्भावना दयाच्वनी ।

खयेत भावगत-सत्ययात प्रतिपादन यायेत नं गनं गनं गणित छ्यलामच्वंगु मखु । प्रयोगया रुपय् जूसां गणितीय सुत्र छ्यलाः कविताया रचना नं मजूगु मखु । तर गबलय् सुं नं मनूया भावयात, विज्ञानं गणितीय भाषां ब्वयेफइ व इलय् मनू, मनू मजुसे लाहि व क्वँय्या रोबोट जक जुइ । उकिं भावगत-सत्य वा अवधारणायात ध्वाथुइकाबीत, बांलाक, न्ह्यइपुक, यइपुक(अथेहे ग्यानापुक) न्ह्यब्वयेत खँग्वःयात छ्यला वयाच्वंगु भ्रीसं खंकेफु । शब्दया अर्थ विचलनं च्वमिया धापू पायछि जुइक सम्प्रेषण मजुइगु सम्भावना ला द्व हे दु । तर कविताया ख्यलय्, भाषाय् अर्थ विचलन, धाये अर्थ विविधता जुइगु, बहुअर्थी जुइगुयात नं भाषाया विशेषताकथं कायेगु याः । जिं स्वये, छगू संस्कारित, परिष्कृत भाषाया विशेषता आकर्षक अभिधां वया व्यञ्जनाया स्याचूगु भावबोधतक याउँक थ्यंकेगुलिइ नं दु थें ताः । भाषाया थुज्वःगु हे संरचनाय् काव्य सुलाच्वंगु दइ । थ्वया अर्थ जिं काव्ययात थ्व हे घेरादुने लिकुंके स्वयागु मखु । खँ, थुलि हे खः – काव्यया विशेषता, भाषाया थुकथंगु रुप छता नं खः ।

गबलय् गबलय् कविताया भाषाया खँ वइ, स्वभावत सरल व क्लिष्टया नं चर्चा जुइ । क्लिष्ट थीथीकथं जुइफु । चलनचल्तीइ मदुगु खँग्वःया छ्यलां धापू थुइके थाकुइफु । खँग्वःया छाय्पियाय् धाये वाक्य गठनया हुनि नं क्लिष्ट जुइफु । स्वत्तमतु स्वःगु भावया कारणं क्लिष्ट जुइफु । नापं च्वमि व ब्वमिया लकस(परिवेश) पायेवं नं सम्प्रेषणय् लिच्वः लाःवनेयः । अथेहे ब्वमिया थःगु स्थिति, मनस्थिति व रुचिया हुनि नं कविता न्हुने थाकुइयः ।

गुगुं इलय् न्यमिपिनि, ब्वमिपिनि यइपुकेत, नुगलय् थःगु धापू ता ईतक स्वचाकाः तयेत, लुमंके अःपुइकथं पद्यया (छन्दवद्ध रचना) सिर्जना जूगु खइ । तर पद्य स्वयं काव्य मखु । कवि पूर्ण बैद्यया धापू न्ह्यथनेगु खःसा – पद्य तस्वीरया फ्रेम जक खः । फ्रेम थःहे तस्वीर मखु ।

कविताय् खँग्वः सामान्य व असामान्य जुइफु । खँग्वःया असामान्य छ्यलां, धाये अजूचायापुगु समायोजनं भाव तिख्खर जुइफु सा स्वतुमतु नं स्वयेफु । अथेहे भ्यातुगु खँग्वः (भाववाचक संज्ञा आदि)या छ्यलाबुला गुलि जुइ, उलि हे काव्यशक्ति क्षीण जुइगु सम्भावना दयाच्वनी ।

मनू याकः स्वाये मफुसां, न्ह्याम्ह मनूया नं थःगु स्वत्व दइ । थ्वहे थःगु स्वत्व पिब्वयेगु मनसुवाय् छम्ह च्वमिं सामान्य खँ असामान्यकथं पिब्वयेत स्वइबलय्, काव्यया भाव विस्तारया सम्भावना दयाच्वनी । तर थुकथं थःगु स्वत्व पिब्वयेगु कुतलय् हे क्लिष्टताया जन्म जुइफु ।

कविताया मू विशेषता खः – ब्वंमिपिनि स्वयेगु मिखाकुं हिलेगु, अले खः, धापूयात स्याचुकेगु । भाय्यात हतियारया रुपय् छ्यले माःसा, खँग्वलं धाः ज्वयेकेगु ज्या याइ । भाय्यात तिसाकथं छ्यलेगु खःसा, शिल्पीं थें खँग्वः छाय्पीगु जुइ । सुइतं न्यरेयाये माःसा, माछि चिकं जुयाः खँग्वलं हे तुति तीकेगु ज्या याइ । अर्थात विषयवस्तुयात उत्कृष्ट याये निंतिं कविताय् खँग्वः यइपुक, अजूचायापुक, न्ह्यपु नुगः सालेफयेक छ्यलेगु कुतः जुया हे च्वनी ।

कविताया थुज्वःगु हे विशेषता धाये शक्तियात साहित्यया मेमेगु विधाया च्वमिपिन्सं छ्यलाः थःगु च्वसुयात ज्वालां थीकाच्वंगु भ्रीसं खंकेफु । दसुकथं समालोचक भाजु कृष्णचन्द्रसिंह प्रधानया गुगुं नं निबन्ध न्ह्यब्वयेफु । छकू कुचा न्ह्यब्वया स्वये –

पाइला पुछिएको पाटीमा
अर्को पाइला नयाँ अक्षर भइ टाँगिन्छ
र एक नयाँ घोषणा भइ फैलिन्छ ।
यो अक्षरको पाइला,
पाइलाको घोषणामा सृष्टिको घुम्टो उघ्रिन्छ ।
धरती रिङ्छ
मार्ईक र ब्रम्हा, विष्णु, महादेवको पाइलाले ।
यी पाइलाहरु
धरतीमा जरा झैं गाडिन्छन्
र देवता भएर उम्रन्छ ।

....

....

पाइलाको इतिहास रगतले मुछिन्छ ।
रगतले इतिहास लेख्छ –रगतले पोतिएको,
तातिएको रगत खोज्ने व्यक्तित्व हरेकको निधारमा जडिन्छ
र हरेकले आ-आफ्ना पाइला इतिहासमा गाड्छन् ।

....

आज ! असंख्य पाइलाले टेकेको पाइलामाथि
एक अर्को पाइला थपूं
र इतिहासको माटोमा दबिएर फोसिल बनेको मान्छेलाई
यही पाइलाले कुंदेर उघारुं ।

(पाइला ::: आगतमा टेकेर)

"*पाइला : आगतमा टेकेर*"या न्हापांया, दथुया व क्वचायेके न्ह्यःया छुं कुचा जक न्ह्यब्वयागु खः । थज्याःगु खँपु उकिइ इल्ल दु । च्वय् न्ह्यथनागु निबन्धया कुचाय् भावगत-सत्य अर्थात वैचारिक पक्ष ला थःगु थासय् द हे दु । थःगु भावयात दुग्यंक व्याप्ति बीत च्वमिं छ्यःगु कवितात्मक भाषां यक्को तिबः ब्यूगु दु । ब्वमिपिनि न्ह्यपुइ व भ्वःत कविता थें हे प्रतिध्वनित जुयाच्वनी । वस्तुतः थ्व कविताया हे texture खः ।

च्वय् न्ह्यथना थें तुं भ्रीगु भाषाया दकले न्हापांयाम्ह उपन्यासकार व कवि भाजु धुस्वां सायम्मिया "निभाः" उपन्यासया छुं भ्वःत छकः स्वये –

जिं स्यू –पलायनं परिवर्तन हइ मखु ।
न्ह्यपु जक मखु,
नुगः हे तज्याना वनी धैगु भयं
जि थन वयाच्वना ।
जि दुने ब्वालाक्क ग्वाःगु मिं
थःत भस्म याये मत्यःनि धकाः
जि बिस्युं वयागु धाये ।
Some times you have to escape to exist
To continue your existence.
अथे ला भस्मासुर मजुइकं थौंया समाजय् म्वानाच्वंम्ह हे सु दु ?
ख्वाःपाः दुनेया पापया आराधना याये मफया हे
जिं थःत पलायन यानागु खः ।

जि थें ज्याःम्ह मनूया म्वायेगु हक मदु
थन ला दुगु हक नं लाकायंकी,
स्वाँमा ली थें लिनायंकी ।
जि सिइ मास्ति मवःनि,
थःगु हकयात स्वस्वखंकं सुनां नं बलात्कार याके मफया
जिं थःत थन सालाः हयाः तयागु खः ।
भिखा छैँ त्वःता महलय् च्वनेत जुयाम्ह–
जि संन्यासी मखु ।
लाजा नये मययाः व्रत च्वनाः
भोजनया आहार व उपहार कायेत सनाम्ह –
जि योगी मखु ।
थ्व पलायनय् जि लिहां वनेगु मखु,
छपलाः सां न्ह्याः वनेगुं कुतः खः ।

थन जिं छुं यानागु दु सा - न्ह्यब्वयागु निबन्ध व उपन्यासया अंशया वाक्य त्वाथलाः कविताया रुप बीत स्वयागु दु । भावकथं खँकुचाय् आरोह अवरोह व माछि माःकथं ई छ्यलाः कविताया सवा काये अःपुकेत कुतः सम्म यानागु खः । फगत साहित्यकारपिसं जक मखु, गुलिखे धर्मदेशकपिसं, गुलिखे दार्शनिकपिसं, अथेहे चिन्तक व नेतातसें अनेकथं कवितात्मक भायया स्याचुगु शक्तियात छ्यलाः थःगु आज्जुइ न्ह्यज्यानाच्वंगु भ्रीसं खंकेफु । गुलिखे कविताया बांबांलाःगु भ्वः खँत्वाः, खँभाय् नारा आदि यानाः छ्यलाच्वंगु भ्रीगु न्ह्यःने दु ।

स्वभावत न्ह्यसः दनेफु – गद्य विधाय् कविता दुबिनाच्वने फुसा गज्याःगुयात गद्य, गज्याःगुयात कविता धायेगु ? थुकिइ शंका मदु, भाषाय् खँग्वःया छ्यलाबुला पाःगुया लिच्वः खः – गुगुं च्वसु गद्य वा काव्य जुइगु । थ्वयात भचा स्पष्ट याये :–

१. हिसिला खँ सः ।

२. कुने च्वनाः हिसिलां खँ सयेकाच्वन ।

१. "हिसिला खँ सः"या शब्दार्थ अर्थात खँग्वलं बीगु तप्यंगु अर्थ व भावार्थ छता हे खः । हिसिलां खँ ल्हायेगु तरिका सः । हिसिलां तर्क यानाः थःगु खँ पिब्वये सः । हिसिलां थःगु खं मेपिन्त त्याकेफु । हिसिलां मखुगु खँ नं खः थें च्वंक न्ह्यब्वयेफु । सन्दर्भकथं व वाक्यया छुं छुं भाव पानावंसां मूखँ छता हे खः –हिसिला खँ ल्हाये सः ।

२. कुने च्वनाः हिसिलां खँ सयेकाच्वन । थ्व वाक्यय् छ्यलातःगु "सयेकाच्वन" च्वय् १.नंया "सः"क्रियाया मेगु रुप मखु । नं.१या "सः" क्रियाया हे मेगु रुपकथं कायेगु खःसा "हिसिलां खँ स्यनाकायेगु ज्या यानाच्वन" जुइ । तर नं.२या वाक्यं धायेत स्वःगु

खँ थ्व मखु। थन सयेकाच्वन"या शब्दार्थ खः - हिसिलां खँ (सिमाय् सिसाबुसा थें) सयेकाच्वन। वस्तुत खँ सिसाबुसा मखु। थ्वया भावार्थ खः – हिसिलां ईब्यःया च्यूताः मतसे थःत यःयःकथं खँ पिब्वयाच्वन। सिसाबुसा सइगु छगू नियम दु, ईब्यः दु। खँ सयेकेत न नियम माः न ईब्यः। छुं माःसा खँ सयेकीम्हसिके अज्याःगु स्वभाव माल, वयात मौका माल अले मजीमगाःगु तत्व खः - न्यनीपिनि उत्सुक जुइगु खँ, अथवा न्यनीपिनि उत्सुकता ब्वलना च्वनीकथंया खँ ब्वयेगु सीप अथवा खँ सयेकीम्हसिया ह्यामि पहः।

नं.१या खँभ्वः सपाट गद्य खः। अर्थात खँग्वःया तप्यंगु अर्थं खँ ध्वाथुइ। ध्वाथुइकेफु। तर नं.२या खँभ्वलय् शब्दार्थ मालां जक मगाः। वया भावार्थ मालाः तिनि व खँ भ्वःया धापुतिइ थ्यँनी। अतः नं.२या खँभ्वः सपाट गद्य मखु, कवितात्मक खँभ्वः खः। तर यक्को यक्को थज्याःगु काव्यात्मक खँपु भ्रीगु न्हियान्हिथंया जन-भाषाय् अतिकं छ्यलाः ज्यला च्वनेधुंकूगुलिं आः थुकथंया खँपु काव्यात्मक भाय् मजुइ धुंकल। थज्याःगु अल्याख वाक्य, वाक्यांश सामान्य गद्य जूगु दु।

च्वय् न्ह्यथना थें अभिधां व्यन्जनाया आज्जु थ्यंकाः भाव पूवंकेगु, कवितात्मक अभिव्यक्तिया छगू रुप खः। च्वमिं थःगु स्वत्वया नीस्वनेत थीथीकथं न्हून्हू पहलं भाय् छ्यलाः अभिव्यक्त यायेत स्वइ। थुकिं यानाः कविताय् क्लिष्टता पिब्वयेफु। खयेत ला क्लिष्टता निरपेक्ष मखु, सापेक्ष खः। ब्वमिपिनि थःथःगु स्तर कथं, क्षमता कथं छम्हसिनं थुइके फुगु कविता मेम्हसित क्लिष्ट जुइफु। अथे खःसां न्ह्याक्व हे सम्वेदनशील क्षमतावान पाठक जूसां वयात नं गुगु नं कविता क्लिष्ट जुइमखु धायेत थाकु। पाठकं जक मखु, च्वमि थम्हं हे छु च्वयाच्वना धैगु मथूगु कविता नं पिब्वइगु खँ, इलय् ब्यलय् चर्चा मजूगु नं मखु। थ्व हे हुनिं पाठकत कवितापाखें तापाना वंगु न्यने मदुगु मखु, खने मदुगु मखु। थज्याःगु स्थितिइ कविपिसं थम्हं कविताया निंतिं ज्वंगु लँपुयात हे पुनर्मूल्यांकन यायेमाःगु अवस्था नं वल खइ।

खतु गुलिखे सरल कवितां सामान्य पाठकंनिसें उच्च स्तरया पाठकपिन्त न्हापं थःथःकथं साला मच्वंगु मखु। थ्व हे कारणं यक्को कविता च्वमिपिं सरल, सुबोध व सहज शैलीपाखे थौंकन्हय् धेचुलाच्वंगु खनेदु। कवितायात सरल, सुबोध व सुगम यानाः ब्वमिपिन्त सालेगु, धाये थःगु भाव याउँक सम्प्रेषण यायेगु मोहलय् गुलिं गुलिं कविताच्वमिपिसं च्वय् न्ह्यथना थें ज्याःगु तसकं सामान्य जनभाषा जुइ धुंकूगु खँपुनिसें तप्यंक गद्य भाषा हे कविताय् छ्यलाच्वंगु नं खनेदु। थम्हं थुइकागु भावगत-सत्य वा थःगु खँ मेपिन्त अःपुक थुइकाबीत उकथंया भाय् कविताय् छ्यःगु जुइमाः। तर कविता भावगत-सत्य वा थःगु खँया अभिव्यक्ति जक मखु। कविता स्वयं भाषाया निर्माता खः। उकिं मेगु साहित्यिक

विधा स्वयाः कविताया दायित्व भचा पाः, भ्यातु नं।

गबलें गबलें कविं थःत ची मफत कि अथवा च्वमिं हे वाःमचायेक कविताय् गद्य बाःवये यः। थन गद्यया अर्थ गद्य कविता मखु, बरुकंछि च्वय् न्ह्यथना थेंया सपाट गद्य भाय् खः। दसु कथं छुं कविता न्ह्यब्वये –

हो सकता है
कोइ आकर तुम्हीं से पुछने लगे-
तुम इस आदमीको कब से जानते हो ?
और कहे-
यह बुरा आदमी है,
चोरी करता है,
यह बदमास है
डकैत है
यह लडकी बेचता है
(इसका) जरायम पेशा है "
मैं जानता हूं तुम्हे यह सुनकर गुस्सा आयेगा
मैं तुम्हे उलझने नहीं देना चाहता।

(गाँव का सपेरा : सर्वेश्वरदयाल सक्सेना : प्रतिनिधि कविताएं)

सायद कवि थ्व कविताय् भाषाय् स्वयाः अप्वः थ्वया सन्देशय् केन्द्रित जुयाच्वंगु जुइफु। तर कविता सन्देश जक मखु।

हम दोनों अभी तक चलते फिरते है
लोगबाग आते हैं हमारे पास
हम भी मिलते जुलते हैं
एक हौल बैठ गया है मगर मन में
कि सब बेकार है
हममें से किसी को नजाने कब
जाना पड सकता है।

हम दोनों (१९९०)

मै चाहता हूं कि मेरे मरने पर तुम रोओ नहीं
यह जान लो कि हम साथ-साथ रह चुके और अब जाता हूं
जीवन-भर जिसे जी सकी हो

तो मर जाने का तुम दुःख न करो ।

बद्दुको देखकर (१९९०)

निपुं "रघुवीर सहाय : प्रतिनिधि कविताएं"पाखें

च्वयुया निकू कविता जिं तसकं तप्यंक गद्यभाय् छ्यलातःगुया नमुनाकथं न्ह्यब्वयेत ल्ह्ययातैगु खः । तर **"रघुवीर सहाय का कविकर्म : सुरेश शर्मा** *(पिपुल्स लिटरेसी प्रकाशन :१९८९)"* जिगु ल्हातिइ लायेवं ब्वनास्वया । जि भचा छक्क जुल । वयुकःया गद्यमय भायुयात अखबारी भाषा धकाः आलोचना यानातःगुया विरुद्धय् अर्थात **सहायया** प्रतिर क्षाय् समालोचक भाजु नामवर सिंहं मेगु न्ह्याथे च्वयातःगु दुसां क्वयुया वाक्यय् जि तक्यन :–

"...सार्थकता का कारण है वर्तमान की सही पहिचान, सुक्ष्म पर्यवेक्षण और अप्रतीकी अभिव्यक्ति ।"

(व सफुतिइ घाकातःगु कविनापया साक्षात्कार परिशिष्टय्) छगू न्ह्यसःया लिसलय् कविया धापू थुकथं दु "आपने पूछा कि मैने उपमा क्यों छोड दिया ? इसलिए छोडा कि वह मुझे बहकावे में डालती थी । जो चीजें अभी मेरे काम की नहीं होंगी, उनमे उपमा एक है । उपमा हमेसा सामाजिक चेतना के दो स्तरों को एक दुसरे से तुल्य कर देती है, इसलिए वह बहुत खतरनाक चीज है और बहुत भतका सकती है ।... अगर उन दोनों में एक साम्य कहीं आपको दिखता है तो हो सकता है कि वह साम्य दिशाहीन हो । अतः वह विपरीत दिशा में भी ले जा सकता है ।"

सामान्य मनुखं खँ ल्हाइबलय् न्हापं, उपमा, उपमेय, प्रतीक छ्यलाच्वंगु दइ । तर थ्व कवि ! भाषाया थुज्वःगु ज्वःगु हतियार बिना नं काव्यसाधनाय् न्ह्यज्यानाच्वन । थ्व ला थःगु हे कथंया छगू ब्यागःगु साधना व प्रयोग खः । यदि व सफू मब्वंगु जूसा च्वयुया कवितायात जिं अवमूल्यन यानाः न्ह्यब्वयेगु खइ । धात्थें ला थ्व छगू लिसः खः – कवि वक्तव्य छुयायेत माः धाइपिन्त ।

दँया ल्ययातःगु रच्चना अंकय् दुथ्यानाच्वंगु कविता छपु न्ह्यब्वये : – **रातो किताब**

गाउँका मास्तर साहेब रेडियो सुन्छन्
अखबारहरु पल्टाई पल्टाई पढ्छन्
र भन्छन् गाउंलेलाई
आज काठमाण्डौंमा बजेट भाषण छ
रेडियोमा कान थाप्नुपर्छ
गाउँलेहरु रेडियो नजिकै छन्
र सिंहदरवारमा अर्थमन्त्री छन्

हातमा रातो किताब पल्टाएर
मन्त्रीज्यू मख्ख छन् ।
र बजेट भाषण बरबराउँछन् ।
त्यो रातो किताबको बजेट
गाउँको पहूंच भन्दा टाढा छ
केही बुझ्दैनन् गाउँलेहरु
बजेट घाटा र सोधनान्तरका कुरा ।

धर्मराज अर्याल (बगर, उत्कृष्ट रचनाहरु-२०५३)

च्वय् न्ह्यथनागु कविताया पंलिनाः थ्व धापू न्ह्यथनेफु –"सुया निंतिं च्वःगु खः, इमिसं थुइमा धकाः इमिगु हे भासं ब्वःगु कविता खः थ्व ।" जिं स्वये, छुं विषयवस्तुयात सुनां गुकथं थुइकाच्वंगु दु, उकथं इमिगु हे भासं हानं कनाच्वनेगु ज्या कविताया मखु । रघुवीर सहायं थें काव्यया भाषा शैलीयात कयाः थःगु खास सिद्धान्त प्रतिपादन यायेगुया कुतः खःसा व मेगु हे खँ खः । मखुसा जांःगु थलय् लिसा तनेगु धैगु वाकेगु जक खः, ई फुकेगु जक खः ।

मेगु भासं धायेगु खःसा शब्दय् प्यपुनाच्वंगु पूर्व स्थापित अर्थया लिधंसाय् जूगु रचनां च्वमिया भाव व धापू थुइकेत अवश्य नं अःपु जुइ । व्याकरणया दृष्टिं नं पायछि जुइ । तर साहित्यया ख्यलय् उकिसं काव्य विधाय् स्थीर अर्थ सदां शब्द छ्यलाः जक कविता म्वाके तसकं थाकु । थुकिइ सफल जूसा, निस्सन्देह थुज्वःगु रचना उत्कृष्ट जुइ । अन्यथा थुज्वःगु कविता बं ल्हाःगु स्वान थें न्हियान्हिथं छ्यलाबुलाच्वंगु सामान्य भासं क्वत्यला फुनावनी । तनावनी ।

नेपालीभाषाया हे मेगु छपु कविता न्ह्यब्वये :– **सुनको मृग**

त्यो अनकन्तार जंगलमा/दौडिरहेको/सीताको मन हरिदिने/लोभ लाग्दो सुनको मृग/जसलाइ सीताको आग्रहमा/शिकार खेल्न/काँधमा धनु र वाँण लिएर/दौडनुपऱ्यो रामले/तर त्यसलाई/कहीं कतै भेट्टाउन सकेनन् ।

धेरै कालसम्म
बनबन घुमिहिड्यो रे
थुप्रै थुप्रै सीताहरुका
मनहरु हऱ्यो रे
तर कुनै रामले भेट्टाउन सकेनन्
त्यो सुनको मृगलाई ।
अहिले पनि

हाम्रो गाउँशहर घुम्छ रे
त्यो सुनको मृग
थुप्रै सुनको मृग
थुप्रै सीताहरुका मनहरु हर्छ रे ।
युगौंदेखि म त्यही सुनको मृगको खोजीमा छु
त्यो सुनको मृग अहिले कहाँ छ ?

गोविन्द गिरी प्रेरणा (बगर उत्कृष्ट रचनाहरु -२०५३)

च्वय्या कविता जित: मयया: मखु, बांला ताया: हे न्ह्यब्वयागु ख: । खतु एडम व इभया इभं दु:ख ह:थें मिसातय्गु पूमवनीगु इच्छा तृप्त याययेया निंतिं मिजंतय् जिन्दगी फुनाच्वंगु थें ज्व:गु पुलांगु संस्कारं मिसाप्रति स्वयेगु कयेकुंगु दृष्टिकोण नं थुकिइ खने मदुगु मखु । अथे जूसां थुकिं रामायणया लुँया मृगयात छगू व्याप्ति ब्यूगु दु । धात्थें भ्री नं गनं थ:गु व थ: परिवारया गबलें क्वमलाइगु तृष्णाय् ब्वां जुया ला मच्वना ? छक्व: बिचा: यायेत बाध्य यानाब्यू ।

तर कविताया न्हापांगु पारा "त्यो अनकन्टार जंगलमा............कहीं कतै भेट्टाउन सकेनन् "मुक्कं गद्यं न्ह्यब्वयात:गु दु । जिगु धापू कविताय् गद्यभाय् छ्यले हे मज्यू धयागु मखु । च्वय्या कविताया लिधंसाय् धायेगु ख:सां, विषय प्रवेशय् वा भूमिका ग्वयेबलय् गद्यभाय् पिब्वयेफु । तर न्ह्यस: वइ – थ्वया हाक: ब्या गुलि यायेगु ? कविताया मूभाव स्वया: विषय वा भूमिका गुलितक ताहाक: यायेगु पाय्छि ख: ? धाये सुइतं हिराया अंगू उपहार बीमा:सा मखमलया चितिक्क च्वंगु वट्टा बांलाइ ला ? अथवा भ्वंया रास दुगु तग्व:गु बाकस यइपु जुइ ?

यदि मूभावय् जक केन्द्रित मजुसे कविताया भाषाय् नं ध्यान तया: कविता संरचना या:गु जूसा थ्व स्वया: नं यक्को बांलाइगु खइ ।

आ: नेवा: भाय्या छपु कविता न्ह्यब्वये :–

थौं गुंपुन्हि उकें ग:चा:ह्यूवना । छ नं ग:चा: ह्यूवनेत- छें पिहां वंगु खना: हे जि नं वना: ग:चा: ह्यूवना ! जि सिबय् छ न्हापा ला: बाघौति न्हापा ला: । स्यंगु क्वय् थ्यनेवं, जिगु तुति अनायास जवपाखे न्ह्यात ! थ्य्य जिं चा हे मचा:, जि अखतं ग:चा: हिला ! फुक्क मनूत, मिस्त, मिजंत, फुकं फुकं हे जि खना: न्हिला वन,गजव जुया: वन ! अ:खतं ग:चा: ह्यूम्ह जि हे छम्ह ! थुगु हे बखतय् छम्ह बाभ्राति वंम्ह मिसां जित: न्यंके थें धाल – "अ:खतं ग:चा: हिला नं धर्म लाइ ला !" जि भ्रसंग मिन । आनन्दकुटीया क्वसं थ्यन खनी सा ! छ नं अनसं ध्वद्दुल । अलय् छ ध्वद्दुसेंलि न्हिला: न्हिला: जि लिहां वया, छ नापनापं न्ह्य:खतं ग:चा: हिला: ! शायद आ:ला धर्म लाइला ?

अ:खतं ग:चा: ह्यू वनाबलय् :–चित्तरञ्जन नेपाली (प्रतिक्रियापाखें)

बस, थ्व हे खँ ! थ्व हे खँभ्व:यात कुचा कुचा थला: ब्वयाबिल, कविता जुल ! थ्व थुलि सपाट गद्य ख: कि काव्यात्मक अर्थ पिब्व:गु च्वय् उदाहरण बियातैगु जनभाषाय् प्यपुनाच्वंगु खँत्वा: (वाक्यांश) तक नं थुकिइ लुइके थाकु । थ्व कविताया विशेषता दु सा व ख: – उगु ईया पट्टापिनिगु अस्य: स्वभावया यथार्थता । दकलय् न्हापान्हापाया गद्यकविता जूगुलिं नापं थ्व सफूयात श्रेष्ठ सिरिपां छाय्पिया: भ्रीगु साहित्य ख्यलय् गद्य-कवितायात थाय् ब्यूगु हे थ्व सफूया सन्दर्भय् सन्तोषया खँ जुइमा: । तर भ्रीगु गद्य-कविताया प्रवेशया खँ लुमंकेबलय् भाजु तीर्थराज तुलाधरयात ल्वमंके थाकु । व ईया तसकं स्याचूगु वय्क:या यथार्थवादी कविता "थाज्या"पाखें गद्यकवितायात न्ह्यज्याकुपिनि पुस्तां यक्कों प्रेरणा का:गु दु ।

मेगु छपु कविता न्ह्यब्वये :–

छन्हु एकान्तय् कविता खन्यवं /पृथ्वी ख्वयाहल हीही लंलं
थ:गु नुग:पा उसिउसि याना: /पृथ्वीं धाल "कविता न्य !
जिगु कोमल फय् अमृतमय ल:, / जिगु उर्वर चा , धरती नं,
फुक गन,फुक तन, फुक सुत, प्रिय थौं / मरुमय जुल जिगु ब्याक्क फुकं ! "

पृथ्वी थुकथं ख्व:गु खना: अलय् / कवितां लिसलय् धाल अन
"ख्वय्मते पृथ्वी ! अमृत बरोबर /बरु जिगु प्रिय थुगु बिन्ति खँ न्य !
जबतक दइ थन प्रिय थुगु कविता / बाभ्र: जुइ मखु छुं हे नं
थनया ल:, ज:, थनया चा, फय् /सुइमखु फुइमखु गुबलें नं !"

न्हापांया बछि कवितां थौंया पृथ्वीया दुर्गत पर्यावरणयात इंगित या: । तर वयात बियात:गु सान्त्वना वा व कविताया सन्देशयात गुकथं नाला कायेगु ख: ? मस्यु । न्हापा न्हापा धाइगु छगू चलन दु – कविं म्हगसय् थ:गु जिन्दगी फुकाच्वनी । थ्व कवितां मेपिन्त न्हापं म्हगसय् म्वायेगु सन्देश बियाच्वंगु खनेदु । कविता धाये साहित्य विश्वकर्मा मखु, व श्रष्टा ख:सा फगत उद्दिपनया ।

तर थ्व कविता न्ह्यथनाच्वनागु भावया हुनि जक मखु, भाषाया निंतिं नं ख: । "प्रिय पृथ्वी ! अमृत बरोबर बरु जिगु प्रिय थुगु बिन्ति खँ न्य !" थन थ:गु खँयात थम्हंतुं बरख्वाँय् जूगु दु, अमृत बरोबर धका: (छन्द मिले यायेत ख: ला ?) । थ:गु खँयात च्वछा:गु जक मखु, दकलय् लिपाया ब्वं थ:त थम्हंतुं च्वछायेगु ज्या जुल –जबतक दइ थन प्रिय थुगु कविता, बाभ्र: जुइ मखु छुं हे नं" । मानो कविता श्रृष्टिया नं श्रष्टा ख: ।

यदि कवितायात थुकथं हे भाषा व संस्कार बियाः च्वनेगु जूसा कविता क्षेत्रय् कविताया नां जक ल्यनाच्वनी । गद्य साहित्यं हे कविताया धात्थेंगु दायित्व पूवंकाच्वनी । भावुकता दये हे मज्यू धैगु जिगु धापू मखु । भावुकता जीवन सापेक्ष जुइमाल, उकिइ जिन्दगीया किचः लुया वयेमाल ।

अथे हे गद्य भाषा कविताय् छ्यले मज्यू धैगु नं जिगु धापू मखु । सपाट गद्य भाषाय् कविता प्रतिध्वनित जुइ मखु – थ्व नं जिं धाये मफु । पञ्चायत कालय् रुपचन्द्र बिष्टं चुनाव इलय् पिकाःगु पोष्टरया भाय् छकः न्ह्यथने :–

शोषणया निंतिं शासन,

शासनया निंतिं शोषण !

भाववाचक खँग्वः छ्यलाःतःगु थ्व सपाट गद्य जिगु न्ह्यपुइ थौं नं प्रतिध्वनित जुयाच्वंगु दु । सामन्ती प्रवृत्तिया दर्शन च्वय्‌या निभ्वलं गुलि याउँक ब्वयाबिल । शासन व शोषण, छगूया मेगु परिपूरकया सम्पूर्ण दर्शन गुलि स्याचुक थुकिइ अभिव्यक्त जूगु दु ! थुकिइ खँग्वः विपरीतार्थकथं पुनरावृति जूगुलिं हे कविताया आकर्षक शक्ति पिब्वःगु खः ला ?

अन्त्यय् कविताया भाषायात कयाः गुलि नं खँ न्ह्यब्वयाच्वना, वया अर्थ कविताया भावगत-सत्य अर्थात बिचाःया महत्तायात म्होति खंकेत स्वयागु मखु । कविताया स्वायत्तताया छम्ह तसकं हिमायती टी. एस. इलियटं न्हापं कविताया निर्णय यायेत (वय्‌कःया धर्मय् आस्था दुगुलिं) धार्मिक मूल्य छ्यलेत साहुति बियादीगु दु ।[1] कविताया छु खँ ? न्ह्यागु रचनाय् जुइमा, भावया थाय् दयेमाः । तर थ्व च्वसुया केन्द्रित विषयवस्तु भाव स्वया नं भाषा खः, व नं कविताया भाषा । पिकासोया धापू दु – छम्ह सफल कलाकारं तिकिनंकूगु छफुति रंग, निभाः जुयाः जल्ल थीफु । थ्वया अःखः सामान्य मनुखं कुतः यानाः च्वःगु निभाः तिकिदंका तःगु रंग जक जुया बीयः । थ्व धापू शब्दया छ्यलाय् नं लागू जू । तर व स्थितितक थ्यनेत साधना माः । भाषा भावया संवाहण खः । शक्तिशाली भाषां भावयात ब्वमिया सर्गतय् भुइचम्पा यानाः न्यंकेफु, चकंकेफु । अभ्र धाये शक्तिशाली भाषा रकेट जुयाः भावया उपग्रह स्थापना यायेफु, ब्वमिया अन्तरिक्षय् । भाषा फ्यासुसा भावया बारुद नं प्याःगु सलाई जुयाबी ।

अतः थौंया गद्य विधाय् कवितां म्हिताच्वंगु महत्वपूर्ण भूमिकायात मनन यानाः, कविताया ख्यलय् सपाट गद्य भाषाया आपाः छ्यलाबुलां कविताया शक्ति व वया गरिमायात यानाच्वंगु व यायेफुगु क्षतिपाखे छम्ह श्रष्टा सजग जुइमाः । तर थुकथं सिर्जना जूगु कविता पाठकया छ्यनय् दुरुहया भारी जुयाः क्वमचीमा । यदि गद्य भाषा छ्यलाः

[1] आधुनिक साहित्य : मूल्य और मूल्यांकन (पेज १७) : निर्मला जैन

हे काव्य-सिर्जना यायेगु खः सा, गद्यया व कारक तत्व छु छु खः गुकिं कविता प्रतिध्वनित जुइफु, छम्ह श्रष्टां थुपाखे नं चिन्तन यायेगु नितान्त आवश्यक जू ।

कविता भाषाया निर्माता खः । भाषाया खँय् कवितां मेथासं त्यासा कायेगु मखु, थम्हं त्यासा बी फयेकेमाः । उकिं, जिं स्वये, मेमेगु साहित्यिक विधाया स्वयाः थ्वया दायित्व भचा पाः । भ्यातु नं । ❑

कविताय् कविया हस्तक्षेप

भाषा छगू माध्यम खः, भाव सम्प्रेषणया । भाषाया हे छब्व खः, खँलाबला व खँग्वः । न्हापांनिसें ल्हाना वयाच्वंगु सामान्य खँलाबँलाय् कथंहंक छ्यला वयाच्वंगु खँग्वलं भाषाय् खासखास नियम स्वनेधुंकूगु दु । थुकथंया नियमं यानाः भाषा व्यवस्थित जुयाच्वनी । न्वचुमि/च्वमिनाप, न्यमि/ब्वमिया दथुइ थ्व हे व्यवस्थित नियमं यानाः भाव सम्प्रेषण जुइत तिबः बियाच्वनी । तर ददं छगू हे तालं न्ह्यानाच्वंगु खुसिं नं गबलें गबलें लँ हिलेत स्वयेफु । मनूया स्वभाव जक छु स्थीर जुयाच्वने फै ? सदां छगू हे कथं छ्यलाच्वंगु भाषाय् गुलिसिनं न्हूकथं खँग्वः छ्यलेत स्वयेफु, गुलिसिनं थःगु धापू न्हूकथं धाये न्हापा स्वयाः छुं पाक्क ब्वये मन जुइफु, खँपुइ न्हूगु खँग्वः तनेत स्वयेफु, शब्द व हे सां न्हूगु अर्थ बीत कुतः यायेफु । थज्यःथाय् हे सुलाच्वंगु दइ कविताया पुसा व भाषिक विकासया सम्भावना । व्यक्तिनिष्ठ जुयाः स्वयेगु खःसा मनूया थजःगु प्रवृत्ति थःगु अस्तित्वया खोज खः, समष्टिया मिखां स्वयेगु खःसा गति प्रगतिया चिं खः । थुकथं भाषाया छ्यलाय् थःगु म्हसिका क्यनेगु मनूया छताजि कुतः खः – कविता । न्हिया न्हिथं छ्यलाबुलाच्वंगु सामान्य भाषाय् कवितां छुं ह्यूपाः हयेत स्वइ । मेकथं धायेगु खःसा चलन चल्तीया भाषाय् कविता छगू कथंया हस्तक्षेप खः । थुकथंया हस्तक्षेपं भाषायात आकर्षित व सशक्त यानाः भाव सम्प्रेषण यायेत ग्वाहालि याइसा गनं गनं पंगः नं जुइफु । खतु थ्व दोष गुण निरपेक्ष मखु । ईब्य, पाठ, पठन वा पाठक सापेक्ष जुइफु । संक्षिप्तं धायेमाःसा समान्य छ्यलाबुलाया भाषाय् कविता हस्तक्षेप खः ।

समाजया प्रचलित भाषाय् हस्तक्षेप जुयाच्वंगु कविताय् दुने नं वाःमचायेक कविं हस्तक्षेप यानाच्वंगु दयेफु । खतु गुलिसिनं धायेफु – कविया औगात धा, ल्याकत धा, हतियार धा वा वया धलिमलि यायेगु थाय् धैगु हे कविता खःसा कविं थःगु कविताय् हस्तक्षेप मयाःसा गन याइ ? मनुखं थःगु छैंयात हे थः यःकथं छ्यलीगु खः । थुकिइ छुया विवाद ? तर थःगु छैं जुयेवं चःबिइ वनाः नसाज्वलं दयेकेगु ज्या यायेगु, भुतूयात चःबिया

ज्या कायेगु याःसा वया थःगु छैं जूगुलिं उकथं छ्यःगु पायछि हे खः धाये ल्वइथें मच्वं । अथे जूगुलिं कविताय् कविया हस्तक्षेप पायछिकथं जुयाच्वंगु दु मदु, धैगु खँ वालास्वयेगु अनुपयुक्त मखु ।

कविताय् कविया हस्तक्षेप जुइ, व नं थीथीकथं । अवश्य खः, थुकिं कविताया स्तर थकायेत यक्कों ग्वाहालि जूगु दइ । तर थ्व खँ न्ह्याथासं पायछि जुइ धाये फैमखु । कविताय् कविया हस्तक्षेप धायेगुया अर्थ खः – प्रस्तुत जुयाच्वंगु कविताया वस्तुस्थिति दुने वा पिने ल्येहेंबुइक कविं थःगु खँ आरोपित यायेगु । थुकथंया हस्तक्षेपं कविता चकंक ,दुग्यंक न्यनावनेत ग्वाहालि यायेमाःगु खः । तर गबलें गबलें लँ तंका नं बीयः । गजःगु हस्तक्षेपं कवितायात तिबः बी, गजःगुलिं हन्ता याइ, थुखेपाखे छकः मिखा ब्वयेत कवि पूर्ण बहादुर बैद्यया कविता छपु न्ह्यथने ।

<u>सुथ जुयवं</u>
याकःचा
चछि च्यानाः
मैनमत !
गुलि नुगः मस्यासें
थःत फुकी ।
कन्हे,सुथ जुइ मलाक
तुयु जः
लिमला फमलां
जिगु क्वथाय् दुने थेंक स्वःवइ ।
तर ... ...
फुइ धुंकूगु मैनमत क्वसं
शहीदया हिथें
छफुति, निफुति मैन
ल्यना च्वनी ।
ख्वखना सलं
जः, भोसुनाः
अनसं चुप्पानइ ।

(सरासु सफुतिं ने. सं. १०८७)

थ्व कविताया मू वस्तु मैनमतयात मानवीकरण यानातःगु दु । कविताय् खनेदैगु थ्व छगू तसकं प्रचलित व सामान्य हस्तक्षेप खः । उकिं थ्वयात कविताय् कविया

हस्तक्षेपया सिबें भाषाय् कविताया हस्तक्षेप कथं नाले बहजू।

च्वय् न्ह्यथनागु कवितायात छक्वः मनन यानास्वये। थ्व कविताय् प्यंगू वाक्य दु। थ्वया वस्तुस्थितिइ न्याथाय् कविं हस्तक्षेप यानातःगु खनेदु।

१) गुलि नुगः मस्यासें

२) लिमलाः फमलाः

३) ख्वखना सलं

४) (जः) भ्वसुनाः अनसं चुप्पा नइ

५) शहीदया हि थें

१) गुलि नुगः मस्यासे (थःत फुकी) – कविताय् मैनमत च्याःगु दु। च्यानाः फुइगु मैनमतया प्रकृति खः। च्यानाः थःत फुकाच्वंम्ह मैनमत स्वयाः कविं थःगु मनय् लूगु खँ प्वंकी – गुलि नुगः मस्यासें ...। मैनमत च्यानाच्वंगु स्वयाः कविया सम्वेदनशील नुगःया पिब्वःगु सः खः, थ्व। मैनमतया वस्तुस्थितिइ दुबिनाः कविं थःगु मनय् लूगु खँ प्वंकूगु खःसां थःत च्याकाः फुकेगु मैनमतया प्रकृतिलिसे थ्व वाक्यांश थुलि ज्वःलाः कि कविताया थ्व वाक्य पूवंक ब्वनेबलय् भ्रीत नं मैनमतं गुलि नुगः मस्यासे थःत फुकीगुलिइ अनुभूत याकी। कविं ब्वःगु तँसा खं भ्रीत पनीमखु, बरुकंछि मैनमतया धात्थेंया उत्कर्ष स्वयेबलय् भ्रीत नं नायेकाबी। कविताय् कविया थ्व स्वाभाविक हस्तक्षेप खः।

२) लिमलाः फमलाः – सुथया जःयात कयाः कविया थ्व थःगु कथन खः। छखें भ्वात्त स्वयेबलय् कविं थःगु मनय् वः थें न्ह्यब्वयातःगु क्रियाविशेषण थें च्वं। तर पृथ्वी थःगु धुराय् चाहिलीगु गति, सूर्य व पृथ्वीया दूरी अभ्र धाये जःया गतिया वेग लुमंकेबलय् लिमलाः फमलाः जिगु क्वथाय् दुनेथ्यंक स्वःवइ, कविं गुगु धाल व अस्वाभाविक थें मच्वं। तर "मैनमत गुलि नुगः मस्यासें थःत फुकी" थुकिं ब्वमिनाप गुलि आत्मसात यायेफु "लिमलाः फमलाः" खं म्हो हे जक आत्मसात जुइ। थ्व लिमलाः फमलाः खँग्वःयात छुं दुरुह दुगु स्वाभाविक हस्तक्षेप धायेल्वः।

३) ख्वखना सलं – थ्व मैनमतया आत्मबलिदान खनाः जःया प्रतिक्रिया कथं न्ह्यब्वयातःगु खँग्वःत खः। जःया वास्तविक स्वभाव व प्रकृतिलिसे छुं स्वापू मदयेक बलजफ्तिं कविं प्रत्यारोपन यानातःगु थ्व वाक्यांश खः। अभ्र धाये कविया थ्व नितान्त निजी व स्वनिर्मित जःया अवस्था खः। जः दुने पाठकं ख्वखना सः गुकथं मालेगु खः? थ्व वाक्यांश ब्ययातःगु वस्तुस्थितिनाप छुं हे स्वापू मदु। सिबाय कविया थःगु नुगः खँ। अतः थ्वयात कविताय् कविया अस्वाभाविक हस्तक्षेप धायेगु पायछि जुइ।

(४) जः भ्वसुनाः अनसं चुप्पा नइ – थ्व भ्वलं जःया प्रकृतियात सजीव यानाः वया क्वाः पाठकया नुगः दुनेथ्यंक फुचायेका बी। 'भ्वसुनाः अनसं चुप्पा नइ' थ्व श्रद्धाया

उत्कर्ष भाव जःया स्वभावलिसे पायछि जू। जः खःगु थाय्यात क्वाकेत स्वइगु वया प्रकृतियात 'चुप्पा नइ' धकाः न्ह्यथनातःगु दु। थ्व अभिव्यक्तिं जीवया तसक्कं आत्मीय भाव वस्तुस्थितिनाप एकाकार यायेफूगु खनेदु। कविया कल्पना कविताया वस्तुस्थितिनाप तसकं भ्यले पुं।

(१) या 'गुलि नुगः मस्यासें' व (४) या 'जः भ्वसुनाः अनसं चुप्पा नइ' थ्व निगुलिं कविया स्वाभाविक हस्तक्षेप खः। थ्व निभ्वलं कवितायात सशक्त व सार्थक जुइत तिबः बियाच्वंगु खनेदु। तर गुगु भ्वः गुकथं गुलि स्वाभाविक हस्तक्षेप जूगु दु? छक्वः दुवालेत कुतः यायेु :–

'गुलि नुगः मस्यासें' थुकिं मैनमतया गुणयात अमूर्तकथं न्ह्यब्वःगु दु। तर जति ब्युब्युं थःत फुकाच्वंगु मैनमतपाखे भ्रीगु मिखा व न्ह्यपु साली। जः भ्वसुनाः अनसं चुप्पा नइ। थ्व भ्वलय् छगू घटना घटित जूगु दु - 'चुप्पा नइगु'। भ्वसुनाः चुप्पा नइगु बिम्ब पाठकया न्ह्यपुइ फोटो थें प्रिंट जुइ। खँग्वलं पाठकया मिखा न्ह्यःने चित्र ब्वयाब्यूगु दु।

थ्व निगुलिं वाक्यांशयात छक्वः चकंकाः स्वये – जतिं चुपियात नं चुप्पा नइ, चुपिं गःकिया बाःवःगु हियात नं। जतिं लःयात नं चुप्पा नइ, ल्वहंयात नं। जतिं भिंयात नं चुप्पा नइ, मभिंयात नं। यदि थुकथं स्वस्वं वंसा कविताया हत्या जुइफु। उकिं कविताय् ब्वयातःगु वस्तुस्थितिया लागा दुने थ्व वाक्यांशयात कःघाकाः स्वयेगु पायछि जुइ। अर्थात थन भ्रीसं जः (वस्तु)यात जक कयां मगाः, चच्छि च्यानाः बँय् ल्यनाच्वंगु मैनया ल्यँपुल्यंगु (स्थिति)यात नं ध्यानय् तयेमाः।

तर कविताया स्थितिइ न्ह्यागु न्ह्याकथं कःघाःसां जिउ धैगु मनंतुनाः च्वमिं यःथें कविताय् ब्वयेत स्वल कि, जिं स्वये, अन थाय् नं कविताया हन्ताः जुइफु। दसु कथं धाये '........ (फलाना) मदुगुलिं हिमाल बर्खि च्वच्वंगु दु, झरना खुसि ख्वख्वं ब्वांजुयाच्वंगु, पंछित चिल्लाय् दनाच्वंगु दु, ... (फलाना) .... मदुगुलिं' थुकथं च्वमिं बलजफ्तिं थःगु भाव प्रत्यारोपन याःगु कविताय् च्वमिया भावुकतां जाःगु कल्पना बल्लाय् फु। तर जीवन्तता लुइ थाकुइ। थज्याःगु कवितं ब्वमियात प्रभावित याःसां सिर्जनात्मक व सार्थक भावना ब्वलंकेगु पलेसा थुकिं पाठकयात अस्वाभाविक, अव्यावहारिक, काल्पनिक मनोलोकय् थ्यंकाबी।

कविया हस्तक्षेप कथं कयागु न्हापांया भ्वः 'गुलि नुगः मस्यासें'यात गन नं गबलें नं च्यानाच्वंगु मैनमत (वस्तु) नापं स्वापू तयाः स्वयेबलय् भाव छगू हे बी। थ्व भ्वःया भाव कविं ब्वः थें अनुभूत जुइत वस्तु (मैनमत) जक दुसा गाः। थ्व भ्वःया भावतक थ्यंकेत काव्यात्मक स्थितिइ दुबीगु अनिवार्य मजू।

अर्थात मूभावय् थ्यंकेत कविया च्वय् न्ह्यथनागु न्हापांया हस्तक्षेपयात वस्तु जक

दयेवं गाःसा, मेगु हस्तक्षेपयात वस्तु व वया स्थिति नं माः ।

(५) शहीदया हि थें - आः ल्यंदनिगु कविया हस्तक्षेपय् छक्वः दुवाले । अप्रस्तुत विधानकथं सरसर्ती स्वयेबलय् शहीदया हि थें वाक्यांश कविताया वस्तुस्थितिं पिने लाः थें च्वं । उकथं स्वयेबलय् वस्तु व स्थितिइ थ्व वाक्यांश पिनें आयातित वा पैठारी जूगु खनेदु । खतु थ्व तुलनात्मक वाक्यांश खः । तुलना मेगुनाप हे याइगु खः । तर हि व मैनया स्वरुपयात स्वयाः गुलिसिनं याउँक धायेफु - हि ह्याउँसे च्वंसा मैन तुयू । थिमिगु तुलना गुकथं जुइ ? न्ह्यब्वयागु कविताय् थ्व निता वस्तुया स्वरुपया मखु, गुण व स्वभावया स्वापू दु । हि जीवनया मू स्रोत खःसा मैनमतया प्रज्वलन शक्तिया स्रोत खः –मैन । हि वाःसा पलख लिपा बुलुहुं धीचिनी थें च्याःगु मैनमतया मैन नं नायाः तिकि तिकि दनाः धीचिनी । निगू वस्तुया थ्व ज्वःलाःगु गुण व स्वभाव भ्ँ ब्वमिपिनि दुने भू सीमदयेक छधी जुयाबी । उकिं थ्व ग्यसुग्यंगु तुलना जूगु दु ।

कविताया फुक्क वस्तु व स्थितियात कविं छाय् छु, उद्देश्य न्ह्यब्वया तःगु खः ? 'शहीदया हि थें' थ्व हे भ्वलं स्पष्ट यानाच्वंगु दु । थ्व वाक्यांश कवि थम्हं आलपस्यें छुनातःगु लुखा खः - थःगु मू भावतक ब्वमियात याउँक दुतयंकेत । अभ्ँ धाये भावं विचलन मजुइक ब्वमियात मूभावतक सालाः यंकेत कविं दयेकातःगु लीक खः, थ्व । थम्हं न्ह्यब्वःगु वस्तु व विवरणयात ब्वमिं मेकथं मकायेमा धैगु कविया मनसुवा थ्व हस्तक्षेपं क्यनाच्वंगु दु । अर्थात थ्व हस्तक्षेपय् कविया थःगु उद्देश्य दु । अतः थ्व हस्तक्षेपयात कविया स्वउद्देश्य हस्तक्षेप धाये पायछि जू ।

ख्युंगु युगय् शहीद सत्य द्रष्टा जुयाच्वनी । वं थःत फ्यानाः थःगु अणु अणुयात दुयाः प्रज्वलित जुयाः मेपिन्त सत्यनाप साक्षात्कार याकेत ग्वाहालि यानाच्वनी । शहीदया बलिदानं न्ह्यब्वःगु सत्ययात ह्यूपाः वयेवं छुं मखु थें सामान्य तायेकीपिन्त 'जः भ्वसुनाः अनसं चुप्पा नइ'या बिम्बं प्रतिकूल इलय् थःगु बलिदान बियाः समाजयात सत्यनाप साक्षात्कार याकाः वंम्ह शहीदया त्याग व देन लुमंकाः कृतज्ञ जुइत न्वानाच्वंगु दु ।

मुक्कं कायेबलय् च्वय् न्ह्यब्वयागु कविताय् कविया स्वाभाविक हस्तक्षेप, स्वाभाविक तर दुरुह हस्तक्षेप, अस्वाभाविक हस्तक्षेप वा स्वउद्देश्य हस्तक्षेप जूगु खनेदु । कविया व्यक्तिनिष्ठ भाव बलजफ्तिं कविताय् भुंवयेत स्वइबलय् अस्वाभाविक नापं जटिल हस्तक्षेप जुइगु यक्को सम्भावना दइच्वनी । जिं स्वये, गबले कविं कविताया वस्तुस्थितिइ आत्मासात यानाः थः दुबिनाः निर्व्यक्तिकरण हस्तक्षेप याइ, व स्वाभाविक, सफल व सशक्त हस्तक्षेप जूवनी । ❑

('पलिस्था' दँ पौ : ने.सं. ११११ पाखें)

थौंया कविता (भावगत युगबोध)

छन्द व मात्रा मुक्तया चिं न्हूकविताया दकलय् पुलांगु दापू जुइ धुंकल । थौंया कविताया स्वरुप दुनें पिनें हिले धुंकूगु दु । गुलिसिनं थौंया कविताया चिं थौंया वस्तुया छ्यला खः धाइ । थुगु बिचाः कथं पुलांपिसं बिम्बया रुपय् भ्ंगःयात काल धाःसा थौं याम्हं जम्बो विमान, रकेट आदियात कायेमाल । तर वस्तुया हिला हे थौंया कविताया चिं जुइमाः धैगु छुं आवश्यक मदु । निम्ह मनू काये – छम्ह मूर्तिया भक्त, मेम्ह ट्रकया स्टेरिंग भागियाइम्ह । परंपरागत मूर्ति पुज्याइम्हेसिया न्ह्यःने स्टेरिङ्ग भागियाइम्ह ड्राइभर यात छु भ्ँसं न्हूम्ह मनू धाये ल्वः ला ? पाःगु ला थन वस्तु जक खः । अभ्ँ ड्राइभरया व प्रवृति ला हिला वनाच्वंगु युगलिसे बलजफ्तिं म्वायेत स्वयाच्वंगु व हे पुलांगु संस्कार व धारणा खः । यथार्थय् इपिं निम्हं दैवी शक्तिं आक्रान्त व अन्धभक्त नं खः ।

थःगु उपलब्धी स्वरुप मनुखं कुबिया हःगु यक्को मूल्य व मान्यताय् ख्वं ख्वं खिति नवये धुंकल । थौंया मनू उकिइ दुने म्वायेत उकुमुकु दं । उकिं थौंया कविया कुतः जुइमाः – मानव समाजयात कुंठित व गतिहीन याइगु फुक्क परंपरागत मू व मान्यतायात न्हंकाः न्हूगु मू व मान्यतायात ब्वलंकेगु । वस्तुगत युगबोधं रचनाकाल सिइकेत बः बीफु । तर थौंया कविता जुइत ला न्हूगु मूल्य व मान्यता न्ह्यथने फयेकेमाः । थौंया जुइगुया अर्थ न्ह्यागु वस्तुयात नं थौंया मिखां फयांफच्छि यथार्थय् दुबिनाः स्वयेगु खः, दुवालेगु खः । थौंया मिखा धइगु हे थौंया फुक्क बौद्धिक विधाया प्रभावं पिज्वःगु मंकाः चेतना खः ।

२०१७ सालया परिवर्तन भ्ँगु कविताया भाव, भाषा व अभिव्यक्तिया निंतिं छगू तःधंगु ऐतिहासिक घटना जूगु दु । इलं खँ न्ह्ययाः प्वंकेबिल । भाषां प्रतीकात्मक रुप काल । पौराणिक पात्रयात थौंया स्वतुमतु स्वःगु जीवनया प्रतीक यानाः पिब्वयेत स्वत ।

छुं कथं प्रतीक व छ्यलाया खुसि बा: वल । वैयक्तिक प्रतीकया छ्यला नं ब्वलन । भावयात ठोस रुपय् पिब्वयेत स्वतसा थ्व हे युगय् थौंया चित्रकलाया प्रभावय् अमूर्ततां नं थाय् कायेत स्वत ।

भावयात तिव्र गतिं संप्रेषण यायेगु कविताया मूगुण जूगुलिं प्रतीकया छ्यला छगू भारीया रुपय् मयासे शक्तिशाली वाहनया रुपय् याये फयेमा: । शक्तिशाली वाहनया रुपय् प्रतीक पौराणिक धाये परंपरागतया गालं नं काये मफैमखु । युथाय् हे थैंया कवि सजग जुइमा:गु दु । पौराणिक प्रतीकया छ्यलां गनं व हे पुलांगु मू व मान्यतायात पुनरावृत्ति ला यानामच्वं ? बिचा: याये बह:गु खँ ख:। आधुनिक धैगु हे रुढीगत परंपरां मुक्त जुइगुया नां ख: । थ्व सजगता व सचेतताया अभावं यक्को थैंया कविपिसं चाय्कं मचाय्कं न्हूगु पिब्वयेत स्वस्वं हानं हानं रामायण व महाभारतयात न्ह्यथनाच्वंगु खने दु । पौराणिक पात्रत न्ह्यथने मज्यूगु मखु ज्यू, तर वया रुढीगत नव:गु मू व मान्यताय् न्ह्यस:या चिं तयेफुसा जक पाय्छि जू । भ्मीत हानं राम बुइके मा:गु मदु, कृष्ण बुइके मा:गु मदु न त बुद्ध हे बुइके मा:गु दु ।

*('बेणी'स पिदंगु वक्तब्यया मूल अंश । बेणीया लागि थुकिया हिलेज्या चिनाखँया नापं भाजु काशीनाथ तमोटं या:गु ख: ।)**भ्मी :थ्यंल्या: १५६ ने.सं. १०९५ सिल्ला/चिल्ला*** ❑

गिरिजाया "पालि-ख्वाँय्" : न्हूकविता प्रवाहया धलखय् मला:गु अंश

भ्मीगु साहित्य ख्यलय् "नेपाल भाषाया न:लि कविता" सफूया प्रकाशनया उपलब्धि, उकिया अंग्रेजी अनुवाद ब्वयात छके चीका: स्वयेगु ख:सा, व सफुतिइ दुथ्या:गु कविता स्वया: नं, आपासिनं उकिं ब्वलंकूगु चिन्तनात्मक विवादयात कायेगु या: । सामन्ती भाषां धायेगु ख:सा मा स्वया: ब्याजं महत्वपूर्ण थाये काल । मां भाय्या अनुराग व भावुकतां आपा: थाय् कया: परंपरागत लँपुइ न्ह्यानाच्वंगु भ्मीगु काव्य प्रवाहयात व सफूया नामय् घाका त:गु "न:लि" खँग्वलं चिन्तनया निंतिं छगू लुखाद्वा: चायेकाबिल । थ्व ख्यलय् रुचिदुपिं व ईया च्वमिपिंत जक मखु भावीपुस्तायात नं थुकिं न्ह्यपु वायेकेगु ज्या बिल यक्को कथं.. ..यथास्थितिं पिहाँ वयेत, थ:गु म्हसिका न्ह्यब्वयेत, ई अनुरुप चिन्तन यायेत, इलं ल्वयेक भाव पिब्वयेत आदि इत्यादि ।

नेपालभाषाया न:लि कवितायात कया: समालोचक भाजु कृष्णचन्द्रसिंह प्रधानया च्वसुलिं "गुलित न:लि ?" धका: ब्वलंकूगु न्ह्यस: हे थ्वया सूत्रपात ख: । गज:गुयात न:लि धका: नालेगु ? गज:गुयात पुलां भापीगु ? गज:गुयात थौंया धायेगु ? म्हिग:या गज:गु ? थौं नं सास: ल्हानाच्वंगु युग पुलांगु प्रवृत्ति मदु ला ? थौंलिसें म्वानाच्वंगु क्वपुंगु संस्कार मदु ला ? खँ, कविताया जक मखु । थ्व न्ह्यसलं भ्मीगु चिन्तन, आचार, व्यवहार, संस्कार या नापं यक्को ख्यलय् लिस: मायेकेत बाध्य या: ।

न:लि कविताया वाद विवादय् संवादया सूत्र लुइकेत कुत: यानादीम्ह समालोचक भाजु कमलप्रकाश मल्लं मचा:, मगा:यात छथाय् मुना: प्वंका दीगु छुं अभिमत थुकथं दु[१] :–

१। भ्मी वर्तमान काव्यं आधुनिक पह: ब्वये मफुगु कारण ख: – थ्वं भ्मीगु न्हियान्हिथं जीवनया काव्यात्मक मनन (Poetic Assimilation) याये मफुनि ।

१ न:लि कविता : छगू विवाद

२। भीगु नःलि धाःगु कवितां आलोचना सामना याये माःगु हुनि खः –थौंया जीवनया यथार्थनाप बांलाक हेलमेल जुइगुया नापं थौंया वस्तुस्थितियात काव्य सृजनाय् दुथ्याकेगु कुतः खने मदु। कवि न्हू जुयाः नं कविता न्हू जुइ मफुगु वास्तविक कारण नं थ्व हे खः।

३। (भी न्हू कविपिंके) थौंया यथार्थया काव्यात्मक खोज (Poetic Exploration)या लागि कौतुहलता व सजगता दयेमाः।

४। भीगु काव्य व भीगु समसामयिक जीवनयात छस्वा यायेगु प्रयासयात हे जक कविताय् आधुनिक प्रयोग धायेफइ।

"..नःलि कविता " सफूयात कयाः समालोचक भाजु कृष्णचन्द्रसिंह प्रधानं दकले न्हापां पिब्वयादीगु च्वसुयात क्वचायेकादीगु भवः थुकथं दु "छु आ धात्थें न्हूगु कविताया निंतिं न्हूपिं हे कविया लँ पियाः आशा यायेगु धृष्टता जुइ ?" वयक:या थ्व भविष्यवाणी सत्य जुयां त्वःतल। ' ..नःलि कविता' (१०७८) प्रकाशनया खुदँ दुबले ने. सं.१०८४ "सरासु" कविता सफुतिं श्रेष्ठ सिरिपाः काल। **सरासु** न्हूम्ह कवि (भाजु पूर्ण बैद्य)या न्हू कविता मुना।

भाजु कृष्णचन्द्रसिंह प्रधानया हे धापू न्ह्यथनेगु खःसा "**गाजलं दाःगु चा** अतीतपाखें पलायनया दसि खः धायेगु जूसा **सरासु** (२०२३) प्रतिभासित हिलायात न्हू धाःबीगु छगू सुस्पष्ट चिं खः। थ्वयात छुनाचिं भाःपाः आधुनिक नेपालभाषाया न्हू कवितां तःगु थ्व हाचां आपालं दृष्टिकोणं सार्थक, उपलब्धिपूर्ण व ग्यसुलाःगु ह्यूपा खः धायेमाः। "

"छथुं तिंन्हुया वइगु जः थें प्रभाव व ह्यूपाया ल्याखं छक्वःलं म्हसीगु तथा निरन्तरता व छसीकथंया विकास स्वयेगु खःसा आधुनिकताया न्हूगु हलचल पूर्णबहादुर बैद्यं न्ह्याकादीगु पलाः नापनापं सुरुजुइ।" "**सरासु**या प्रकाशन लिपा नेपालभाषाया काव्य परंपराय् रोमान्टिसिज्मया अन्त जुइ।"२

वयक:लं जक मखु, सकल समालोचकपिसं कवि पूर्ण बैद्ययात भीगु काव्य जगतय् न्हूगु युग हःम्हकथं लसकुस याःगु दु। समालोचक भाजु कमलप्रकाश मल्लं धया दी" पूर्ण बैद्यया **सरासु**(प्रकाशन १०८७) कविता मुनां भीगु कविता ख्यलय् छगू ह्यूपाः हल। ...बैद्यजुया थ्व महत्वपूर्ण उपलब्धि व भूमिकां भीगु थौंया कविताया इतिहासयात छ त्वाथः च्वय्थ्यंकल।"3

च्वय् उद्धृत यानागु खँय् जिगु मतभेद दु धाये त्यनागु मखु। न त न्हूगु कविताया युग हःम्ह कविया महत्व क्वपालेगु थ्व च्वसुया उद्देश्य खः। थुकिइ शंका मदु

2 भूमिका : नेवारी भाषाका केही आधुनिक कविता

3 लः लः खःया भूमिका

सुनां आंशिक मखु फयांफच्छि समग्रता कयेच्याना: नेतृत्व बीफइ, वयात हे नेतृत्वया दावेदार भाःपी। न्हूगु कविताया ख्यलय् कवि पूर्ण बैद्ययात न्ह्यलुवाकथं धाये प्रनेताया रुपय् गुगु थाय्, मान मर्यादा दु व छगू कथं निर्विवाद खः।

नःलि कविताया विवाद व नःलि कविता (न्हू कविता अर्थात **सरासू**) या पलिस्थाया (ने. सं.१०७८–१०८४) दथुइ ने. सं. १०७९ स भाजु गिरिजा प्रसाद जोशीजुया छगू सफू पिद्गन "पालि-ख्वाँय्"। वयक:या थ्व दकले न्हापांया सफू (कविता मुना) खः। प्यब्व थलाःगु थ्व सफुतिइ गुगुं छन्दय् गुगुं स्वछन्दय् चिनाःगु ल्वाकःबुकः कविता दुथ्यानाच्वंगु दु। थ्व सफुतिइ दुबिनाच्वंगु वयक:या बिचाः न्ह्यब्वयेगु खःसा थ्व मनूतय् समाज सुथां मलानाच्वंगु मू हुनि समालोचक भाजु माधवलाल कर्माचार्यया भासं "मनू मेम्ह जुया मखु, मनू मजुया खः।"4

"सुं सु गथे खिपःयात, लःयात यात गथे लखं,
....

मनुखं ला मनूतयत सास्ती याये सल गय थन
... *कयात कयेमसः कथं "*
" मि गो गयच्वं धकाः जिथाय् न्यं वःसा,
धाय् फु जिं थत्थें, मनू न्यंसा छु धायगु खः ? "

प्रकृतिया सन्तान खयाः नं मनूया प्रकृति दकले ध्वाथुइके थाकु। च्वय् न्ह्यब्वयागु कवि गिरिजाया बिचाःयात मू तातुनाः थ्व च्वसु न्ह्याका च्वनागु मखु।

मूखँ न्ह्यब्वयेत व ईया भीगु काव्यया परिवेशय् छक्वः मिखा ब्वये पायछि ताया। भीगु काव्य ख्यलय् रोमान्टिसिज्म दुतहःपिं कविपिं सिद्धिचरण व वयक:या समकालिनपिं खः। समालोचक भाजु माणिकलाल श्रेष्ठया कथं "नेपाली भाषाया प्यम्ह दकले तःधंपिं (लेखनाथ, लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा, बालकृष्ण सम व सिद्धिचरण) मध्यय् नं दकलय् रोमान्टिक धकाः सिद्धिचरणयात धाये नं उलि थाकु मजू।"5 रोमान्टिसिज्मया छगू विशेषता खः प्रकृतिपाखें अभिप्रेरित जुइगु व प्रकृतिइ थःगु निजात्मक भाव इलाः कविता न्ह्यब्वयेगु प्रवृति । गुलिसिनं थजःगु स्वभावयात कविया सामर्थ्य कथं मूल्यांकन यायेगु याः। अतः कवि सिद्धिचरण व वयक:या प्रवृतिइ लाःपिं कविपिसं प्राकृतिक वस्तुपाखें प्रेरणा काइगु व प्रकृतिइ थःगु भाव प्रत्यारोपण यानाः काव्य सिर्जना याइगु वयक:पिनि कमजोरी स्वयाः नं विशेषता कथं उगु इलय् नालाकाःगु गलत धाये पायछि मजू थें ताः।

सरासुं न्हूगु युग प्रारम्भ जूसां व सफुतिइ मुनाच्वंगु "सुर्घोया मती" "खुसिचा"

4 खँ साहित्ययागु : साहित्यया खँय्

5 नःलि स्वना (परिशिष्ट क) : माणिकलाल श्रेष्ठ

"तिमिला" ..आदि कविताय् प्रकृतिइ थ:गु निजात्मक भावना प्रत्यारोपण याना: न्ह्यब्वयेगु रोमान्टिसिज्मया अवशेष ल्यनाच्वंगु खंकेफु । खँ, **सरासुया** जक मखु, भाजु आनन्द जोशीया– "विस्थापित जि : जि मखु" वा बुद्ध साय्मिया –"जि : जिगु वर्तमान"य् नं उकिया ल्यँपुल्यँ ध्वदु व: ।

टी.बी. ग्रस्त सुथ
ख ला सर्गः छपातं हि ल्ह्वया:
सुथं दुस्व: व:गु दु भ्ँीथाय्

(विस्थापित जि जि मखु पेज७१ आनन्द जोशी)

शहीदया नुग:पां तिकिदंगु हि पात:
सुथ जुयवं दना वइ
च्या:गु मिखा जुया:
जिगु भ्ँया: खापा धित्तुधिना: ।

(जि : जिगु वर्तमान : बुद्ध साय्मि)

च्वय् न्ह्यब्वयागु निकू कुचायसं निम्हसिनं थ:थ:पिनि कल्पनां सुथयात थ: य:कथं स्वरुप बिया: थ:पिनि इच्छा अनुरुप भाव प्रत्यारोपण यां:गु खनेदु । अन यथार्थ दु सा व ख: – सुथ जूगु दु, ज: ख:गु दु । तर अथे जूसां निम्हं कल्पनाय् तना मवं न त ब्वमिपिंत लक्षहीन याना: तंका छ्ववयेगु इमि आज्जु खनेदु । सखे थुज्व:गु हे कविताया भ्व:पाखे मिखा ब्वया: भाजु इन्द्र मालीं न्हू कविताय् नव-स्वन्दतावाद (New Romanticism)या नं दु धका: इलय्ब्यलय् खँ जुइबलय् न्ह्यथनेगु यानाच्वंगु जुइमा: ।

प्रकृतिया रुप स्वस्वं कल्पनाय् दुबिना: भावुक जुया: लाथें भाव प्रत्यारोपण याना: थ: जक मखु, ब्वमिपिंन्त न्हापं दिग्भ्रम यायेगु धात्थेंया काव्य सिर्जना मखु । थ्व कटु यथार्थयात थ:गु अन्तष्करणं नाला: कवितां हे थ:गु धारणायात भ्ँीगु काव्य ख्यलय् दकले न्हापां सशक्त प्रतिवाद या:म्ह कवि ख: – गिरिजाप्रसाद जोशी । अले वयक:या व सफूया नां ख: "पालि-ख्वाँय्" । अर्थात भ्ँीगु साहित्य ख्यलय् दकले न्हापां प्रकृतियात स्वयेगु यथार्थवादी दृष्टिकोण (पालि ख्वाँय् ने.सं.१०७९) ब्यूम्ह कवि ख:, गिरिजाप्रसाद । प्रकृतिइ थ:गु भाव यथें प्रत्यारोपण याना: कवित कल्पना लोकय् परिभ्रमण यानाच्वंगु इलय् –

"चाहे ह्वाँय् ह्वाँय् थख्व, चाहे हुरु हुरुं थन्ह्यु,
सुपाँय्या प्रकृतिं छुं नं मस्यू, स्यू थ:गु ज्या जकं ।"
" सँद्यवं छंत ला मखं
थ:गु ज्या या:गु दु वंला म्वायेमा कि गनेमा फुक्कं "
" स्व गुलि बांलाक, न्ह्यैपुक यैपुक स्वां ह्व:गु

सुनां ह्वयेमते धाये फु ?
स्व वाउक सिमाह: चुलि व:गु
सुनां वयेमते धाये फु ?"

थुकथं यथार्थया धरातलय् पला: चुइकेत न्वा:म्ह न्हापांया कवि ख:, वयक: । थ्व भ्व:त जक मखु, **पालि-ख्वाँय्**या जन्म थ्वहे यथार्थ चेतं जूगु खनेदु । खतु **पालि ख्वाँय्** सफुतिइ वयकलं नं प्रकृतिइ मिखा ब्वया: थ:गु कल्पनाया पपू चमकंकूगु जा मखु । अथे ख:सां वयक:या दकले न्हापांया पालि-ख्वाँय् व इलय् भ्ँीगु काव्य ख्यलय् मेपिनि स्वया: बिस्कंया ख: । कवि चित्तधरजुं थुकथं न्ह्यब्वयादिल "..भाजु(गिरिजा)या मिखां ..न्ह्यागुं प्राकृतिक विषययात मेकथं हे न्हूकथं खन ।" वस्तुत: कवि गिरिजां प्रकृतियात न्हूकथं जक स्व:गु मखु, सहीकथं नं स्व:गु ख: । मेपिं स्वया: बिस्कं तर सहीकथंया दृष्टि ब्वलंगुलिं हे वयक: कवि जूगु जुइमा: ।

तर थ्व नं कटु सत्य ख: – बिस्कं पिब्व:म्ह कवि बुलुहुं परंपरागत लीकय् पला: छित, कवितय् पुचलय् छम्ह कवि जुया: । गुगु चेतं कविता ज्वना: व:गु ख: व चेतया विस्तार कवि गिरिजां याये मफुत । थ्वया मू हुनि, जिं स्वये, भारतया छम्ह काव्य साधक मुक्तिबोधया थ्व खँपुइ तक्यनाच्वंगु दु "साहित्यया सिर्जना यायेत साहित्यं निर्वासन जुइमा: ।"[6] स्थापित कविपिनि तथाकथित प्रभामंडलय् लाना: हानं पुलांगु प्रवृतिं हे प्रकृतिइ मिखा ब्वया: कल्पनाय् विचरण याना: भाव प्रत्यारोपण यायेगुपाखे हे वयक: उन्मुख जुल । अर्थात रुढ साहित्यिक चिन्तन प्रवृतिपाखे हे थ:त नं समाहित यात । थम्हं ज्वनाव:गु बिस्कं प्रवाहयात न्ह्यज्याके निंतिं थ:त फ्यायेपाखे वयकलं चेस्ता यानामदिल । अथे ख:सां **पालि ख्वाय्** भ्ँीगु साहित्य ख्यलय् हे न्हापांया पालि-ख्वाँय् जूगु दु –न्हूगु दृष्टिकोणया । वयक:या प्रकृतियात स्वयेगु थ्व यथार्थपरक दृष्टिकोण भ्ँीगु काव्य ख्य:या छगू उपलब्धि ख: । अत: थ्वयात मनन यायेगु ख:सा भ्ँीगु साहित्य ख्यलय् काव्य साधकतय् निंतिं न्हूगु चेतया संवाहक ख:, कवि गिरिजा । तर, छाय् ख: मस्यु, भ्ँी हनेब:पिं समालोचकपिसं गनं नं थ्वयात कया: उल्लेख या:गु खनेमदु । तर इतिहास ला अतितं न्हुया: त्वताथकूगु पालि-ख्वाँय् ख: । मखनीगु, दुमवालिगु खँ मेगु हे, तर विद्यमान अस्तित्व गथे लोप जुइ ? अतीतया छाप न हुइ जिउ न तने जिउ !

थ्व सत्य ख:, कवि गिरिजा न्हूगु कविताया प्रनेता मखु । व न्हूगु युगया ठोस निर्माता मखु । वया खास प्रवाह खने मदु । तर यथार्थया धरातलय् च्वना: प्रकृतियात स्वयेगु गुगु न्हूगु मिखा बिल, छु उकिया छुं मू मदु ? जुइफु, न्हू कविता प्रवाहखय् वया देन चिकिचाधं । न्हूगु युग निर्माण यायेत गुलिसिनं आपा: योगदान या:गु जुइफु, गुलिसिनं

6 एक साहित्यिक की डायरी

म्हो जक। तर मूल्यांकनया धलखय् म्हो जक जूसां स्पष्ट योगदान दुपिनिगु थाय् मदुसा उज्वःगु मूल्यांकनया इतिहास पूवंगु खः धाये ल्वइ थें मच्वं। गिरिजां थःगु चेतय् अदिग जुयाः उकियात थम्हं तुं न्ह्यज्याके मफुसां वया चेतया प्रभाव प्रवृति व उकिया विस्तार वया लिपायापिं कविपिंके मलाः धाये थाकु। यदि " गिरिजाया पालि ख्वाँय् लय् दुगु चेतया प्रभाव प्रवृतिं जितः मथ्यू वा वया विस्तार जिके जूगु मदु " सुनानं थथे धाःसा व सन्दर्भय् व अर्थय् थौंया स्थितिइ व कवि व वया कविता गन लानाच्वंगु दु धैगु खँ कुलाच्वने माली मखु थें च्वं। ❑

('भिंतुना' दँ पौ : ने.सं. ११२० पाखें)

न्हूकविता : सुरेश किरणया च्वसाय् वयाः

कवि केदारमान "व्यथित" या "**छ्वास**" छायावादी जूसां थुकिं सामाजिक यथार्थय् पलाः तयाः छुं न्हूगु भावभूमि व न्हून्हूगु उपमा बीत सफल जुल। उकिं हे समालोचक भाजु कृष्णचन्द्रसिंह प्रधानं धयादिल " छायावादया जञ्जालं मुक्त जुइ मफुनि। (अथे जूसां) "**छ्वासं**" नेपालभाषा-साहित्य जगतय् न्हूगु परंपराया जग स्वन"[1]। तीर्थराज तुलाधरया "थाज्या" गद्यकविताया जक मखु न्हूकविताया हे छ्पु प्रेरणात्मक लँ धाये बहःजू । गिरिजाया "**पालि-ख्वाँय्**" प्रकृतियात भावुकतां मखु, यथार्थया धरातलय् दनाः स्वयेगु न्हूगु दृष्टिकोणया छुमां बिल। तर युग अनुरुप स्वरुप, स्वभाव व शिल्प अर्थात मुक्कं न्हूगु कविताकथं मान्यता प्राप्त जुल – कवि पूर्ण वैद्यया सफू "**सरासु**"यात। **सरासु** ने.सं.१०८७ स पिहांवःगुया ल्याखं स्वीस्वदँ दत। अफ थ्व सफुतिं श्रेष्ठ सिरपाः काःगु ने. सं. १०८४या ल्याखं ला स्वीखुदँ दत। धाये व इलं निसें भ्हीगु काव्य ख्यलय् न्हूगु अर्थात आधुनिक प्रवाहं निरंतर गति कयाच्वंगु दु। समालोचक भाजु कृष्णचन्द्रसिंह प्रधानया हे धापूयात न्ह्यथनेगु खःसा "२०१७ साल लिपा कविपिसं छ्यला वइच्वंगु थज्याःगु सार्थक रुप हे थौं तक प्रचलनय् खनेदु।"[2]

३५/३६दँया ई चाःचू मखु। बागमती बिष्णुमती तीर्थं धः जुइधुंकल। स्वनिगःया चकंगु उर्वरा बुँइ बालिया थासय् आः छैंया जंगल ब्वलंगु दु। स्वनिगःया हे भूमिसन्तानत थौं थःगु हे थासय् अल्पसंख्यकय् हिलाः कय्कुंगु अवस्थाय् थ्यंगु दु। थ्व दथुइ मनूतसें पञ्चायती व्यवस्थाया यातना नं भोगय् यात। उलि जक मखु, प्रजातन्त्रया नर्कया अनुभूति नं थौं वाक्कुछिनाः घुत्काच्वंगु दु। थ्व जुल भ्हीगु देय्या खँ। हलिमय् ला थ्व

1 नःलि स्वना : पेज २२

2 नेपालभाषाया साहित्यय् आधुनिक पलाः : सफू पलाःचिं लिना

स्वयाः फ्रन आपाः ह्यूपाः वल। साम्यवादया लुखा जुयाः न्ह्यलूम्ह सोभियत रुस थौं कुचाकुचा जुल। विज्ञान व प्रविधिया विकासं हलिं, क्वथा दुनेया छु खँ, छगः बत्ताय् नं न्ह्यन। थौं उदारनीति व विश्वगांया खँ ब्वलनाच्वंगु दु। हलिं छगू बजार जूवन सा हलिंया ज्यामित नं ब्वलन। देय् फगत छगू थाय्या नां जक जुइगुपाखे गुलिखे नुगलय् चलः वनाच्वंगु दु। गुलिखे मनूतय् न्ह्यपुइ व नुगःपाय् थौं देय् मखु दांया दाम जक दु। सुरेश किरणया भाषां धायेगु खःसा "मनू फुइधुंकुम्ह जनता/वयागु लागि देश देश मखु/सिवाय पलाः दिके छिंगु छकू बँग्वारा बाहेक।" भगवान, भावुक भावना, आस्था वा सिद्धान्तया थासय् भोग व भोगाइ ब्वलन। म्हो मनूतसें म्वायेया निंतिं सा, यक्को मनूतसें भोग अर्थात थःगु सुख सुविधा, थःगु स्वार्थया निंतिं थःगु स्वाभिमान, थःगु मूल्य मान्यतायात भाकला यानातःम्ह द्यःयाथाय् दुगुचित थें सहर्ष बलि बियाच्वंगु दु। थुकथं दुनें पिनें यक्कों ह्यूपाः वयेधुंकाः छु फ्रीगु कविता जक मतापं छगू हे सुरं न्ह्यानाच्वंगु जुइला ?

खः, थ्व ३५/३६ दँ दुने यक्को खँय् यक्कोकथं ह्यूपाः वःगु दु, दुनें पिनें। फ्रीगु कविता ख्यः थ्वया अपवाद मखु। समालोचक भाजु कमलप्रकाश मल्लया भाषां धायेगु खःसा फ्रीगु काव्य ख्यः नं आधुनिक युगं उत्तर-आधुनिक युगय् फपुले धुंकूगु दु।[3]

"सरासु"पिलुइ धुंकाः पलिस्था जुइधुंकूपिं पुस्ताया लिपा, लय्ताया खँ, फ्रीगु काव्य ख्यलय् थःथःगु म्हसिका कःघानाः न्हूगु पुस्ता ब्वलनेगु कुतः जूगु खनेदु। व फुक्कया बेलिबिस्तार याये स्वयाः न्हूगु पुस्ताया छम्ह सशक्त हस्ताक्षरया लिधंसाय् थौंया छुं ह्यूपालय् मिखा ब्वयेत स्वये। खतु नेपाल राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठानं पितब्यूगु "नेवारी भाषाका केही आधुनिक कविता"या भूमिकाय् व सफुतिइ मुनाच्वंपिनि पुचलय् दकलय् नःलिपिंकथं सुदन खुसः व सुरेश किरणयात समालोचक भाजु कृष्णचन्द्रसिंह प्रधानं ज्वलिंज्वःकथं न्ह्यथनातःगु खनेदु। तर, जिं स्वये, सुदन खुसः सुरेश किरण स्वयाः यक्को न्ह्यःयाम्ह खः। अकिं दकले लिपाया प्रवाहयात वालास्वयेकथं सुरेश किरणया कविताया लिधंसाय् थ्व च्वसुयात धस्वाकेत स्वये। नापं मूखँ न्ह्यथने न्ह्यः थ्व नं स्पष्ट याये पायछि ताया – सुरेश किरणं थौंया सम्पूर्ण प्रवृतिया प्रतिनिधित्व याः धैगु थ्व च्वसुया कदापि जिकिर मखु।

कवि पूर्ण बैद्ययात कयाः भाजु कृष्णचन्द्रसिंह प्रधान "(पूर्ण बैद्य) थ्वया कविता... समसामयिकता बोध, व्यञ्जना व सामाजिक मूल्य चेतनाया चकंगु काव्यिक स्तरकथं आधुनिक व न्हूगु नं खः।

बैद्यया निंतिं कविता छगू कथंया बिम्ब खः। ..थुगु मिखां स्वयेबलय् वय्कःयात बिम्बवादी कवि धाये ज्यू।"[4]

सरासु लिपा सलंसःपु कविता पितबी धुंकाः कवि पूर्ण बैद्यं "**लः लः खः**" कविता मुना सफू न्ह्यब्वयादिल। थ्व सफूयात फ्रीगु भाषाया जक मखु नेपाली काव्य ख्यलय् तकं थःगुकथंया छगू उपलब्धिया रुपय् समालोचकपिसं नालाकायेगु यानाच्वंगु खने दु। सफू दुनेया मुक्कं कविता लः अर्थात छगू वस्तुया लिधंसाय् यक्को विषय कःघानाः यानातःगु काव्य-सिर्जना हे पिनें भ्वात्त खनेदुगु थ्व सफूया खास विशेषता खः। वया अतिरिक्त कविया काव्यसाधनाया सामर्थ्यकथं नं थ्वयात नाले बहजू। लःया स्वभावधर्मिताय् दुबिनाः कविं याःगु थ्व सफूया यक्को काव्य-सिर्जनां थःगु निर्दिष्ट भावतक पाठकयात सालेत, धाये कवि थम्हं लःयात गुकथं न्ह्यब्वल पाठकं व हे कथं फयांफच्छि थुइका कायेके बीगु वय्कःया कुतः सफल जूगु खनेदु। अर्थात गुगु कविताय् लःया स्वधर्म वया स्वभावय् गुलि सूक्ष्म नक्सां दुबिनाः कविं थःगु भाव ब्वःगु दु उगु हे कथं वय्कः सफल। लखं निर्माण याःगु बिम्ब अर्थात शब्दचित्रय् मनू, वया स्वभाव, वया कमजोरीनापं समाजया शक्ति व कमजोरी कविं थःगु इच्छाकथं पाठकतक थ्यंकाः वयात व्याप्ति बी फुगु मू हुनि – कविं याःगु स्वद्देश्य हस्तक्षेपय् लःया स्वभावया सूक्ष्म अध्ययन व अनुशीलनं कविं इयाकाःगु अनुभूतियात थःगु भावय् यायेफुगु स्वाभाविक प्रत्यारोपण खः धायेमाः[5]। तर थ्व हे खँ दर्शन पक्षय् पाठकं लुधंकाकाये थाकुइफु। थ्व सफूया लः फगत बिम्ब मखु। लः गनं प्रतीक जूगु दु शक्तिया, गनं कमजोरीया दसि। अथे हे गनं भय्ब्यूगु बैस सा गनं निस्सहाय परजीवी। कविया सफलता, जिं स्वये, कल्पनाय् जक मखु, यथार्थ सापेक्ष सूक्ष्म अनुभूतिं याःगु स्वाभाविक अभिव्यक्तिइ जुइ।

खयेत कवि पूर्ण बैद्य थौं नं साधनारत – थःगु निरंतर विकासय्, थःगु विस्तारय्। ल्याःचाःया दृष्टिं थौं नं सुरेश किरणया स्वयाः यक्को जक मखु फ्रीगु काव्य-ख्यलय् दकले अप्वः कविता च्वइपिं निम्ह प्यम्ह कविपिं मध्ये वय्कः नं छम्ह खः। छगू हे युगय् छगू हे इलय् निम्हसिनं काव्य सिर्जना यानाच्वंगु जूसां (यदि सुरेशया पूर्ववर्तीपिनिनाप छस्वाः जुयावयाच्वंगु स्वभाव, शिल्प, सः व आक्रोश दुबिनाच्वंगु छुं कवितात छखे चीकेगु खःसा) थः अग्रजपिनि विकासोन्मुख विस्तार धाये, वा युग अनुरुप चेत धाये, वा थःगु म्हसिका धाये, सुरेश किरणं थःगु ब्यागः पहः पिब्वःगु खनेदु। व हे मूब्यागः पहःयात ब्वयेगु हे थ्व च्वसुया कुतः खः। अर्थात न्हूकविता पलिस्था जूगु ३५/३६ दँ लिपा थौंया न्हूगु पुस्तां गुगु अवस्थाय् थ्यंकाच्वंगु दु धैगु छुं किपा ब्वयेगु थ्व छगू प्रयत्न खः।

काचाक्क स्थूलरुपं मुनाकायेगु खःसा, जिं स्वये, कविताया आधार व आज्जु – वस्तु, विषय, शिल्प व व्यक्तिया विचार व मनोजगत् खः । कविताया वस्तु व खः –

3 जिन्दगी : बँयू वाःगु हि .... सफू विमोचनया न्वचु

4 नेपालभाषा .. : पलाचिं लिना

5 स्वयादिसँ 'कविताय् कविया हस्तक्षेप'

गुकिया लिधंसाय् कविं थःगु विषययात कविताय् न्ह्यब्वयेत स्वइ। अर्थात कविं थःगु विषयभाव न्ह्यब्वयेत बः काइगु साधन खः, वस्तु। कविताया मूज्यान चमत्कारी भाषां पिब्वःगु भावपूर्ण विषय खः। कविया तातुना खः – थःगु भावं भय्ब्यूगु खँ व्यक्ति अर्थात पाठकयाथाय् फयांफच्छि दुग्यंक थ्यंकेगु, भाषां भावलोकतक। गनं मैनमत सा, गनं गुँपर्बः, गनं तुति, गनं लँ, गनं लः खुसि आदि अनेकथंया वस्तुत कविं थःगु भावविषय न्ह्यब्वयेत ल्यइ। थुज्वःगु अल्याख वस्तुतय् लिधंसाय् पूर्ण बैच्रया काव्य-संसार निर्माण जुयाच्वंगु खंकेफु। कवि पूर्ण बैचं **"लः लः खः"** सफुतिइ थःगु सम्पूर्ण भावविषय न्ह्यब्वयेत लःया बः काःगु दु। अर्थात व सफूया फुकं कविताया वस्तु लः खः। काव्य सिर्जनाय् कवि बैचया थःगु छगू निष्ठा दु, छगू स्वप्नसंसार दु।

सुरेश किरणया कविताया विशेषता वस्तुया लिधंसा मकासे छकलं विषयय् प्रवेश जुइगुलिइ खनेदु। वस्तु कविताया लिधंसा जक मखु, मूल भाव व पाठकया दथुइ छबः धकिं नं खः। सुरेशया कविताय् ब्वमिं धकिंयात चीकेगु कुतः यायेम्वाः। छत्थुं विषययात चकंकाः व्यक्ति (पाठक)या मनोजगत्यात हय्भुनाः न्ह्यपुइ आरोहण यायेत स्वइगु वया कविताया थःगु पहः खः। छत्थुं विषयय् प्रवेश जुइत सुरेशं छाःछाःगु भाव वाचक शब्दय् अय्भनं बः कयाच्वंगु खनेमदु। थ्व हे नं वया काव्य-साधनाय् सफलताया छुमां खः धायेमाः। च्वय् न्ह्यथना थें छुं अपवाद त्वःताः मेगु कविताय् यदि वं छाःगु खँग्वः छ्यःसां थःगु शिल्पया सामर्थ्यं क्यातुकाः, नाइसे च्वंकाः सरल व सहजं न्ह्यब्वयेगु याः। थुकिया दसु थ्व च्वसुइ उद्घृत यानातयागु कविताय् छ्यलातःगु "जिन्दगी, सुख, मृत्यु" आदि खँग्वःयात कायेफु। थ्वया अर्थ कवि बैद्यजुं छकलं विषयय् दुबिनाः कविता सिर्जना याःगु हे मदु धायेत्यनागु मखु। वय्कलं नं थुकथंया कविता सिर्जना याःगु मदुगु मखु दु, तर म्हो जक। उज्वःगु कविताय् थ्यानाच्वंगु छाःगु खँग्वलं ब्वमिपिंत लुफिं हाका बीयः –

द्रोणाचार्यया न्ह्योने
युधिस्थिरया हे म्हुतु जब कुतुं वनी
छु अर्थ दु थन ?
सुयां मर्मया न्ह्यसःया,
जिगु अनास्तित्व उपस्थितिया ।

आधुनिक युगया मेपिं च्वमिपिसं नं वस्तुयात छखे चीकाः छत्थुं विषयय् प्रवेश जुयाः यक्कों कविता सिर्जना याःगु दु। तर सुरेश किरणतक थ्यंबलय् थ्वया प्रतिशत अप्वया वल। बैद्यजुया पायुछि अःखः सुरेश किरणया प्रत्यक्ष्य विषयय् प्रवेश जूगु कविता आपाः दुसा वस्तुया लिधंसाय् सिर्जना जूगु ("घण्टाघरं जिके ई न्यनाच्वन, जि घाँय्.."

थें या) कविता यक्कों म्हो जू। शब्दं स्वयाः नं थःगु जिन्दगीया अमूल्य ई भाषा व सत्यया ख्यलय् फयानाच्वंम्ह छम्ह निम्नवर्गीय युवा च्वमिं थःगु अतिकं व्यस्त जिन्दगीया कटु भोगाइयात (कन्हय्या मिखां नापं स्वयाः) वस्तुया लिधंसा मकासे तप्यंक गुकथं ब्वल छकः स्वये –

थौं आकाभाकां -
जिगु ल्याय्म्हसू जिगु लुखाखलुइ दनाः
जिं मस्वानागु उगु वैंस लितकाः वयाच्वन,
जिगु मचासू जिगु हे न्ह्यःने ल्हाः ब्वयेकाः
जिं मफुकागु उगु ई लितकाः वयाच्वन ।
जिं वाःमचाःगु मखु –
जिन्दगीं तःक्वःमछि हे
खापा संकाच्वंगु खः जिगु लुखाया
किन्तु म्वायेगु व्यस्ततांय्
जिं कुने छ्यू वनाः तक नं खापा खं मवना ।

(छम्ह बुराया कविता)

प्रतीकया तिबः काइगु मू हुनि खः – थःगु विषयवस्तुयात दुग्यंक ध्वाथुकेया निंतिं खँय् लुखा छुना बीगु। थन विषय (जिन्दगी) स्वयं हे प्रतीक यानाः बिम्ब निर्माण जूगु दु। जिन्दगी ला थम्हं म्वायेगु व म्वानागु समग्रताया नां खः। थ्व कविताय् व्यस्ततायात छखे चीकाः ल्यंगु मेगु फुक्क जिन्दगींया थीथी ब्वं "जि" याके ल्याःचाः फ्वनाच्वंगु दु। म्वायेगु व्यस्तताय् श्रमजीवी च्वमिया जिन्दगीं च्वतूगु बाल्यकाल व बैसया ईयात व कविताय् छ्यलातःगु मचासू व ल्याय्म्हसूया अर्थ थुइकेत मेगु गुगुं वस्तुया बः काःवनेम्वाः अथवा वहे खँग्वःया व्यञ्जना माःवनेम्वाः। अभ्र धाये च्वमिया भाव तप्यंक थुइकेत प्रस्तुत खँग्वलं ति मेगु खँग्वलं उलि ग्वाहालि यायेफइ थें मच्वं। काव्यात्मक लसा बीत व खँग्वःतयुत मानवीयकरणं सजीव यानाः न्ह्यब्वयाब्यूगु दु। व नं भीगु सामान्य न्हियान्हिथंया ज्याखँया लिधंसाय्, बिम्बया संरचना यानाः, अति सरल भाषां। थः म्वायेगुया निंतिं, थःगु प्रतिवद्धताया निंतिं सुनां ईब्यः वाःमचायेक चानंन्हिनं थःत लैं थें चुलाच्वने माःगु दु वंहे जक थ्वया धात्थेंया मर्मय् दुबिइ फइ। तर थुकिं मेपिनि नुगःयात नं कम भूचायेकी मखु। थुकथंया हे व्यस्त जिन्दगीया पीडाबोध मेगु कविताय् नं खंकेफु। थुगु कविताय् संभावित मृत्युपाखें थःत थम्हं सतर्क यायेत, धाये थःगु सुरक्षार्थ माःगु हलंज्वलं मुने तक नं च्वमिं ई लुइके मफयाच्वंगुया पीडां ब्वमियात नापं इनिमिनि धायेकेत सफल जूगु दु(न्हापाया थें हे तप्यंक विषयय् प्रवेश

जुयाः) :–

खः, थौंकन्हय् जि लिमलाः
सखे म्वायेत तकं
जिके फुर्सद मदु ।
जि लिमलाःगु खनाः
सुख –
लिपा नापलाःवये धकाः
लिहां वनाबिल ।
....
मृत्यु –
फुर्सद दत कि नापलाये धकाः
लुखाखलुइ तुं पियाच्वन ।
अले, "जि" –
थःत थुकिया सुचं बी धकाः
थः नापलायेत
थःके हे पलख ई फ्वनाच्वना ।

"म्वायेत तकं फुर्सद मदु" थ्व अभिव्यक्तिइ सखे गुलिसिनं भ्वासिपहः धाये अतिशयोक्ति खंकेफु । तर च्वमिया जिन्दगीइ दुवाला स्वःसा सीका कायेफै कि थ्व कविता म्हो खः, छुं खःसा वया अन्तरपीडाया चित्कार खः । मृत्यु थें क्रुर सत्ययात नं करुणावंक थःगु लुखाखलुइ पीकातल वं थःगु व्यस्त जिन्दगीं । मृत्यु – भाववाचक छगू छाःगु शब्द खः । तर छम्ह कर्मयोगी कविं थःगु व्यक्तित्वं वयात निरीहकथं बिम्ब रचना यानाः भ्रीगु न्ह्यःने ब्वयाबिल । सुखं थःत नापमलासें लिहांवन, मृत्यु लुखाः पियाच्वन – थुकिया सुचं बीततक नं कवि थम्हं थःत नापलाये मफयाच्वन । थःगु सुख, थःगु सम्भाव्य अन्तयात कयाः बिचाः यायेतक नं कवियाके ई मदयाच्वन । थ्व अभिव्यक्ति कल्पनाया चरम मखु ला ? तर छु थ्व धात्थें फगत कल्पना जक खः ला ? थ्वजा भुक्तभोगाइया जीवन्त अभिव्यक्ति खः । अकिं थ्वया सवाः हे बिस्कं जूगु खः । थ्व कविताया आस्वादन यायेत वस्तुया पंगः मदु । गुलि निर्लज्ज जुयाः जिं आस्वादन खँग्वः छ्यला ? वया पीडायात जिं आस्वादन यायेगु ? थ्व भाय् थःत हे लुमदं । वयात थःगु हे आस्थां लुयाच्वंगु दु, चान्हं न्हिनं । वयात सुनां नं चिनातःगु मदु, थःगु हे आस्थाया कैदी, व । थम्हं तुं सहर्ष नालाकाःगु दायित्वया भरिया, व । वया जिन्दगीयात लुमंकाः थ्व कविता ब्वनेबलय् कविताया छगः छगः खँग्वः म्वानावयाः न्ह्यपुइ हय्भुंवइ । खः, कविताय् दुबिनाच्वंगु पीडायात अनुभूत यायेत थन छुं पंगः मदु ।

ब्वमिं ख्वला प्वलाच्वनेम्वाः सन्तरासि, बन्हां थें । ब्वमियात छत्थुं भाषां भावलोकय् सालायंकी । च्वय् न्ह्यथनागु निपु कविताय् छ्यलातःगु सामान्य खँलाबलाया भाषा थ्वया मेगु विशेषता खः । तर "किन्तु" शब्दया छ्यलां खँलाबलाया सवाः भचा स्यंकाब्यूगु दु । "किन्तु" शब्द हुयाः ब्वनास्वःसा थ्वया सवाः भन तिखखर जुइ । वस्तुया खोल बिना, विषयभावनाप प्रत्यक्ष तादात्म्य याकीगु, पाय्छि खँग्वः, सहज बिम्बया ग्वसाः व सरल भाषा हे सुरेशया सफलताया ताःचा खः ला ?

पूर्ण बैद्यया कविया जन्म आधुनिक युगय् जूगु खः । उगु इलय् साहित्यकारयात समाजं थःम्ह छम्ह नायककथं हनेगु याः । व युगय् कवि वा साहित्यकारयात सकसियां कल्याणकारी भाःप्यू । आर्थिक अवस्थां छम्ह कवि क्वतुंसां समाजयात छगू सुथांलाःगु लँपु क्यनेगु हुनिं हे व उज्वःगु दुरावस्थाय् लाःगु खः भाःपाः समाजं वइत श्रद्धां स्वयेगु याः । तर थौंया थ्व ई खः – आधुनिकतां उत्तर-आधुनिकतापाखे न्ह्यानाच्वंगु । थ्व उत्तर-आधुनिक युगय् महानता समाजं हाफ्वः दनाः तनावने धुंकल । मोहभंग जुइधुंकूगु ई खः ,थ्व । कवि वा कवितां समाजय् ह्यूपाः हइ धैगु भ्रम थौंया कवियाके दयेफु तर जनतायाके निं मदु । सु महान्, सु खलनायक खः ? क्वःछी थाकु । १९९९ नोभेम्बर १७या एपी या समाचारकथं रोमानियाय् कम्युनिष्ट सरकार क्वःदःगु छगू दशक लिपा छगू सर्वेक्षणय् थौं अनया २२ प्रतिशत जनतां चाउचेस्क्युयात थ्व सदीया दकले गतिमलाःम्ह व ग्यानापुम्ह शासक भाःपिल सा २२ प्रतिशत जनतां थ्व सदीया दकले योग्य व भिंम्ह शासककथं नालाकाःगु दु (मंसिर ३ कान्तिपुर न्हिपौ) । थौं सुरेश किरणया न्ह्यःने चार्ल्स शोभराज कवि जुयाः दंवःसां छुं अजूगति चायेमाःगु मदु ।

कविं थःगु कविताय् न्ह्यब्वःगु आदर्शया छुं किचःतक नं वया ज्याय् वया ब्यवहार य् पाठकं लुइके मफयेवं सखे पाठकं नं छुं क्वःछीत करंक्यन । कवि सदां न्ह्यःने लुइम्ह, न्ह्यःने दइम्ह पात्र नं मखु । कविया व्यवहारय् वं च्वःगु कवितायात लनाच्वनेगु हे छाय् ? ब्वनेगु कविता खः,न्ह्यःने दैगु नं कविता हे खः । कविताया निंतिं कविया ब्यवहार म्वाःसा कविया आवश्यकता जक गन ल्यनाच्वनी ? थुकथं कविताय् कवि गौण जुल । जब कविताय् कविया थाय् मंतसा वं प्रतिपादित याःगु वया धारणा जक गथे ल्यनी ? "आः लेखकया लेखन अर्थवान मखु, पाठकं पाठ यानाः लुइकूगु पाठ हे मू रचना जूगु दु । थुकथं रचना लेखकया थासं छखेलानाः पाठ याइम्हसिके वन । "[6] उकिं हे कवि व लेखकया मृत्युया घोषणा जूगु जुइ । छुं छुं अर्थय् थ्व पाय्छि जुइफु । तर कविया अन्त जूगु दुसा वं थःगु हे स्वार्थं आत्महत्या याःगु दु । धात्थें ला श्रष्टां थःगु कृतिया सिर्जना याइगुया मू तातुना – थवं पिने थःगु भावया सम्प्रेषण खः । कवि व च्वमिया कृतिं वया

6 साहित्य.. उत्तर आधुनिकताकी और : सुधीश पचौरी (गगनांचल : आजादी के पचास वर्ष)

भाव ब्वमियाथाय् शतप्रतिशत फोटोकपी जुइगु असंभव खः । थ्व नं अवश्य खः कि कविं थुइका व्यूगुकथं कविता थुइका च्वनेत थौंया पाठक बाध्य मजू । पाठक प्रस्तुत कविताया घेराय् बन्दी जुयाः च्वनीमखु । "थौंकन्हय्या आलोचनाया सिद्धान्तकथं हरेक पाठक छम्ह सार्वभौम व्यक्ति खः । वं थःगु हे कथं कविता सिर्जना यायेफु, सिर्जना याइ ".[7] तर पाठ याःगु कविताया सामर्थ्यं जुइमा वा वया कमजोरीं, व कविताया पायूछि अःखः भाव व शिल्पया कविता पाठकया अन्तरचेतय् ब्वलन धाःसां व नं कविताया सफलता भाःपी माः। कारण – कविताया मू तातुनाय् उद्दिपन नं छता मखुला ? छ्यनं चुयाच्वंम्ह हेगेलयात जिं तुतिं चुइकागु खः धकाः कार्ल मार्क्सं थःगु सिद्धान्त प्रतिपादन याःगु मखु ला ?

अथे खःसां तबि थ्व खँय् नं मनन यायेबह – पाठकं याइगु पाठय् थःगु भाव, थःगु अस्तित्व पूर्णविलोप जुइगु खःसा श्रष्टां सिर्जनाया कष्टवहन यानाच्वनीगु हे छाय् ? फुक्कं मखुसां च्वमिया छुं छुं भाव ला अवश्य सम्प्रेषण जुइ / जुइमाः । थुकिं हे अभि-प्रेरित याइ छम्ह च्वमि व कवियात थःगु रचना सिर्जना यायेत । शब्दया बन्जाः जुइगु खँ मेगु हे खः । मखुसा, छम्ह श्रष्टां छाय् रचना याइ ? अतः कविताया लिधंसाय् कविं याइगु थःगु भाव प्रक्षेपण पाठकया मनोजगतय् गुकथं प्रहार जुइगु खः, थ्व पक्षय् ध्यान बीगु खःसा सुरेश किरण थ्व युग अनुरुपया छम्ह सरल, सहज व सफल कविकथं नाला कायेत बाध्य याः थें ताः । थ्व च्वसुइ न्ह्यब्वयागु गुगुं नं कविताया कुचा थुकिया दसि खः ।

काव्य ख्यलय् कवि बैद्य थःगु आस्था व निष्ठाय् अडिग । वय्कःया कविताय् नायकत्व पिज्वः । सुरेश किरणयाके आडम्बर मदु, वया ततःधंगु म्हगस मदु । थौंया यक्को मनूतय्के इमान्दारी गुँ च्वकाय् च्वंगु **सिमा** मखु, तिन्हिनय् तराईया बँय् लाःगु बरफ थें लुइके थाकु । मनूत गुलि च्वय् तगिमय् दु, उलि हे इपिं कुतुं वनाच्वंगु खनेदु । मनू थौं सम्वेदनहीन स्वार्थया म्हगः जुयाबिल । थ्व युगया भोगाइयात जीवन बीत थःगु पुस्ताया स्वयाः न्हापा मीगु काव्य-जगतय् ब्वलंगु प्रतिनायक प्रवृतियात सुरेश किरणं नालाकयाः माराथन ब्वाकासाय् न्ह्यज्यानाच्वंगु खनेदु । अभ थ्व प्रवृतियात प्रतिनायक सिबें खलनायक प्रवृति धाये पायूछि जुइला ? थ्व प्रवृतिया कविता च्वमिपिसं थः अर्थात कविताया " जि " पात्रयात मानवीय कमजोरी व दुर्गुणत वरण याकाः पाठकया न्ह्यःने ब्वयाबी । थजाःगु कविताया "जि"इ प्रत्येक जि अर्थात पाठकयात थःगु ख्वाः न्हाय्कनय् थें स्वयेत बाध्य यानाबी । व " जि" इ व्यक्ति जक मखु, गनं गनं समूहगत(देय्, पार्टीत) नापं समाहित जुयाच्वंगु लुयावइ । जुइफु वया कविताय् शाश्वतता सिबें सामयिकतां अप्वः थाय् कयाच्वंगु दयेफु । तर थम्हं म्वानागु ईयात ब्वमिया न्ह्यपुइ थुंदिक्क न्ह्यब्वयेगु वया सामर्थ्यं ईयात नुनावने फैमखु धायेत थाकुइ । "जिं" न्ह्यब्वःगु छगू अतिसक्त ब्यंग –

[7] डा. कमलप्रकाश मल्ल : 'जिन्दगी : बँय् वाःगु हि.' या विमोचन न्वचु

गब्लें– जिं छंत धयागु खः
लं त्वःतेमते
छं लं त्वःतलकि जि नांगा जुइ ।
थौं – सकस्यां न्ह्यःने जिं लं त्वःताच्वना
फगत छंत नांगा यायेत ।
....

अथे हे "जिं" न्ह्यब्वःगु मेगु अभिव्यक्ति :–

म्हिगः गोली कयेकूबलय्
जिं सतकय् छाती ज्वनामवना,
क्यनेत छपाता जन्हुफाः ज्वनावना
छ्यं ज्वनामवना ।
घायेत तक्मा थौं
जिके छाती सुरक्षित ल्यनाच्वन ।
फःगुलिं गोली
म्हिगः गुपिनि छाती चुंदःगु खः
थौं तक्मा फयेत छाती मदयाः
हीमी चायाच्वन ।

सुरेश किरणया बानी धाये वा पुनरावृति खः – खँग्वःयात विपरितार्थकथं न्ह्यब्वइगु शिल्पचातुर्यया । थीथी कविताया थुकथंया छुं छुं कुचात :–

पःखाः ...
गुगु धस्वाःगुया दुःख हे पूवने मलाःनि
थौं क्वःदःगु दुःख शुरु जुयाबिल
... ...
धस्वाःगु पखालं स्वयाः नं अप्वः
क्वःदःगु पखालं विभाजित यानाब्यूगु दु ।

(बर्लिनया निगू पःखाः)

.... ई
लँय् वक्वसित इनाच्वंम्ह घण्टाघरं
थौं दुवातय् भ्वाताहां दनाः
जिके ई न्यनाच्वन

(घण्टाघर)

मनुखं पसः मखु
पसलं मनू मिइगु जुयाच्वन

(थ्व मनूया बजाः)

पञ्जःयात बुकूम्ह मनुखं
थौं पञ्जः जुयाःहे सकसितं त्याकाब्यूगु दु ।

(मनू अजय खः)

मिइ हे तयेमाः धैगु छु दु
थन मनूयात मि स्यानाः नं उइज्यूगु जुयाच्वन ।
सिखः हे दयेमाः धैगु छु दु
थन मनूयात सिखः फ्यनाः नं चिइज्यूगु जुयाच्वन ।

(मिइ हे तयेमाः धइगु छु दु)

थुकथं छुं नं शिल्पचातुर्यया पुनरावृति छपु हे कविताय् जुइबलय् भावया विकास व विस्तार जुइगु थासय् मन्दः कायेयः ।

वर्तमानया विरोध यायेत अतीतया पञ्जः नालाकायेगु पायुछि मजू । थौंनाप असन्तुष्टि क्यनेत म्हिगःया दासता माःजुइगु उपयुक्त मखु । थम्हं वाः हे मचायेक थजाःगु अभिव्यक्ति सुरेशया गनं गनं पिज्वःगु खनेदु । थःगु भावय् चुर्लुम्म जुयाः न्ह्यज्याःबलय् लिफः मस्वयेगु, धाये थम्हं क्वचायेकागु कवितायात छक्वः हानं दुबिनाः मस्वसे पिब्वःगुया परिणति नं जुइफु । अन्यथा तसकं स्याचूगु कविताय् व भ्वः दुमथ्याइगु खइ । सन्दर्भ खः वया कविता "शायद बुद्ध जिप्रति गर्वित जुयाबीगु खइ" ।

धाइ उत्तर-आधुनिकता घोर यथार्थवादी खः[8] । च्वय् नां ब्वयागु कविताय् नं थौंया छम्ह युवाया थुंद्‌यूगु यथार्थवादी दृष्टिकोण पिब्वयाच्वंगु भ्पीसं खंकेफु :–

मांया प्वाथय् हे बुरा जुइ धुनाम्ह जि
– जितः बुद्धं खंकूम्ह बुव्हाप्रति करुणा मवं
– सीत लाइन च्वनाच्वंपिनि दथुइ
– बेलाइनं थःगु पाः फ्वंवनाम्ह जि
– जितः सिथं हयाच्वंगु खनाः ख्वयेमवः।

थुकथं थःगु कटु यथार्थवादी धारणा ब्वःसां तबि संघर्षमय जीवनपाखें पलायन जुइ पलेसा थःगु दायित्व बोध थुइकाच्वनी मांया गर्भय् हे बुद्धत्व प्राप्त याःम्ह थौंया बुद्धं :–

खः, संसारयात सुख बीया नामय् जिं
संसारया दुःख जिम्ह यशोधराया छ्यनय् क्वचिंके मफु ।

8 उत्तर-आधुनिक साहित्यिक विमर्श : सुधीश पचौरी

जिं स्यू, प्वाः सुकूगंम्ह जिमि राहुलं जिके
चाइचाइया अंश फ्वनी, पापाया अंश फ्वनी
वा जिके मदयेधुंकूगु आंग्सा फ्वनी
गुलुपाः फ्वनी मखु ।
....
इज्जत त्यंकेत जिम्ह यशोधरां छत्वाः पर्सि फ्वनी
चीवर मखु ।

थुकथं थःगु संघर्षमय जीवनया स्याचूगु यथार्थ ब्वःबलय् "(जिमि राहुलं) जिके मदयेधुंकूगु आंग्सा फ्वनी" थ्व भ्वलं जुइफु गृहस्थी-जीवनयात अवबोध याकी । तर सिद्धार्थ गौतमं आंग्सा ध्यंगु गृहत्यागया दसु जक मखु, मनू मनूया दथुइ जातीय विभेद संस्कारया परित्याग नं खः, अले खः, व युगया सामाजिक संरचनाया विरुद्ध विद्रोह । छुं युग न्ह्यः तक नं सँ जातीय संकेतया चिं जुयाच्वंगु खः । व इलय् क्वय्या जातपिसं ग्वाय् क्वस्वकाः लहीमाः, थस्वकाः लही मदु । अतः कविताया व भ्वलं लिज्यांवनेगु अर्थ नं पिज्वयावः ।

व्यक्तिया मू न्हनावंगु, मनू मेम्ह मनूया न्ह्यःने व्यक्ति मखसे वस्तुइ हिलावनाच्वंगुया पीडा सुरेश किरणया कविताया छगू त्वफिके मज्यूगु तत्व जुयाच्वंगु खनेदु । थ्व अस्तित्ववादी चिन्तनं हा कयाच्वंगु "थ्व मनूया बजाः, गन मनू सिबें नं मनू प्वःचीगु खोल थिके ", " जि, ग्व जि " कवितां पाठकयात भ्पूचायेका ब्यू । सुरेश किरणं दर्शन न्ह्यब्वयाः सामान्य खँ प्रतिपादन यायेत स्वइमखु । बरुकंछि सामान्य खँया लिधंसाय् सुम्क दर्शन प्रतिपादन यानाच्वनी ।

मनूतय्‌त आर्थिक दृष्टिं शोषक व शोषितकथं ब्व थलेत थौं स्पष्ट दापू मदु । निम्नमध्यम व मध्यमवर्गीयत छम्ह हे मनू नं छगू स्थितिइ शोषक जूसा मेखे शोषित जुयाच्वंगु जुइफु । अर्थात छम्ह हे मनुखं निथी, व नं छगू मेगु नाप अःखःगु जिन्दगी म्वानाच्वंगु मनस्थितियात छुं दुराग्रह मतसे सहजं ब्वयेफुगु सुरेशया मेगु विशेषता खः ।

जि छम्ह मालिकयात माःगु दु
छाय्‌कि जिके छम्ह च्यः दु ।
जि छम्ह च्यःयात माःगु दु
छाय्‌कि जिके छम्ह मालिक दु ।

थुकथं वया दृष्टिंकोण एकांगी मजुसे सन्तुलित खनेदु । अन्तर्विरोध न त थौंया विशेषता खः न त कमजोरी हे । छुं खःसा व यथार्थ खः । "अन्तर्विरोधयात सुचुकेगु वा त्वपुइगु आधुनिकतावादीया बेइमानी खः ।... सुयात थम्हं हाथ्या बिल उकिइ हे थः नं

दुबिनाच्वंगु दु, उकिं पिने वा उकिं मुक्त थः मखु। उत्तर-आधुनिक साहित्यशास्त्रया शास्त्र ख्यलय् थ्व न्हापांया अवदान खः।"[9] व्यवहारं न्ह्याथे जूसां कवितां आदर्श ब्वयेगु प्रवृति सुरेशयाके मदु। स्पष्टवादीताया खँ जक मखु, छुं मेगु वस्तुया बः मकासे प्रत्यक्ष विषयय् प्रवेश जुयाः, प्रतिनायक प्रवृत्तिं "जि" पात्रयात थौंया धात्थेंम्ह मनूया प्रतिनिधित्व याकाः थौंया जिन्दगीया यथार्थ किपा च्वय्‌या कविताया कुचाय् सरल भासं सहजं ब्वयाब्यूगु दु।

सुरेशकिरणयात छथाय् मुनाः स्वयेबलय् थुकथं खनेदःवःथें ताया :–

- उत्तर-आधुनिकवादीकथं थःगु काव्य सिर्जनाय् दुबिनाच्वंगु दुसां व थःगु दायित्वं विमुख जूगु खनेमदु।

- वया काव्य साधना वस्तुया लिधंसाय् मजुसे तप्यंक विषयय् स्वापू तयाः न्ह्यज्यायेगुपाखे अप्वः क्वसाःगु खनेदु।

- छुं अपवाद चीकाः स्वयेगु खःसा विषयय् तप्यंक स्वापू तयाः काव्य सिर्जना याइबलय् भाववाचक छाःगु खँग्वः (शब्द) फयांफच्छि म्हो छ्यलेगु याः। गनं छाःगु खँग्वःयात छ्यला हे तःसां थःगु शिल्पं अजाःगु खँग्वःयात नाइकाः सहजं न्ह्यब्वयेगु वया कुतः दु।

- आधुनिक कालया नायकत्वया थासय् प्रतिनायक प्रवृतियात नालाः यथार्थवादी दृष्टिकोणं थःगु रचना सिर्जना यानाच्वंगु खनेदु।

- आडम्बरहीन सहज बिम्ब व सरल भाषां ब्वमिपिंनाप स्वापू तइगु वया रचना ,कविताय् ब्वमिपिन्त सालेगु छुमां जूगु दु।

- वया बानी धाये वा विशेषता :– खँग्वःयात विपरितार्थकथं न्ह्यब्वइगु शिल्प चातुर्यया पुनरावृति खः।

-गुगुं मताग्रह, पूर्वाग्रह व दुराग्रहपाखे एकांगी मजुसे सम्यक दृष्टिं न्ह्यज्यायेगु वया कुतः खनेदु।

- सुरेश किरणं दर्शन न्ह्यब्वयाः सामान्य खँ प्रतिपादन यायेत स्वइमखु। बरु सामान्य खँया लिधंसाय् सुम्क दर्शन प्रतिपादन यानाच्वनी।

- गबलय् वं निजात्मक भोगाइयात पिब्वइ वया अभिव्यक्ति तच्वकं पीडादायक जू। तर वं थःगु दायित्वयात त्वःमफीकू। थ्व वया विशेषता खः धायेमाः। तर गबलय् वं थौंया मनूया प्रतिनिधित्व याइ वया व्यंग तसकं स्याचुइ।

उत्तर-आधुनिकया सन्दर्भय् "द प्रोसेसन आफ साइमूलक्रा "य् बौद्रीआं स्पष्ट धयातःगु दु – "थ्व इलय् रचना सम्भव मजू। नकल, पेश्टीच व पेरोडी जक सम्भव जू।"

9 सुधीश पचौरी (च्वय् न्ह्यथनागु सफुलिं)

वय्‌कःया हे धापूयात न्ह्यथनेगु खःसां, जुइफु, सुरेश किरण मुक्कं मौलिक मखयेफु, तर वया रचना नकल हे खः धाये नं फैमखु। वयाके अतित व जःखःया प्रभाव लाःगु दयेफु। तर छम्ह सजीवं थःगु छचाःलिंया लकसया प्रभाव अर्थात लः, फय्, निभाःयात नाला काइबलय् लः लःजुयाः ल्यनीमखु, न फय् फय् जुयाच्वनी, न त जः जः हे जक जुयाच्वनी। लकस फुकं जीवनय् हे समाहित जुयावनी। खँ जीवन शक्तिया खः, अले खः पाचनक्रिया या क्षमताया। गन तक पेरोडीया खँ दु –जिन्दगी स्वयं छगू पेरोडी जुयाच्वंगु दु, रचनायात कयाः छु खँ ल्हायेगु ? थ्व खँ पाय्‌छि खः – इतिहासया पुनर्रचना पेरोडी खः, व्यंग धाये उपहास यानाः जुइमा वा पाय्‌छिकथं। अतीतं मुक्त सु जूगु दु ? थः हे अतीत जुइगु सिवाय !

दायित्वहीन, सम्वेदनहीन, भावशून्य निख्खर व्यक्तिनिष्ठ बन्जाः जीवन हे थौंया उत्तर-आधुनिकताया परिभाषा खःसा कवि व लेखकया मृत्यु जूगु घोषणा याःगु अस्वाभाविक मखु। जुइफु,उत्तर-आधुनिकता थः स्वयं समस्यामूलक। थ्व नं जुइफु, उत्तर-आधुनिकता उत्तरमूलकतायात समस्यामूलक यायेगु छगू सांस्कृतिक अवस्था। तर थः दायित्वहीन जूसां मेपिं दायित्वहीन जूगु थःत लुमदंतलय्, थः सम्वेदनहीन जूसां करपिं ल्वहं जुयाः म्वानाजूगु स्वयेमफुतलय्, अथे हे थः स्वार्थी जूसां नं करपिनिगु कतिलाः पहलं थः व मेपिंत भ्वाकलय् थुंगुलिं मनूत हीमी चायाच्वंतलय् समाज सुथांलाक न्ह्यज्याकेत छुं माः, छुं जुइमाः धैगु चेत ब्वलना हे च्वनी। छगू सही दृष्टि, छगू सही लँपु मालेगु ज्या जुया हे च्वनी। न्ह्याथेंजाःम्ह विश्वासघाती नं विश्वासया लिधंसाय् हे म्वायेमाः। समस्या हाथ्या खः। हाथ्यां यानाः सुरेश किरण हरेस नः थें मच्वं बरु सहजं नालाः व न्ह्यज्यानाच्वंगु खनेदु। सर्वसाधारणं कविता धालकि कपाः कयेकुंकी। थुगु अवस्थाय् सुरेशं थःगु सरल, सहज व बोधगम्य काव्यशिल्पं थःगु सुरय् मताःपं वनाच्वंपिन्त नं सालेगु याः। ❑

परिशिष्ट

(ने. सं. १११७ सिल्लापुन्हि, २०५३ फागुण ११ गते सनिवाः कुन्हु **"जिन्दगी : बँय् वाःगु हि / चेतनाया मि"** सफूया विमोचन जूबलय्या नुगःखँ)

जि कवि मखु, कविता च्वमि जक खः

२०२२ साल, व ई खः, गबलय्निसें नेपालभाषां हे जक कविता च्वयेत जि न्ह्यज्याना। व ईया थः स्वयाः थजिपिं, थः ज्वःपिं, च्वमिपिं, पासापिं, जियां लिपा न्ह्यज्यानाच्वंपिं, न्ह्यज्याइपिं नापं जिगु जिन्दगीया सुख दुःखय् पलाः च्वयेकाच्वंपिं, जिं ब्वलंकापिं थः मचाखाचा व जितः ब्वलंकूपिं थन सकलें दी। थ्व मुनाय्, थ्व थासय् थःगु जिन्दगीया छुं अंश, छुं ई गुकिइ जिं छ्यला, व कवितायात कयाः जिं नवाये दैगु, नवाये खंगु जिगु निंतिं तःधंगु अवसर खः। थ्व अवसर चूलाकाब्यूपिं सकलसितं सुभाय्।

न्हाचः हे धाये धुंकल। जि त्वाःदः। जिगु Continuity मदु। थन जिगु नां न्ह्यःने "कवि" शब्द गुगु च्वयातःगु खः, वयात कयाः जिं पासापिन्त आग्रह यानागु नं खः – कवि शब्द मच्वये। जि कविता च्वमि खः, तर जि कवि मखु। थन जिं थःत क्वह्यंकाःच्वनागु

मखु, न त जिं भ्वासि पहः ब्वयाच्वनागु खः । जिगु मिखाय् कविया थःगु हे बां दु, सायद थःगुहे कथंया परिभाषा नं । थ्व खँयात भचा चकंकाः न्ह्यब्वयेबलय् छिकपिन्त गथे ताइ जिं धायेमफु । तर जिगु खँ ध्वाथुइ धैगु भलसा याना ।

गबलय् गबलय् जिं कविपिं लुमंके – निखलः स्वखलः कविपिं जिगु न्ह्यःने दँ वइ । छखलः दु – सु जुजुयात छु माल ? जन्म जुल, मृत्यु जुल, राज्यारोहण जुल अर्थात गुगु इलय् गज्याःगु माल, धाःबलय् धाःकथंया कविता वयकःपिसं च्वयाबीफु । वयकःपिनि सन्तान दरसन्तानं कविता च्वयेगु ज्या यायेफइ । कविता वयकःपिनि पेशा खः । जिं स्वये वयकःपिं स्तुति गायकत खः, शब्दया बंजाःत खः । छथी अज्याःपिं कविपिं दु ।

मेखे महाकवि सिद्धिदास, कविकेशरी चित्तधर "हृदय", भाजु प्रेमबहादुर कसाः ज्वःपिं दु गुपिसं थःगु जिन्दगी मुक्कं पाइ कविता क्षेत्रय्, साहित्य क्षेत्रय् ।

न जि शब्दया बन्जाः जुइफु न जि सिद्धिदास जुइफु । उकिं जिं धायेगु यानाच्वनागु खः । जि कवि मखु, कविता च्वमि जक खः ।

अले हानं राजसत्ताय् स्ववन धाःसा भ्मीसं खंकेफु, अज्याःम्ह कवि सुनां छखे च्वयाच्वनी :–

सुयां लुँया भु सुयां लपते सुखू
धाइ मामं थीथी सन्तान स्वयेमफु ....

मेखे थः च्वनागु लायकू हे सरकारयात मी । अले थःगु सम्पत्ति पलायन यानाच्वनी थःगु स्वार्थया निंतिं । जुजुपिनिगु भ्वलय् हे मिखा ब्वयेगु खःसा, बहादुर शाह ज्वःम्ह नं शायर लुयावइ । सुनां शायरी सिर्जना यायां संघर्ष याये नं सयेकल । तर वं थःगु जिन्दगीया शायरी जेलय् स्वचायेके माल ।

अथे हे भ्मीगु नेपाःगाःयात लुमंकेबलय्, गुगुं इलय् थ्व देशय् नं कविपिं जुजु दुगु खः । तर गथे रोमनतसें प्राचिन एथेन्सया उन्नतिया हुनिं इमिगु कलाः कौशलय् मिखा गाढे यानाः अतिक्रमण यानाकाल, अथे हे तुं नेपाःगाःया सभ्यता, कलाः संस्कृतियात कवि जुयाः शासन याःपिसं कःघानाः तयेमफुत ।

छता खँ, बन्जा जूगु जूसा बनेज्या यानाः च्वनेफइगु खइ । थः मचातसें नं पेशाकथं नालीगु खइ । अजूचायापुगु खँ, सुं नं तःधंम्ह कविया सन्तान कवि जूगु खनेमदु । सिद्धिदासया जुइमा, सिद्धिचरणया जुइमा, अथे हे देवकोटा जुइमा, व्यथितया जुइमा । थ्व खँय् नां जकया अपवाद दुसा,मस्यु । थः अबु वा मां तःधंम्ह कवि वा कवियत्री जूगुलिं लहड यानाः कविता च्वइपिनिगु थन जिं ल्याः तयागु मदु । थन कविया अर्थ खः– कविताया क्षेत्रय् छपा अप्पा छतनेत सफलम्ह कविता च्वमि । कविता च्वये धैगु छगू विचित्र सरुवाल्वय् खः । थ्व सरुवाल्वय् छैंय् च्वंपिन्त पुनीमखु । तर करपिन्त पुनेयः ।

थ्वयात कयाः छत्वाःचा खँ न्ह्यथने ।

उकुन्हु हिन्दी फिल्मया हे तःधंम्ह नेपाली गायक उदितनारायण भ्माःया कायनं म्ये हालाः लखौं दां कमेयात धैगु खँ टिभीइ वयाच्वंबलय् जिं थः न्ह्यःनेच्वंपिं मचातयत धया "स्वः, अबु थें कायम्हं नं म्ये हालाः नां व दां नितां कमेयात । जिं नं गबलें गबलें कविता च्वयेगु याना । तर जिमि काय् म्ह्याचं गबलें कविता च्वयेगु मयाः ।"

थ्वया लिसलय् जिमि म्ह्याय्या सः पिब्वल, " छि पूवंम्ह कवि मजूगुलिं जिमिसं कविता मच्वःगु जुइ ।"

अबलय् ला वं धाःगु खँ जितः पाय्छि हे ताल । तर लिपा जितः बिचाः वल धात्थें जि पूवंम्ह कवि जूगु जूसा वं जितः गुज्याःगुकथं नालीगु खइ ? अबु मखु धकाः ला धाये थाकुइ । तर इमिसं बाः नं कविता च्वयेगु मयाःसा ज्यू धाइगु खइ । भ्मीगु स्थितिइ कविया सन्तान जुइ गुलि थाकु ? सिद्धिदासया सन्तानं भोगय् यात । कवि दुर्गालाल व कवि पूर्णबहादुर बैद्यपिनि छैं व्यवहार गथे सुथांलाक्क न्ह्यानाच्वन खः, जिं मस्यु । अभ्म नं थन यक्को सिद्धिदासपिं दु, भ्मीगु भाषा ख्यलय् । तर जि सिद्धिदास मखु । जि सिद्धिदास जुइमफु ।

स्वभावतः न्ह्यसः वइगु हे जुल । अय्सा छु कविता ज्या हे लगे मजू ला ? छम्ह पासां (का.म.पा.वडा नं२२ या निवर्तमान अध्यक्ष माणिकरत्न स्थापितं) अथे हे स्वीदँति न्ह्यः जितः न्ह्यसः तःगु खः । "कविता धैगु छु थुइके हे माःगु ला ? विना कवितां मनू म्वाये मफुला ?" प्लेटों कवितय्त शहरय् तयेमज्यू, वनवास छ्वयेमाः धाःगु खँ थन न्ह्यथने बहः । जितः न्ह्यसः तःम्ह पासां, व कवितय् सन्तानत फुक्कसिनं प्लेटोयात ब्वंगु ला खै मखु ? तर इमिसं कवि धैपिन्त छुं छुं थःगु जिन्दगीं ब्वन । जि धात्थेंम्ह कवि मजूगुलिं जि मचातसें कवितय्गु परिवारं थें पीडा भोग यायेम्वाःल ।

कविता थुइकेमाःगु हे छाय् धैगु खँ, जिं स्वये, सायद कविता थुइकेगु ज्या मयाःगुलिं हे आपाः नेवाःत थौंतक नं न्ह्यज्यायेमफुगु खः । भ्मीथाय्या जनजातित न्ह्यज्याये मफुगु छगू हुनि कविता थुइकाः वपाखें ज्या काये मफुगुलिं नं खः ।

कविताया ज्या छु ? राजनीतिं दृष्य हिला बीफु, दुगु थुनेफु, मदु थाय् दयेकेफु । वयाके शक्ति दु । कवितायाके थ्व शक्ति मदु । उकिं वं दृष्य हिले फैमखु । तर वं दृष्टि हिला बीफु । मिखाया स्वयेगु कोण हिला बीफु । वं शब्दयात शक्ति बीफु ।

नेवाःतय् शीप दु, बुद्धि दु तर दकलय् कमजोरी धैगु, इमि वाणि-अभिव्यक्ति मदु । इमिके नं कविता थुइकेगु बानी दुगुसा, भाय् नाप म्हिते सइगु खइ, थःगु अभावयात न्हंकीगु खइ ।

खतु, न्हापा न्हापां भक्ति, भोग व मुक्तिपाखें कविता न्ह्यज्यात । बुलुहुं वया

आज्जु ह्यूह्यूं वन, गबलें स्तुतिइ, गबलें प्रकृतिइ, गबलें मनूमात्रया उत्थानया आज्जु तातुनाः – प्रगतिइ। थौंया कविता जिं थूकथं जिन्दगीनाप आत्मसात यायेत, जिन्दगीया यथार्थता पिब्वयेत, मनूया थः दुनेया स्वत्तुस्वःगु समस्या, मनू मनूया स्वापुतिइ बुया वयाच्वंगु कंफालं ब्यूगु पीडा व पीडां मुक्त जुइगु कुतः, कवितां मालाच्वनी। शब्दय् न्हूगु अर्थ पिनाच्वनी। भाषाय् न्हून्हू भाय् ब्वलंकेत स्वयाच्वनी।

कवितायात कयाः थःगु धारणा ब्वये न्ह्यः, पुलांगु छत्वाःचा खँ न्ह्यथने। २०२२ सालपाखे दुर्गादाइ (कवि दुर्गालाल श्रेष्ठ) या नामय् जिं छपु कविता च्वयागु खः। व कविता पिकायेत जिं न्हापां वयक:याके बचं फ्वनागु नं खः। वयक:लं बचं बिया मदिल। तर लिपा जि थम्हं हे व कविता प्रकाशित मयाना। छाय् धाःसां उबलय् हे जिके छगू अवधारणा ब्वलने धुंकल। यदि जिं पुनरावृत्ति हे यायेगु खःसा जिं च्वयेगुया अर्थ छु? यदि न्हापांनिसें गुकथं स्वकातःगु खः, उकथं हे रामायण महाभारत आदियात जिं नं स्वकेगु खःसा जिं च्वयागुया मूल्य छु? जिं दुर्गादाइया नामय् च्वयागु कविताया लुमंक्व भवःत थन न्ह्यब्वये।

आः थन "ख्वबिलु" ख्वइमखु
सासः सासः पतिं "फसुका" ब्वइमखु।
नच्चा नःलिम्ह अवला मखु,
थ्व ल्हातिइ प्याखं हू वइम्ह इतिहास खः।
अनुयायी जक मखु जि
गौतमबुद्धया,
छम्ह लाल नं खः जि दुर्गाया

थ्व कविता पित मबियागु कारण मेतां मखु। जि छम्ह लाल खः दुर्गाया अर्थात जि दुर्गा भवानीया लाल खः धायेगु जिगु दुनें स्वीकार मयात। थ्व कविता जक मखु मेमेगु कविता नं थःत बांलाः ताःसां जिं पित मबिया।

२०२२ सालय् सायद पिने दबुलिइ दकलय् न्हापां दनाबलय्, सभानायः जुयादीम्ह थन हे दी - शान्तदास मानन्धरजु। थाय् ओमबहाः। अन "व सु?" धैगु कविता ब्वनागु खः। लुमंक्व भवः थन न्ह्यब्वये :–

ईर्ष्याःया वास्ता मयासें
अय्लाखं चूरम्ह थें
मस्त न्ह्यलं ब्वानाच्वनाम्ह जि
जिगु म्ह गिलिगिलि यानाः जितः थं वःम्ह सु?
हतियार लः ल्हायेधुंम्ह

खः, जि अर्जुन!
थ्व कुरुक्षेत्रय् दनाः
शंख पुयाच्वंम्ह सु?
जिगु हिनू हिनुलिइ
धिमे थानाच्वंम्ह सु?
जिगु लुखाय् दनाः
जिगु हि फ्वंवःम्ह सु?

थ्व कविता नं जिं पित मबिया। कारण छु धाःसां न्हापांनिसें कृष्णयात गुकथं ब्वयातःगु खः, उकथं हे जिं थःगु कवितां न्ह्यब्वये मास्ते मवल। च्वयेत जिं कविता छु च्वया। तर थःत सन्तुष्टि मदयेक प्रकाशित यायेत जिगु इच्छा मजुइगु। उकिं हे २५ दँया २५ न्यापु कविता नं जुल खः।

कविता गुकथं सार्थक जुइ? कविताया सामर्थ्ययात गथे शक्तिशाली यायेफइ? कविताया स्वरुपयात वया स्वभावयात अभ्र गुकथं आकर्षक यायेफइ? भावयात भावुक जुयाः, कल्पनाय् प्रक्षेपण यायेगु मखु कि भावयात स्याचुक यथार्थय् गुकथं ब्वयेफइ थ्व हे कुतः जिगु जुयाच्वनी। थ्व परिप्रेक्षय् जिं कविता च्वयाच्वनागु मू आधार छु? जिं खना च्वनागु न्हूगु धैगु छु? थ्व खँ न्ह्यथने न्ह्यः, कवितां दृष्य मखुः दृष्टि हिलाबी धैगु खँया दसु छक्वः न्ह्यब्वये :–

अकबर वीरबलया छपु बाखँ दु। टि.भी.इ नं वःगु खः। व इलय् छम्ह मनूयात अलच्छिन धकाः सुनां नं ख्वाः मस्वइगु जुयाच्वन। गनंगनं थ्व खँ सम्राट अकबरया न्हाय्पनय् थ्यनी। अकबर छम्ह चेतनशील प्राणी जूगुलिं वं मनूयात मनहूस (अलच्छिन) शब्दं मुक्त यायेगु बिचाः याइ। वया जिन्दगीयात समाजं दयेकाब्यूगु नर्कं पितहयेगु क्वःछिइ। व मनूयात दरबारय् हयेगु उजं बिइ। छन्हु व मनूयात भारदारतय्सं हयाः पर्दा त्वपुयातइ। सुथ जुइवं सम्राटं पर्दा उलाः व मनूयात च्वंनिसें क्वथ्यंक स्वयाः उजं जुइ" का हुं आः छंन्त सुनानं मनहूस (अलच्छिन) धाइ मखुत। थौंनिसें छ अलच्छिन शब्दं मुक्त जुल।"

सम्राटया जय माने यायां व मनू अनं वनी। पलख लिपा अकबरं थःगु लाकां न्ह्यायेत स्वःबलय् लाकां दुने च्वनाच्वंम्ह बिच्छें न्यानाबी। सम्राट अकबर चिल्लाय् दनी। उघ्रिमय् थ्यंपिं भारदारतय्सं छप्वाः म्हुतुं धैथें बिन्ति याइ " महाराजं सुथ न्हापां व अलच्छिनया ख्वाः स्वयाबिज्याये मज्यूगु खः। "

अकबरया मनय् नं तिक्क मिनी। व मनूया ख्वाः स्वयावयाः लाकां न्ह्याये मलायेवं बिच्छें न्यात। वया ख्वाः खनाः गुलिसिनं थःगु ई स्यंकेमाल जुइ? व मनू धात्थें

हे मनहूस खनी ! अकबरं वयात ज्वनाहयेगु उजं बिल – मृत्युदण्ड बीत । व मनुखं बीरबलयाके गुहार फ्वनी । वीरबलं वयात साहुति बियाः धिरज याकी ।

व मनूयात अकबरया दरबारय् पेश यायेवं सम्राटं वया अन्तिम इच्छा छु दु धकाः न्ह्यसः तइ । लिसलय् थःगु छत्वाःचा खँ न्ह्यथनेत ई फ्वनाः वं धाइ " जिगु ख्वाः न्हापां स्वःयाबिज्यागुलिं महाराजयात बिच्छें न्यात, महाराजयात कष्ट जुल । थ्वया निंतिं जिं क्षमा फ्वने । तर महाराज ? जिं छलपोलया न्हापां दर्शन यायेवं जिगु ला ज्यान हे वनीन"

अलच्छिन सुया लागिं सु ? अले व अलच्छिनया मात्रा सुया लागिं गुलि ? अलच्छिनया ख्वाः स्वयाः सम्राटयात बिच्छें न्यात । सम्राटया ख्वाः स्वया अलच्छिनया ज्यान हे वनीन । थ्व खः स्वयेगु मिखाया कुं । दृष्टिकोण । थ्व शक्ति न्ह्याम्हेसिकें दु । तर थ्वयात कुलेगु कुतः मदु । वालेगु वाःचाः मदु । च्यूताः मदु । कवितायु थज्याःगु शक्ति दइ । खतु थ्व बाखं खः । तर थ्वया दृष्टिकोणयात कयाः जिं कविता धयाच्वना ।

थुकिइ हे भ्वः छुनाः मेगु छत्वा खँ थन न्ह्यथने । छन्हु छम्ह हाकुम्ह भौयाके मेम्ह भौचां न्यन "गय् खः भाइ ! थौं छं तसकं कसा नयावः थें च्वं ?" हाकुम्ह भौचां लिसः बिल - " छु याये ? थौं जिगु साइत हे स्यंगु जुयाच्वन । मनुखं लँ त्वाःल्हाःगुलिं थुकथं घाःपाः नयेमाल ।"

थ्व खः, थःथःकथंया स्वयेगु पहः । हाकुम्ह भौचां लँ त्वाःल्हाइगु मनूया निंतिं अलच्छिन खःसा, मनू ध्वदुयाः सास्ती नयेमाःगु हाकुम्ह भौया व्यथा सुनां थुल ? थ्व थःथःगु पर्सेप्सन खः । कवितां नं थुकथं हे स्वयेगु मिखाया कोण हिलेगु कुतः याइ । कविताया छगू शक्ति थ्व हे खः ।

आः कवितां भाषायात बीगु शक्तिबारे छकः चर्चा याये । कविताया छता मू ज्या खः – खँवलय् म्हितेगु, भाषायात प्रभावपूर्ण यायेगु । कविताया थ्व हे विशेषतायात धर्मया उपदेशक, गुरु, नेता, गद्यया च्वमि आदिपिन्सं थःथःगु ख्वलय् थ्वयात छ्यलाः थःगु आज्जुइ अःपुक थ्यनेत स्वयाच्वनी । थन छुं दसु न्ह्यथने :–

कार्ल मार्क्सया थ्व धापूयात हे काये "विश्वया ज्यामित ! छिपिं छप्पं जुयाः न्ह्यज्या । छिमिसं त्वःफिके मालीगु छुं दुसा व खः –छिमित न्ह्याकातःगु न्यवः । छिमित दैगु संसार खः ।"

त्वःफिकेमालीगु छुं दु सा व खः न्ह्याकातःगु न्यवः ! धात्थेंया न्यवः ज्यामितयृत न्ह्याकातःगु ला मदु । छगूकथं थ्व कविताया हे भाय्या छ्यला खः । थन त्वफीगु धैगु अनेकथंया बन्धन खः । अथे हे दैगुया अर्थ मुक्ति खः । थ्व काव्यात्मक भाय्या छ्यलाय् व ईया ज्यामितयृत सालीगु चुम्बक दु । थुकथं ज्यामितयृत ब्यूगु दकलय् न्हापांया मुक्ति-मन्त्रय् काव्यात्मक भाय् छ्यलातःगु दु ।

जोन. एफ. केनेडीया न्वचुया छकुचा न्ह्यथने "खः, जि युद्ध कामी । जितः युद्ध यः । तर मनू मनूया दथुइ मखु । मनूया मचाः मगाःनाप, वया ल्वय्नाप, वया अज्ञानतानाप जि युद्ध याये न्ह्याः । जिं युद्ध यायेमाःगु दु ।

च्वय्या खँ भ्वःयात कविताया स्वरुपकथं कायेछिं । श्रोतातसें बिचाः हे मयाइ कथंया खँ न्ह्यथनाः, इमित अजूचायेकाः न्हापां इमिगु ध्यान सालेगु । अले तिक्क मिंक थःगु धापू ब्वयेगु । च्वये न्ह्यथनागु न्वचु कुचाया मू विशेषता थ्व हे ताया । कविताया छगू आज्जु, जिं स्वये थथे नं खः ।

भाषाया शक्तियात हे कयाः मेगु छगू दसु न्ह्यथने – युद्धभूमिइ सम्राट फिलिप्सया न्ह्यःने छम्ह सिपाहीयात हल । फिलिप्स सायद अलेक्जेण्डरया अबु खः । छगू कारवाहीइ लाःम्ह व सिपाहींया मुद्दा सम्राटया न्ह्यःने पेशयात छसीकथं । वया कसूरत न्ह्यब्वयाः मृत्युदण्ड बीमाः धैगु खँ न्ह्यथनेवं सम्राटपाखें व सिपाहीयात मृत्युदण्ड बीगु उजं जुल ।

तर सिपाही चिल्लाय् दन, "सम्राट ! जितः अन्याय जुल । थ्व फैसलायात कयाः जिं उजुर याये । जिं अपील तये ।"

फिलिप्स स्वयं छम्ह सम्राट ! वं याःगु फैसलायात कयाः छम्ह सिपाहीनं अपील यायेधाल । सम्राटं अजूचायाः न्यन, " छं जिगु नामय् गन वना अपील याःवनेगु हँ ?"

सिपाहीनं नम्र जुयाः लिसः बिल, "जिं न्ह्यलं ब्वानाच्वंम्ह सम्राटं याःगु फैसलायात कयाः न्ह्यलं चाःम्ह सम्राटया न्ह्यःने अपील याये ।"

खँ जूगु छु धाःसां सिपाहीया मुद्दा न्यंकाच्वंबलय् सम्राट न्ह्यलं ब्वानाच्वंगु जुयाच्वन । ...... थुकथं थ्व दोषी जूगुलिं थ्वयात मृत्युदण्ड बीमाः सरकार ! धाःबलय् सम्राटया न्ह्यलं चाल । उघ्रिमय् सम्राटं उजं ब्यूगु जुयाच्वन । उकिं सिपाहीया लिसः न्यनेवं सम्राट फसंग वन । वं वाःचाल थःगु द्वं । सिपाहीयाके थःगु सफाइलय् छुं धायेगु दु ला धैगु खँ तकं न्ह्यमथंसें न्ह्यःया सुरय् थम्हं सजाँय् न्यंकूगु खँ सम्राटं वाःचाल । सिपाहीया अपील यायेगु तर्कय् सम्राट नाजवाफ जुल । वयात माफि बिल ।

"न्ह्यलं ब्वानाच्वंम्ह सम्राटया विरुद्धय् न्ह्यलं चाःम्ह सम्राटयाथाय् अपील याये ।" अर्थात छम्ह हे सम्राटयात स्थितिगत निम्ह यानाः वास्तविक सम्राटया थाय् अपील यायेगु थ्व खँ भ्वः – थाय् व स्थिति स्वयाः भाषायात स्याचुक छ्यःगुं छगू छुमां खः ।

थ्व हे भाय्या शक्ति खः, भाय्या चमत्कार खः । थःत माःकथं, थःगु सामर्थ्यकथं, खँग्वःयात छ्यलेत, खँग्वःनाप म्हितेत कवितां भीत यक्को ग्वाहालि याइ ।

थुकथं कवितां साहित्यया मेमेगु विधाय् दुग्यंक थाय् कयाच्वंगु दु । अभ धाये बुद्धिजीवीपिन्सं कवितायात न्हियान्हिथंया थःथःगु जिन्दगीइ थाय् बियाः थःगु जिन्दगीयात

प्रभाववान, गतिवान व अप्व जीवन्त यायेफु / यानाच्वंगु दु।

तर थौंया कविता वालास्वयेबलय् जितः छगू अजूगति चायावइ। खँग्वःनाप म्हितेगु काव्यात्मक गुण मेमेगु ख्यलय् न्यनाच्वंगु दु। थौंया कविताया स्तर गनं-छुं म्हो जुयाच्वंगु दु सा मेमेगु हुनि नं दइ। तर छगू हुनि संक्षेपय् धायेगु खःसा थौंया कविताय् गद्यं आपाः थाय् कयाच्वंगु छता खः थें ताः। मेगु भाषाया कविताय् जक मखु, नेपाली व हिन्दी भाषाया कविताय् नं थुकथंया कमजोरी खनेदु। गद्यात्मक कवितापाखे मखु, जिं संकेत यानाच्वनागु कविताय् गद्यभाषा न्यनाच्वंगु स्थितिपाखे खः। कविताय् गनं इतिवृतात्मक प्रवृत्ति सा गनं तप्यंक गद्यभाषा छ्यलाच्वंगु खनेदु। गद्यभाषा छ्यलाया छगू विशेषता खः कविता सरल जुइगु, कविता थुइके अःपुइगु। तर स्तर ...... ? कविताय् गद्यभाषा गुलि म्हो जुइ उलि हे कविता जटिल व क्लिष्ट जुइगु नं यक्को सम्भावना दइ।

उकिं, जिं स्वये, कविताय् Compact Form & Clear Vision या आवश्यक जुयाच्वनी। Compactness या खँ वइबलय् जितः पासा श्यामसुन्दर सैंजु लुमनावइ। वयक:यात जिं कविता न्यंकेबलय् छग्वः आखःग्वः जक अप्वः जूसां वयक:यात मनी। वयक:यात Compact कविता माः। वयक:पाखें नं जिं छुं स्यनाकया।

थ्वहे खँया भ्वलय् जिगु चेतनाय् दुग्यंक लिधंसा जुयादीम्ह भाजु ईश्वरानन्द श्रेष्ठाचार्ययात थन छकः लुमंके। वयकः जिमि कलेजया गुरु नं खः। जिगु न्हापांया सफू पिकायेगु योजनाया बांतकं मलूनिबलय् वयकलं जिगु कवितायात कयाः समालोचना च्वयादिल। पिब्वया दिल। जिगु थौंया मू मू अवधारणाप्रति अबलय् नं जिके सजगता मवःनिगु ला मखु। अथे जूसां मचायेकं गबलें गबलें पिब्वयेत स्वइगु जिगु संस्कारयात वयकलं पतिनं सुयाः जितः सतर्क यानादिल।

न्हू सतकया छगू चित्रण यासे छथाय् जिं च्वया :–

भूगोल पार्कय् च्वंम्ह शंकर साक्षी दु
थन मां धैपिं लुत्तु लुयाः हःगु दु।

"थनथाय् बुद्ध सायूमि थःगु संस्कारं मुक्त जुइमफुत। शंकर अर्थात महादेवयात साक्षी तयाः कविता न्ह्याकाच्वन" धकाः वयकलं च्वयादिल। वास्तवय् व भ्वलं जिगु मनसुवा न्हूसतकयात ब्वयेगु जक खः। तर वयकलं जितः गुगु क्यनादिल , गुगु धयादिल जिं आखः ग्वःग्वः भ्वँतय् कियाच्वंतले लुमंका हे च्वने। उकिं जितः जः जुयाः लँपु क्यना हे च्वनी। सफू पिकायेत् जिं व भ्वः सुधार याना। वयक:या व गुणयात जिं गबलें ल्वःमंके फैमखु।

जिगु कविताया आधारभूमि छु ? जिं कवितायात गुकथं कयाच्वना, गुकथं स्वया-च्वना ? जिगु दापू अर्थात् मापदण्ड छु ? थ्वयात कयाः थन जिं छुं खँ पिब्वयेगु असान्दर्भिक

मखना। तर थःगु मौलिकताकथं मखु, फगत थम्हं नालाच्वनागु मान्यताकथं जक थन न्ह्यब्वयाच्वना। थुकिइ गनं भाजु माणिकलाल श्रेष्ठजु पिब्वये फुसा, गनं भाजु ईश्वरानन्द। गुलिं जिं ब्वनागु जुइफु, गुलिं सुं पासापिसं न्ह्यथंगु जुइफुसा, गुलिं थःगु चिन्तनया लिच्वः।

दसुकथं न्ह्यब्वये - २०२२ सालया पासापिनि दथुइ कवितायात कयाः खँलाबला जुइबलय् व इलय् "ग्वंगः छकः हायेके माल" धायेगु चलन दु। थ्व " ग्वंगः हायकेगु" धैगु हे मेगु भाषाय् माणिकदाइ नं हयादीगु खः – माउत्सेतुंगया साहित्यिक चिन्तनं।" छिमिसं न्ह्याक्वः ख्युं ब्व, बांमःलाःगु चित्रण यक्को या तर थःगु च्वसुयात क्वचाके न्ह्यः छकः ग्वंगः हायेकि अर्थात सुथ जुइन, जः खइन धैगु आभास जकसां बीगु या" थ्व वयक:या धापू खः।

थुकथं ग्वंगः छकः हायेकेगु ट्रेंड वल, नेपालभाषा कविताय्। न्ह्याक्व ख्युं नैराश्य ब्वःसां क्वचायेके न्ह्यः आशाया छुं सः, छुं जः, धाये ग्वंगः छकः हायेकातःगु खन धाःसा अन भाजु माणिकलाल लुमंका दीसा ज्यू। अन भाजु ईश्वरानन्द लुमंका दीसा ज्यू, भाजु शान्तदास मानन्धरयात लुमंका दीसा ज्यू। थ्व वयक:पिसं हःगु ट्रेंड खः, मेगु साहित्य ख्यलय्।

सु थःगु अस्तित्वप्रति सजग जुइ व श्रष्टां याइगु सिर्जना भरसक न्हू कथं जुइमाः धैगु वं मनंतुना च्वनी। तर न्हूगु च्वये वा ब्वये धाधां "सा स्याना हत्या ! जिं साया न्हिप्यं भागियाःसा !" गनं थुकथं थःगु भाय् पिब्वया ला मच्वं ? वाःचायेकं मचायेकं न्हू च्वये धाधां मेसं थुकथं थःगु भाव पिब्वया च्वनेफु। छखे साया न्हिंप्यं भागियायेगु या अर्थ छुं मदु। थ्व थौंया चेतनां ब्यूगु लिच्वःकथं वाःचायेका च्वनसा, मेखे मनू स्यायेगु बरु छुं मखु, तर सा स्यायेगु तःधंगु पापकथं पुलांगु संस्कारं यानाः मेसं, मे थौंया च्वमिपिन्सं थःगु भावत पिब्वया ला मच्वना ला ? थज्याःगु भाय् छ्यला ला मच्वना ? थज्याःगु प्रवृत्तियात मेसं ब्वलंका ला मच्वना ? जिं कविता ब्वनेबलय्, थम्हं कविता च्वयेबलय् थुकथं हे स्वयेगु याना वइच्वना।

न्हू व पुलांगु दापू ब्वयेया निंतिं जिं थन कवि केदारमान व्यथितजुयात न्ह्यब्वये। वयकः थःगु युगया निर्माता खः। वयकः मेगु भाषाय् व ईया छगू न्हूगु कुलां खः। वयक:या कविता छकू लुमंके :-

गंगाजल थें शुद्धगु जिगु हिइ
मोल्हू वल ग्वाःग्वाः दिपंकर

"छ्वास" कविता ब्वनेबलय् व इलय् जिमिगु पुस्तायात न्हूगु चेत थनाः बी, न्हूगु युगया अनुभूति याकी। तर "गंगाजल थें पवित्र जिगु हिनुलिइ" थ्व भाय्यात जिं नाले मफु।

थ्व खं जिगु जक मखु । थौंया च्वमिपिन्सं थःगु भावयात थज्यागु भाषां पिब्वइ मखु, पिब्वये यइमखु । गंगाजल धैगु छु ? समय सापेक्षकथं थौंया जंगाजल भ्यातनाः खः । थौंया थ्व देय्या मचातसें जंगाजलयात नालाः काये मफैगु हुनि थ्व जक मखु । गंगाजल ला भ्हीगु धः खः । शुद्ध ला थनया लः खः । थन पहाडय् सीत्यंम्ह मनूयात मुक्तिया निंतिं गंगाजल म्हुतुइ तिकि नंकेगु प्रवृत्ति गनं वल ? सुनां हल ? थनया लःयात नाले पलेसा गंगाजलयात नालेगु संस्कार गुकथं वल ? थनया खुसिइ म्वः ल्हुयाः हरकाशी धायेगु, प्रवृत्ति सुनां हल ? थौं नं भ्हीसं थ्व हे हरकाशी प्रवृतिया भाषां मेकथं हानं हानं च्वया वयाच्वनागु ला मदु ला ?

खँ क्वचायेके न्ह्यः जिं थःगु बारेय् छुं खँ न्ह्यथनेत जिगु निभ्वः कविता ब्वये -

अय् हिमाल स्वयाः कलमय् पपू छुनाच्वंपिं
वा हिमालय् वयाः छ्ध्वः क्यू वा ।

हिमालयात तापाकं स्वयाः मखु, हिमालया ख्वाउँ यात वया स्वभावयात अनुभूत यानाः च्वःगु कविता जितः यः । भावुकताय् मखु भोगाइया लिच्वःकथं जिं कविता च्वये । कलमय् पपू छुइगु सायद जिके सामर्थ्य मदु । धात्थें ला जिगु थः दुनेया मनुखं कलमय् पपू छुनाः यःयःथें ब्वयेके बी नं मखु । धायेफु जिगु कविताय् रस मदु । तर थःत सन्तोष थुलि हे दु – जिन्दगीनाप फयांफच्छि आत्मसात यानाः जिं कविता च्वये । जिगु कविताय् जिगु म्वानासु दै ।

मूल्य व मान्यताया मापदण्डकथं स्वयेगु खःसा भ्हीथाय् स्वथीकथं कविता सिर्जना जुयाच्वंगु खनेदु ।

१) पुलांगु खँग्वः, खँभाय्, मूल्य, मान्यता व परम्परागत संस्कारयात गथे खः अथे तयारी मसला यानाः थःत माःकथं छ्यलाः सिर्जना जुयाच्वंगु कविता ।

२) मेगु अजाःगु पुलांगु मूल्य, मान्यता, पौराणिक प्रतीक आदियात फेरकथं स्वयाः माःसा वयात पुनर्निर्माण यानाः सिर्जना जुयाच्वंगु कविता ।

३) न्हूगु मूल्य मान्यता स्थापित यायेत न्हून्हूगु भाव वस्तु प्रतीक आदि छ्यलातःगु कविता ।

४) खतु मेगु छगू प्रवृत्ति नं दु । गुगुं नं मूल्य मान्यतायात स्वीकार मयासे कविताया सिर्जना यायेगु, थ्व प्रवृत्तिया छुं संकेत भ्हीथाय् दयेफु । तर भ्हीथाय् थ्व प्रवृत्तिं हा काःगु खनेमदु ।

न्हापाया परम्पराय् तक्यनाच्वंपिं कविपिसं आपाः यानाः थःगु भाव प्रकृतिया स्वरुपय् प्रत्यारोपण यानाच्वनी । थौंया च्वमिपिन्सं स्वरुपय् मखु, प्रकृतिया स्वभावय् थःगु भाव प्रत्यारोपण यानाः उकिइ प्रस्फुटन यायेत स्वयाच्वनी । थ्वया सफल दसु खः – कवि पूर्ण बैद्यया **"लः लः खः"** सफूया कविता ।

जिं घाँय् नयाः दुरु बियाच्वन वा जिं दुरु त्वनाः सपं थें विष ल्ह्वयाच्वन धैगुकथं मस्वसे जिन्दगीयात भोगयानाः जिं गुकथं थुइकाः च्वयाच्वन धैगु लिधंसाय् जितः स्वया ब्यूसा जितः कुगाः । जि लुदं । ❑

('विश्वभूमि' न्हिपौ : आश्विन १७, २०५४ पाखें)

ग्वाहालिया ज्वलं

आचार्य, नन्दकिशोर : आधुनिक विचार (विचार दर्शन), *वाग्देवी प्रकाशन, बीकानेर - सन् १९९८*

कर्माचार्य, माधवलाल : खँ साहित्ययागु/साहित्यया खँय्, *प्रकाशक : घनश्याम राजकर्णिकार, कमलपुखू, यें - ने.सं. ११०५*

: *समं नर्मदेश्वर प्रधान, इन्द्रमाली नापं,* नेपालभाषा कविता संग्रह (११००-११५)

क्रिस्टोफर काडवेल : विभ्रम और यथार्थ, *अनु. भगवान सिंह, राजकमल प्रकाशन, नयीदिल्ली, १९९०*

खेतान, प्रभा : सार्त्र : शब्दोंका मसीहा, *हिन्द पाकेट बुक्स, दिल्ली - सन् १९८५*

जैन, निर्मला : आधुनिक साहित्य : मूल्य और मूल्यांकन, *राधाकृष्ण प्रकाशन, नई दिल्ली, ई.सं. १९८०*

जोशी, आनन्द : विस्थापित जि-'जि' मखु, *पासा मुना, असं, यें - ११००*

जोशी गिरीजाप्रसाद : पालि-ख्वाँय्, *प्रकाशक हर्षरत्न तुलाधर, असन, ने. सं. १०७९*

प्रधान, कृष्णचन्द्रसिंह : पलाःचिं लिना, पिकाकः *नेपाल भाषा एकेडेमी, न्येत- ने. सं. १११६*

: पाइला आगतमा टेकेर, *साझा प्रकाशन, पुल्चोक- वि.सं. २०४७*

पचौरी, सुधीश : उत्तर-आधुनिक : साहित्यिक विमर्श, *वाणी, नयी दिल्ली-१९९६*

बैद्य, पूर्ण : सरासु, *पासामुना, यें - ने. सं. १०८७*

: कविताया लागा, *कीर्ति सफू कुथि, यल - ने.सं. ११०९*

: लः र. खः, *संयोजन गुथि, ख्वप - ने. सं. १११५*

मल्ल, डा.कमलप्रकाश(मुंम्ह) : नःलि कविता, छगू विवाद, *नेपालभाषा प्रकाशन, यें, ने. सं. १०८७*

: नःलि स्वना, *च्वसापासा, यें - ने. सं. १०८७*

: सफू विमोचन न्वचु *(ने.सं. १११७ सिपुन्हि),* सन्ध्या टाइम्स न्हिपौ, *चिल्लाथ्व ६, ने.सं. १११७(२०५३।१२।१)*

मलयज : कविता से साक्षात्कार, *संभावना प्रकाशन, हापुड -सन्१९७९*

मिश्र, डा. भगिरथ : नया काव्यशास्त्र, *विश्वविद्यालय प्रकाशन, बाराणसी - सन् १९९३*

मुक्तिबोध, गजानन माधव : एक साहित्यिक की डायरी, *भारतीय ज्ञानपीठ, नई दिल्ली, न्यागुगू - १९८०*

: आखिर रचना क्यों ? *राधाकृष्ण, नई दिल्ली - १९८२*

: नयीकविता का आत्मसंघर्ष, *राजकमल प्रकाशन, नयी दिल्ली, १९८३*

वर्मा(प्रधान), डा.धीरेन्द्र : हिन्दी साहित्य कोशभाग,१,२, *ज्ञानमण्डल लि. वाराणसी, संवत् २०४३*

वर्मा, डा. व्रजेश्वर... सं. मण्डल

वराल, डा. ईश्वर (अध्यक्ष) : नेपाली साहित्यकोश, *नेपाल रा.प्र.प्रतिष्ठान, कमलादी, वि.सं. २०५५*

प्रधान, कृष्णचन्द्र सिंह (संयोजक) :

शर्मा, रामविलाश : नयी कविता और अस्तित्ववाद, *राजकमल प्रेकाशन, नई दिल्ली - सन् १९९३*

शर्मा, सुरेश : रघुवीर सहाय का कविकर्म, *पिपुल्स लिटरेसी, दिल्ली- सन् १९८१*

सक्सेना, सर्वेश्वरदयाल : प्रतिनिधि कविताएँ, *राजकमल, नईदिल्ली, (प्यकः) - सन् १९९६*

सहाय, रघुवीर : प्रतिनिधि कविताएँ, *राजकमल, नई दिल्ली*

साय्मि, धूस्वां : निभाः, *देगः म्हिचा सफू, यें, - ने.सं. ११०५*

सिलवाल, नकुल : बगर, उत्कृष्ट रचनाहरु २०५३, *वि.सं. २०५४ अंक.५४*